

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*,
Szentmártoni János, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: **Oláh János**

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Bíró Gergely (olvasószerkesztő, próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (Nyitott Műhely)

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Falusi Márton (Európai Figyelő)

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Nagné Nespör Gabriella

(honoráriumok)

E-mail: nngabriella@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Könyvszemle)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

A borító Zách Eszter és Árkossy István munkája

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Internet: **www.magyarnaplo.hu**

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (1097 Bp., Táblás u. 32.) Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlap@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft. További információ: 06-80-444-444 Elektronikus formában terjeszti a Digitalbooks.hu Kft. www.digitalbooks.hu Nyomda: Pannónia Print Kft. (1139 Bp., Frangepán u. 16.)

Meg nem rendelt kéziratot nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyezett, válszborítókkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon:

Szentmártoni János

(Szentmártoni Anikó felvétele)

Em-eregy-kossuth-...

Nem tudom, kinek a fejéből pattant ki és milyen sugallatra az a káprázatos ötlet, hogy a Kossuth, a Petőfi valamint a Bartók Rádiót emeregynek, emerkettőnek, emerháromnak nevezze el.

Gondolom, az álságos, égre fordított szemű rendszerváltós érvelés is előkerült, mármint, hogy mindhárom elnevezés a kommunizmus szülötte, ezért kell őket valamiképpen semlegesíteni, s később talán el is koptatni majd. Való igaz, a háború alatt romba döntött magyar rádiózás 1949. február 1-jére épült újjá. Ekkor indult el a Budapest I. után a Budapest II. adása, és kapta meg új nevét mindkét adó. Ráadásul a Kossuth nevet már az 1941-ben, a Szovjetunió támogatásával elindított titkos adó is kompromittálta.

A mélylélektani, vagy talán nem is olyan mély indítékok azonban más eredőket sejtetnek. Például mindjárt a szignál eltörlése. Nehogy már a fülünkben maradjon mindörökre a Kossuth-nóta refrénje, és naponta emlékeznünk kelljen rá:

Éljen a magyar szabadság,

Éljen a haza!

Az angломán bódulatban szédelgő globalizátor füleknek a Petőfin felhangzó Rákóczi Induló sem volt kedvesebb.

A felvezető Bartók dallam megmaradt talán, mert őt legalább befogadta Amerika. Mindez természetesen az emerek mögé sorolva.

A műsorszerkezet is villámgyorsan emerre váltott. A Kossuthról, a Petőfiről csaknem teljesen eltűnt a magyar irodalom, a magyar dal, a Bartókról a magyar komolyzene. Angol nyelvű slágerek özönlének itt, nagy nyugati kiadók idegen nyelvű komolyzenei felvételei ott. Éppen hogy még a bemondó magyarul beszél. Nyilván a jogdíjak is a nyugati zenei ügynökségek bankszámláira csordogálnak, a magyar író, a magyar zenész meg, ha nem tud a portékájával nyugaton házalni, hát forduljon fel.

Pedig nem így indult mindez. Kozma Miklós miniszteri tanácsos, az MTI és a rádió elnöke 1925. december 1-jén azt mondta avató beszédében, a rádió „nagy feladatokra hivatott, egyrészt népünk oktatása és kulturális emelkedése, másrészt a magyar műveltségnek, kivált a magyar zenének és általában a magyar névnek a külföldön való megismertetése terén.” Fogadalmat tett arra is, hogy munkája során minden üzleti szempontot háttérbe szorítva tisztán csak a magyar kultúra érdekeit tartja szem előtt.

Móricz Zsigmond a magyar nyelvet értők lelki közösségét találta meg a rádióhallgatókban. „A zene – mondta – az egész emberiséghez szól, a beszéd csak a nyelv közösségéhez. (...) Az írásnál is inkább csak egy nemzet céljait tudja szolgálni. Az írást le lehet fordítani idegen nyelvekre; a rádióbeszéd elhangzik, s hatása csak a nyelvet értők lelkében marad vissza.”

Nem biztos, hogy a közszolgálati rádiózás irányítói 2006-ban találtak rá a bölcsek kövére. Talán jobb volna elfelejteni az emeregy, emerkettő, emerhárom korszakát. Kossuth, Petőfi, Bartók nevét nem kellene szégyellni, második helyre szorítani, hiszen munkásságuk nem a kommunizmus jegyében zajlott, mindhárman – ki-ki a maga területén, a politika, a költészet, a zene nyelvét használva – az egyetemesbe táguló magyar érdekek és értékek kifejezésére törekedtek.

Jó lenne, ha a közszolgálati rádió valóban a magyar szó és a magyar zene otthonává válnék, és hullámhosszain újra magára találna a nyelvet értők – Móricz által féltve tisztelt – lelki közössége.

Oláh János

Oláh János: <i>Em-ereggy-kossuth-...</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Vasadi Péter: <i>Interjú</i>	3
<i>Tanács</i>	4
Oláh János: <i>Az intéző háza</i>	5
Szenti Ernő: <i>A szürrealista szerint; Egyforma arcok</i>	10
Gy. Szabó András: <i>Balassi-triptichon</i>	11
Mezey Katalin: <i>Útelágazás</i>	14
Miklya Zsolt: <i>Pókhatás; Préselt virágnymok</i>	16
Both Balázs: <i>Szárnyak</i>	17
Lancendorfer Ignác: <i>Késik a vonat; Bolond festőtől vettem a képet; Imácska</i>	18
Iancu Laura: <i>Azokban a napokban...</i>	19
P. Papp Zoltán: <i>Mit gondolsz; Kérdések minden időben</i>	23
Báger Gusztáv: <i>Ezúttal, Vegyen észre</i>	24
<i>Névtelen hősök</i>	25
Erdei Lilla: <i>Fliegende; Repülés</i>	26
Horváth László Imre: <i>Részletek egy használhatatlan regényből</i>	27
Ayhan Gökhan: <i>kilencedik félreértés; tizedik félreértés; tizenegyedik félreértés</i>	32
Miklóssy Endre: <i>Könyv egy tékozló országból</i>	33
Fecske Csaba: <i>Hosszú út; Rege</i>	44
Kelemen Lajos: <i>Camus-notesz, vagy a fiatalember naplója</i>	45
Ferdinandy György: <i>Little Havana</i>	48
Heriberto Hernández Medina: <i>Öt vers a „A láng éle” ciklusból</i> (Ferdinandy György és Filip Tamás fordításai)	49
Vasy Géza: <i>Az Írószövetség elmúlt három éve</i>	53

NYITOTT MŰHELY

Szokolczay Lajos: <i>Az önépítés fokozatai – szolgálat</i> (Beszélgetés Szentmártoni Jánossal)	57
--	----

KÖNYVSZEMLE

Szakály Sándor: <i>Évtizedes ismeretek és tapasztalat...</i> (Skultéty Csaba: <i>A szlovákok és mi egy kelet-nyugati publicista szemével</i>)	65
Szokolczay Lajos: <i>Turulpörkölt? Saspörkölt?</i> (Krzysztof Varga: <i>Turulpörkölt</i>)	66

SZAMÁRFÜL

Csontos János: <i>Partok, konkolyok, jancsiszögek – Ferdinandy Györgyről, Nagy Gáborról, Berta Zsoltról, Horváth (EÖ) Tamásról és Csenger Leventéről</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70
Takács Gábor: <i>Csendes országimázs-építés</i>	72

Számunkat a KIM Szalon kiállításának anyagával illusztráltuk

Kedves Olvasónk!

Kérjük, hogy személyi jövedelemadójának 1%-át az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY javára ajánlja fel!

A kedvezményezett adószáma: 18090264-1-43

Az Írott Szó Alapítvány a nemzeti kultúra megőrzését és megújítását szolgáló irodalmi műhelyeket támogatja. Kiemelt figyelmet fordít a határon túli folyóiratokra és a Magyar Napló Európai Figyelő című rovatára.

Kérjük, hogy az APEH adóbevallási csomagban található rendelkező nyilatkozat kitöltésével járuljon hozzá az alapítvány munkájához!

A lezárt borítékot a 2010. évről szóló személyi jövedelemadó bevallásával együtt, azzal egy borítékban küldje meg az adóhivatalnak. A borítékban a saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét pontosan tüntesse fel, hogy rendelkezése teljesíthető legyen.

Köszönjük!

VASADI PÉTER

Interjú

- És mit érzett, amikor...
- Ha jól emlékszem, hagymaszagot, éppen az enyhén barna rántottára sütötték, szeretem, ahogyan serceg...
- Nem úgy értem! Belül, bent, hisz' kiemelték a nevét, s nagy taps...
- Honnan emelték ki? Ezt úgy mondja, mintha leváltak volna homlokomról a bőrömborította betűk, s beleestek volna vödörbe.
- Na ne, ennyire nem lehet értetlen, tudja maga, mit...
- Jó, mondjuk hevesebb szívdobogást, de ha az igazat mondom, úgysem hiszi el... Szégyent.
- Ugyan már, szégyellnivaló, ha egy díjat kap az ember?
- Nem tudom megmagyarázni. Bujkál bennem, mégis szeretem a szégyenemet.
- Ezt komolyan mondja?
- ...Nem hivalkodom vele, de...
- Hát én még ilyet sose hallottam! Nem is hiszem el.
- Ez elszomorít. Kiket szokott maga kérdezni?
- Természetesen a legjobbakat.
- Aha, akkor értem. Szóval a köteles áhítatával, s jó gyakran mutogatja...
- Mi az, hogy köteles? Szabadság van, nem?
- Tényleg? Hol? Arca milyen? Némelyek eldöntik, ki a jó, s a többinek annyi, ugye?
- Igen. Máshogy ez nem megy.
- Nem megy az így se. Vannak a rejtőzők. Hallott már róluk?
- Ugyan, nincsenek. Nap mint nap látni lehet őket a...
- Bocsánat, jobban hangzik így: nap nap után, sőt napra nap. Én sajnós nem nézem a villogók

*fórumait, inkább hallgatom a
zenét, mértéktelenül...
– Azt gyanítom, van ebben
némi irigység, nem gondolja?
– Nem gondolom. Tény, hogy el-
merülök, már-már életveszélyesen...
– Ők is!
– ...abban, ami nekem adatott.
– Vagyis saját személyének a rabja?
– Ez magának egy zár. Kinyitatlan.
Az én egy más is. Húsa van,
forradalom, lélek, szó, láng,
határtalanul. Sűg, sóhaj, kiabál.
Egyszer elkötött engem, mint a lovat.
Éheztet. Lobbot vet. Öl. Él. Kegyelem.
Érti?
– Köszönöm... (tétova hátrálás).*

Tanács

*Óvakodj, kinevezett
jók közé nehogy be-
soroljanak. Nem bírja
le mosni tisztaságuk
sötétlő foltjaidat.
Állj helyt magadért.
Egyetlen Szerelem van;
bűneid is bizonyítják.*

Posta Máté: Szóttes

OLÁH JÁNOS Az intéző háza

A ház magasan az utca fölé emelkedett. Az utcafrontot hivalgó oszlopok őrizték. A homlokrészt zöld deszkatimpanon zárta le. Alatta nyílt a nehéz kétszárnyú ajtó, amely a fenyők árnyékában szétterpeszkedő szobákba vezetett. Különös épület volt ez, nem hasonlított a falu többi hagyományosan sátozott, telekhatárra épült, egymásnak mogorván, vagy inkább tapintatosan hátat fordító, s az ekként képződött belső udvarra tornáccal könyöklő házához, de nem hasonlított az újabbakhoz sem, amelyek az érvényben lévő szabályok szerint a telek közepére épültek, s a rendelkezések értelmében átlátható kerítéssel voltak körülveve, kiszolgáltatva a kíváncsi szomszédok tekintetének.

Félúton állt a felvégen épült százados tiszafák, öles platánok mögül kifehérlő múlt-századi kastély és a falu közepén éppen a vasútállomásra ástó templom között, szemben a valamikori hangyával, a mostani szövetkezeti bolttal.

Az egykori intéző építtette saját magának, de a puritán, ugyanakkor különös stílus mintha előre jelezte volna az épület későbbi rendeltetését. Amikor a háború után az intéző Ausztriába szökött, a ház az állam tulajdonába került, rendőrség lett belőle. Hogy rendeltetésének változását félreérthetetlenül, mindenki számára jelezzék, az utca felé futó füves rézsűre egy körülbelül két méter átmérőjű gipszkört helyeztek, amiből egy ótágú csillag, s alatta a sarló és kalapács volt kidomborítva. A domború részeket vörösre festették, a többit kékre. Az eső, a fagy persze lekoptatta az olajfestéket, s alóla piszkosfehéren tűnt elő itt is, ott is a gipsz.

Hárman ültek az őrs – ez volt röviden a falusiak számára a rendőrség neve – hűvös, kissé sötét és nyirkos hivatali szobájában, és kártyáztak. Dühödt szenvedéllyel játszották a huszonegyet. Egész halom pénz állt az asztalon, volt köztük zöld tízes, kék húszas, barna ötvenes, de a legtöbb a piros százas. Az apróval nem vesződtek. Ma kaptak fizetést mind a hárman. Egyelőre egyikük se volt nyeresben. Megátalkodott egyhangúsággal vándorolt kézről kézre a pénz, és senkinél se akart megállapodni. Béla tudta, hogy neki kell veszítenie, mégse mert kiszállni, megadóan várta a sorsát.

Nemrég került haza rendőrnek. A katonaságnál beszéltek rá. Arany életed lesz, mondta a toborzó tiszt, ülsz csak a hűvös irodában, amíg a többiek kinn izzadnak a mezőn, vagy a jó meleg kályha mellől nézed, hogyan hordják havas, sáros télben a ganyét. Falusi

gyerek volt, tudta, miféle végső érvekhez nyúlhat, amikor a kötelező abrakadabrárt hatástalanul elszavalta. Béla nem szerette a mezei munkát, így hát a tisztnek nem kellett sokáig agitálnia, könnyű szívvel, ahogyan csak egy húszéves ember tud határozni, aláírt. A kiképzés után ide vezényelték vissza a falujába. Meglepődött, mert egyáltalán nem volt szokásban az efféle könnyelműség a testületnél, nagyon is vigyáztak rá, a szervezet szigorát holmi atyafisági, baráti kötődések fel ne puhítsák. Haragos Bálintot, a régi őrsparancsnokot is azért helyezték el, fokozták le, mert túlságosan ismert mindenkit, összeemelegedett az emberekkel, s ahogy a felettesei mondták, nem tudott elég erélyes lenni.

Konok parasztok lakták a vidéket, meg kellett őket tanítani kesztyűbe dudálni. Ezért is erősítették meg az őrsöt. Hárman kerültek az öreg Haragos tata – ahogyan az előző parancsnokot a másik kettő gúnyosan emlegette – helyére. A két idegen pesti vagány volt, s rangban, élettapasztalatban jóval Béla előtt jártak. Nem csoda hát, ha Béla fölnezzett rájuk, mindenben a kedvüket kereste.

Nem vette rossz néven, hogy rendszeresen elnyerik a fizetését. Égető szüksége nem volt a pénzre, a szolgálati lakásban ingyen lakott, az egyenruha is térítésmentesen járt, jó, meleg posztó volt pedig, az ételre, italra sem igen volt gondja, a falusiak szinte sorban álltak, ki láthatná vendégül, mondhatni a tenyerükön hordozták a földijeit. Jól jöhet még, gondolták, ez a kis protekció az őrsön. Igen, tudták, meglehetősen gyengécske az így vásárolt befolyásuk, hiszen Béla csak olyan tedd-ide, tedd-oda ember az őrsön, a ranglétra legalsó fokán gubbaszt. Az igazi urak Krauszék, az ő korrumpálásuk kulcsát azonban senki se ismerte a faluban, nincs az a bogrács-gulyás, nincs az a borjúpörkölt, nincs az a pinchedeg zöldszevláni, mormogták a fejüket ingatva, ha egymás között szóba került a téma, amelynek kedvéért ők bárkin is megkönyörülnének.

Béla is tudta mindezt, és a világért sem ellenkezett volna velük, önként, lelkesen szolgálta őket a maga elvtelen kutyahűségével. Volt benne némi együttérzés a földijeit iránt, és nemcsak a rendszeres potyázás miatt, hanem az eredendő együvé tartozás okán is, de a gyakorlatban, a mindennapi cselekvés szintjén ennek az együttérzésnek a leghalványabb jele sem nyilvánult meg.

Béla szívesen odaadta volna Krauszéknak önként is a fizetését, ha kérik, de ők ragaszkodtak a kártyacsata jelképezte szertartáshoz, lehet, hogy a betyárbeccsület diktálta így, de az is, hogy csak az unalom.

Valamivel agyon kellett ütniök az időt. Nem értették, hogyan élhetnek emberek huzamosan ilyen elmaradott körülmények között, ahol nincs egy átkozott kabaré, operett, esztrád zenekar, se egy istenverte lokál, csak az

a két áporodott kocsmá a templom meg a kastély átellenében. És még azokba se térhettek be nyugodtan. Mindenki ismerte őket, hiába vetették volna le az egyenruhát. A gyanakvó tekintetek, a sunyi alázatoskodás mögött parázsló gyűlölet, a hajbókolásnak álcázott kivagyiság, a félelemtől elszűkülő szemrésekből sugárzó hideg lenézés keltette bosszúság nemegyszer robbanásig fokozódott bennük. Volt, hogy a kilincset le se nyomva távoztak az ivóból. Csizmás lábukkal úgy rúgták ki az ajtót, hogy az a tokjából is kiszakadt. Máskor a fröccsökkel megrakott asztalt borították a gyanúsan pusmogó parasztkra.

Időről időre beruccantak ugyan a közeli városba, azért kellett nekik a pénz, Béla pénze is, de ott sem érezhették jól magukat. Nincs utálatosabb egy vidéki kisvárosnál, ha ott ráadásul falusi rendőrként még le is nézik az embert. Civilben voltak, de ez a gyanakvó, barátságtalan nép, még a legalja is, messziről megsza-golta róluk, mi a foglalkozásuk, s idegesítő óvatossá-gal kerülgette őket.

Helyben kellett megtalálniuk a szórakozásukat. Legalábbis addig, remélték, nem sokáig, amíg a szolgál-at ide köti őket. Ha rendben megy minden, a kapitány-ságon ezt ígérték, fél év múlva előléptetik őket, és mehetnek vissza Pestre.

Jócskán elmúlt már éjfél, mire úgy-ahogy megfordult a szerencse, és tartósan melléjük pártolni látszott. Krausz és Horkai, ha nem avatkoztak is bele körmönfont csalással, a pakli cinkelésével, s más efféle vásári trük-kökkel a játék menetébe, azért kénytelenek voltak egy-két cinkos kacsintással elegyengetni a túlságosan is tévedező szerencse útját. Bélát annyira elfárasztotta ez a kora délután óta dúló kártyacsata, hogy, bár észrevette Krauszék ügyeskedését, nem volt se kedve, se mersze szóvá tenni azt. Pedig igazán nem esett jól neki, hiszen mindent megtett, hogy emberszámba vegyék, becsüljék, de eredménytelenül. Csak röhögtek rajta, legyintettek, nem vitték magukkal a titkos városi kiruccanásaikra se.

Azt pedig, hogy az öreg Weisz, a kocsmáros nem-csak ingyen szolgálta ki, ha betért hozzá egy-két pohár italra, a lányát is a nyakába akarta varrni, vagy hogy Nyéki-Abos, a vegyesbolt vezetője nemcsak megadóan tűrte, hogy fizetés nélkül távozzék, udvariasan utána is szólt, s megkérdezte, nem parancsol-e még valamit, egyáltalán nem tudta értékelni. Ő a főnökei megbecsü-lésére áhítozott, azt szerette volna kiérdemelni bármi áron, de hiába, minden igyekezete zátonyra futott.

Amikor Horkai az utolsó százast is elhúzta előle, megkönnyebbülten állt föl az asztaltól. Hátrarúgta a széket, és az ablakhoz lépett. Horkai meglepődött, arra számított, hogy újabb családi kísérlete, amit maga se

vett egészen komolyan, veszekedésbe torkollik, ahol végre szabadon engedheti az indulatait. Ingerülten vette tudomásul, hogy Béla nem terített ki vele a lapokat, könnyedén napirendre tér a rosszul palástolt blöffölés fölött, amikor pedig látszik az arcán, hogy mindent ész-revett, s ezzel az álszent nagyvonalúsággal megszegye-níti. Odakint sötét volt, mégis érezni lehetett, nemsoká-ra megvirrad. Béla azt is hallani vélte, hogy a toronyóra hármat üt. Nem az fájt neki, hogy veszített, sem az, hogy becsapták, hanem hogy semmibe veszik.

– Csak nem fáradtál el? – reccsent rá Horkai beteges, akadozó hangja. Reszkető kézzel töltögette a maradék pálinkát a vizespoharakba. – Na, gyere, igyál, ne lógasd az orrod!

Krausz és Horkai megfogták a poharat, és a szájuk-hoz emelték, de nem itták ki, Bélát figyelték, csatlako-zik-e hozzájuk. Béla, bár teste-lelke nem kívánta a szeszt, velük tartott. Nem gatyáztak sokat, egy hajtásra kiitták, ami a poharukban volt, az utolsó cseppig. Béla úgy érezte, nem is a gyomrát, egyenesen a tüdejét égeti az erős törköly.

Kinyitotta az ablakot. A fülledt cigarettafüst kitódult rajta, s a nyári hajnal harmatos, poros lehelete foglalta el a helyét. Nem volt részeg, csak némi könnyed zsi-badás lobbant át az izmain, derengett föl a játék gör-csétől elgémberedett gondolatai között. Horkai sárga, fiatalon is ráncos ördögarcra tolvakvoán közeledett feléje.

– Savoó Gáspárt nem mered behozni – mondta, és gúnyosan Béla szemébe nézett.

Az ötlet első hallásra meghökkentőnek tetszett, de nem volt váratlan. Igen, a téma ott lappangott közöttük napok, vagy talán hetek óta már, hiába hogy nem beszéltek róla. Tudták, őt, Savoó Gáspárt kell megpuhí-taniuk, ő volt a legtekintélyesebb, ha nem is a leggaz-dagabb paraszt a faluban, ha ő beadja a derekát, aláír, a többivel már nem lesz baj.

Savoó azonban ravasz ember volt, nem lehetett könnyen megfogni. Az agitátorok minden délután ott ültek nála, nem ellenkezett velük, elhallgatta őket akár éjfélig is, igazat adott nekik, bólogatott, igen, a kolhoz a legjobb dolog a világon, aztán mégse írt alá. Már fő-lülről is letelefonáltak, csináljanak valamit, mert ez nyílt provokáció, és rajtuk röhög az egész megye, és megnéz-hetik magukat, ha még ennyit se képesek elintézni.

A telefonok Krauszknak szóltak, elvégre ő volt a főnök, de mindnyájuk füle hallatára. Tudták, miről van szó, ha nem is beszéltek róla. Készültek a cselekvésre, bár nem koholtak terveket.

– Ha behozod, ez mind a tied – mutatott az asztal két sarkán föl-púpozott, gyűrött papírpénzhalmokra Horkai, miközben beleegyezést várva kérdően Krauszra nézett.

Krausz bólintott. – Látod, Robi is odaadja a magáét. Gazdag ember leszel. – A pénz java Béla fizetése volt, nekik egy-két százasuk, ha volt benne, a többit elő se vették, úgy játszottak, de Bélát nem ez zavarta, inkább az, hogy mindig az ő nyakába varrják a legkényesebb dolgokat. A tiltakozása azonban elég erőltlenre sikerült.

– Ilyenkor? – kérdezett vissza.

Horkai tüntetően hátat fordított, hogy így is jelezze, csak és kizárólag Krauszhoz beszél.

– Mondtam, hogy nem meri megtenni. Ugyanolyan beszari alak ez is, mint a kedves atyafiai.

– Hagyd – mondta Krausz –, lehet, hogy igaza van, végül is közülük való.

Bélában föllobbant a méltatlankodás, talán éppen azért erősebben a kelleténél, mert Horkai az elevenébe talált. Hát minden eddigi igyekezete hiábavaló lett volna, hiába tett meg mindent, hogy különbözzék az atyafiaitól, az nem számít, az első adandó alkalommal, amikor nem ugrik azonnal, az orra alá dörgölik, közülük való vagy. A legszívesebben szembefordult volna Krausszal és Horkaival, s most azonnal visszapártol a falusiakhoz, de érezte, ez a megoldás csak hiú ábránd, nem lehetőség, a visszaút mindörökké bezárult mögötte. Ha tartják valakinek, ha félnek tőle, hát csak azért, mert elpártolt tőlük. Ha visszakozna, ha elveszítené a hatalmát fölöttük, amit mégiscsak Krausztól és a hozzá hasonlóktól kapott, azonnal leköpnék, semmibe vennék.

Az ajtóhoz lépett, sértődött, sietős mozdulattal tépte föl, de mielőtt kilépett volna az alvó falu sötétjébe, még visszanézett, látta, ahogy Horkai becsukja az ablakot, és diadalmas arccal Krausz felé fordul, és azt kérdezi:

– Na, mit szólna hozzá?

Krausz kételkedve ingatja a fejét, s azt mondja:

– Várjuk ki a végét! – Itt megszakadt a film. Valószínűleg Krausz osont oda az ajtóhoz, és ő csapta be, nehogy Béla kihallgathassa őket.

Béla szédelegve botorkált le a lépcsőn, lépett ki az utcára. Savoó Gáspár közel lakott, csaknem az őrs szomszédságában, úgyhogy Bélának ideje se volt meggondolni, mire készül, máris ott állt a Savoó porta kapujában. Ismerte a kallantyú járását, benyúlt a lécek között, félrehúzta, és már nyílt is a kapu. A kutya egyet-kettőt vakkantott, aztán alázatosan kushadt le, dörgölözött oda a jövevény csizmás lábához. Savoó nem alhatott valami mélyen, mert be se csapódott Béla mögött a kapu, máris kidugta a fejét.

– Ki az? – kérdezte a rosszul leplezett félelemtől kissé fátyolos hangon, készen rá, hogy az első gyanús jelre visszarántsa, és beláncolja az ajtót. Az ismerős arcot látva egy pillanatra megfeledkezett a kötelező

óvatosságról, előlépett. Ingben, gatyában volt, ahogy éppen kibújt az ágyból, a lábán papucs. – Mit akarsz? – mordult rá Bélára.

– Gyűjjék velem! – mondta Béla, és odalépett a visszahúzódni készülő Savoóhoz, és durván megragadta a kezét.

– Had ötözsek föl előbb!

– Nem löhet – mondta Béla, és csavart egyet az öreg karján.

– Csak beszólok az asszonynak – próbálta az időt húzni az öreg, de Béla nem hagyta magát, egy határozott mozdulattal maga elé lódította Savoót.

– Gyerünk – mondta, s görcsös karvalyujjával gombolni kezdte a revolver tokját.

Savoó belátta, nincs mit tennie, kilépett az utcára, s engedelmesen elindult az őrs felé.

Az őrs hivatali szobája, amit Béla az imént még kártyabarlangi minőségében hagyott oda, most egy konyha otthonos rendtelenségével telt meg, s a sült krumpli illatát árasztotta. A krumplit Horkai sütötte a vaskályhán, hogy a pálinkától háborgó gyomrát valamelyest lecsillapítsa. Pusztá kézzel forgatta az egyik oldalukon már megégett gumókat, lusta volt akár csak a bicskát is elővenni a farzsebéből. A kályhában kukoricacsutka pattogott. Éppen hozzá akartak fogni az evéshez, amikor Savoó és Béla megérkeztek.

Hiába próbálták legyűrni a zavarukat, meglátszott rajtuk a tanácstalanság. Nem számítottak rá, hogy Béla ilyen gyorsan visszatér, s ráadásul nem egyedül. Horkai sziszegve kapkodta le a krumplikat a tűzhelyről, mert égették a kezét, s dobálta rendetlen összevisszaságban az asztalra őket.

Krausz a szokásával ellentétben váratlanul ordítani kezdett. Sipító, komikus hangja, most derült ki, okkal volt olyan csöndes eddig, visszhangot vert a nagy, hodály szobában, amiben a kályhán, az asztalon, két széken, egy lócán s egy priccsen kívül semmiféle más berendezési tárgy nem volt, még a kötelező Lenin-, Sztálin- és Rákosi-portrék is hiányoztak a falról.

– Kezeket föl, kezeket föl, föhöl, föhöhöhöl... – Horkai, bár még nem végzett a krumplikkal, félbehagyta a velük való foglalatosságot, és becsukta Béláék után az ajtót, nehogy Krausz kiabálása fölverje a falut.

Savoó, mint katonaviselt ember, tudta, mi a dolga, szó nélkül engedelmeskedett: égne emelte a kezét.

– Hozz kötelet – fordult Krausz most már a szokott csöndes modorában Bélához. Béla ugrott, és hozta a kötelet. Jó vastag, istrágnak való volt. Szép Lajosnál, a szíjjártónál foglalták, s itt maradt náluk. – Kötözd meg! – adta ki a parancsot Krausz, s elfordult, ne is lássa az izléstelen jelenetet.

– Várj! – szólt rá Horkai, aki időközben megint viszatért a krumplikhoz. – Tegyük előbb ezeket a hóna alá! – és a kályhán maradt két füstölgő krumplira mutatott. A többit már leszedte, ott hültek az asztal sarkán. Horkai észrevette Savoó arcán az ijedséget. – Na, mi van, vén beszari? – mondta, és hirtelen két kézzel markolta meg a paraszt jobbját, föltépte a rossz inget, s a meztelen hóna alá dugta az egyik krumplit, a karját visszaszorította a testéhez, s Béla segítségével jól lekötözte. Ugyanígy jártak el aztán Savoó másik karjával is.

Béla majd elhánnya magát, amikor meghallotta, hogy az öreg, aki eddig konokul, ellenségesen hallgatott, vinnyogni kezd, olyan óvatosan, szinte titokban, mint a patkány. Az öreg háta mögött állt, így nem láthatta, hogy Savoó váratlanul kitérte a száját, mintha segítségért készülné kiáltani. Mielőtt azonban bármiféle hang kijöhetett volna a torkán, Krausz ijedt fürgeséggel oda-szökkent melléje, és a koszos zsebkendőjét a szájába tömte, nagy buzgóságában Horkai is elővette a magát, s megpróbálta Krauszé után gyömöszölni, de csak félig sikerült, a maradék kilógott, s ott lengedezett az öreg álla előtt, mint valami frivol kecskeszakáll.

Béla, amikor behozta, még örült is neki, hogy leszámolhat a vén, pökhendi Savoóval, hogy megmutathatja neki, milyen a magyarok Istene, nem gondolt e leszámolás kiábrándító részleteivel. Amíg a másik kettő parancsait kellett követnie, elvolt valahogy, de most magára maradt, s hatalmába kerítette a rosszulét. Vezesd a fogdába, hadd gondolkozzon, ennyi volt, amit foghegyről, mintha nem is vele beszélne, odalökött neki Krausz. Ahogy kiléptek a szobából, s a folyosón megindultak a hátsó kamra felé, ezt használták fogdáknak, úgy érezte, kiszalad a lába alól a talaj, a kövezet táncolni kezdett, a falak horpadozni. Beteges görccsel kapaszkodott Krausz parancsába, s mindent elkövetett, hogy túlteljesítse, nagyokat boksolt az előtte haladó öreg hátába.

Az ajtó mögött belebotlott a küblibe. Szinte élvezettel hajolt fölé, a gyomra örvénylő görcsökben buktatta a szája peremére a csípős, savanyú gyomornedvet, ami szinte pezsegve forrt rá az ínyére, kiköpni is alig tudta. Némi alkoholbűz füstölgött csak belőle. Tegnap dél óta semmit se evett, nem volt mit kihánynia. Hát e kínoskeserves megkönnyebbülés is elmaradt. Dühödten rúgta rá az öregre a zárkaajtót, mintha mindenről ő tehetne.

Krausz és Horkai teli szájjal falták a krumplit.

– Gyere – mondták –, egyél te is, még meleg! Vagy arra vársz – és nem bírták tovább, itt kiobbant belőlük a röhögés –, amit az öreg melenget a hóna alatt?

– Hát persze – toldotta meg Horkai, akinek sohase volt elég a tréfa –, mert ő a zsirosat szereti.

Béla eleresztette a füle mellett a megjegyzést, otromba tréfának vélte. Nézte, milyen étvágyuk van, de nem tartott velük. Éhes volt, mégse ment le a torkán a falat. Felcsípett ugyan egy-két morzsát, de aztán semmi többet. Pedig talán ízlett is volna neki, nyelve alatt föllobbant az októberi, napsütötte föld íze, emlékei között a kép, ahogy apjával a krumplit szedik, tüzelik a szarat. Nem értette, hogy jön ez ide, ingerülten hessentette el az érzelmes emlékeket. Az éhség alattomosan és sokáig meglapult benne, aztán egyszerre szinte föllobbant a beleiben, s ugyanolyan görcsös erővel hajlította meg a testét, mint az imént az undor. Az asztal fölé görbedt, de ekkorra már csak pár szem hideg morzsa, s a gondatlanul kibelezett héj hevert szanaszét, jórészt a pénz közé keveredve.

– Látom, éhes maradtál – mondta Horkai. – Még jó, hogy félretettünk neked – látszott rajta, alig tudja legyűrni a röhöghetnékjét – valamit. – Várt egy kicsit, hogy megnyugodjék, de a vidámság ott bujkált a szavai közt, Béla ezért sem érezte az élüket: – Na, hozd be gyorsan! – Legszívesebben eleresztette volna e furcsa parancsot a füle mellett. Krausz hangja térítette észhez, ingerülten rivallt rá:

– Mi van, nagyot hallasz? – Béla megértette, nincs mese. Kiment, és bevezette Savoót.

– Már megint itt vagy, vén szőröstalpú? – verte az öreget kedélyesen hátra Horkai.

Savoó válaszolni akart, de a zsebkendők nem engedték, száználmas öklendezésbe fulladt az igyekezete. Nem figyelt rá senki. Bélával voltak elfoglalva.

– Szedd elő a krumplidat – mondták, és barátságosan, de azért úgy, hogy érezze, itt most nincs helye az ellenkezésnek, visszapenderítették az öreg mellé. Béla eloldozta a kötelet, a krumplik lepotyogtak a földre. Savoó széttárta a karját, hogy égő hónalját kiszellőztesse. A testtartása egy nagy, ütődött, repülni képtelen madárra emlékeztetett. Savoó kihasználva, hogy elterelődött róla a figyelem, kezdte kifele cibálni a szájából a zsebkendőket. Többször is nekirugaszkodott, mire sikerült.

Krausz és Horkai Bélát figyelte, aki engedelmesen négykézlábra ereszkedve a langyos, verejték-szagú krumplikat szedte össze.

– Egyél! – szólt rá Krausz. Béla öntudatlan, részeg mozdulattal vette a szájához az egyik szemet, és beleharapott. Közömbösen falt, még a héjat se köpte ki.

– Nézd, hogy ízlik neki – rikkantott föl Horkai.

– Tiszteltetem a gusztusát – mondta Krausz. Béla sérődötten ugrott föl, de ahogy Krausz szürkébe dermedt tekintetét elkapta, benne szakadt az indulat.

– Derék gyerek vagy – veregette meg a vállát békéltetően Horkai.

Béla erre kiköpte a krumpli maradékát.

– Mi van, mégse ízlik? – húzta föl a szemöldökét Krausz.

– Az isten verje meg! – ordított Béla, és a tenyerébe temette az arcát. A válla meg-megrándult, mintha sírni készült volna. Horkai a hóna alá nyúlt, és óvatosan leültette az egyik székre, a priccs lábához.

– Gyere – mondta –, megnézzük, tényleg szőrös-e a komának a talpa! – Odament Savoóhoz, és rálökte a priccsre. Az öreg tehetetlenül zuhant el. Hasra esett. A keze-lába szétállt, s úgy kapálózott velük a levegőben, mint egy gombostűre szúrt ganajtúró. Horkai ráült a térdére, hogy lefogja a lábát. A papucs ekkorra már magától leesett róla.

– Na, borotválj meg! – szólt oda Bélának. Elővette a belső zsebéből a borotvakést, és Béla felé nyújtotta. Béla elvette a kést, de nem tudta, mit kezdjen vele. Értetlenül nézett Horkaira.

– Csináld már! – lihegte az mérgesen, mert bármilyen bágyadt ellenállást tanúsított Savoó, azért csak dulakodni kellett vele. Talán le is vetette volna magáról Horkait, ha Krausz a segítségére nem siet, így azonban kettős erővel sikerült fekvő helyzetben tartaniuk az áldozatot.

Béla lehajolt az öreg bütykös lábához, és a bőrkeményedésektől sárga talpnak támasztotta a kést, s néhány-szor végighúzta rajta, de olyan tessék-lássék módon, mintha egy kisasszonyt borotválna. A borotvára is vigyáznia kellett, mert amikor beleakadt egy-egy ráncba, repedésbe, meg-megreccsent, attól lehetett tartani, kicsorbul a papírvékony éle.

– Ne úgy – sziszegte ingerülten Horkai –, szemből nyomd rá, nem baj az se, ha vérzik!

Béla térdre ereszkedett, s bénultan várta, mi lesz. Képtelen volt engedelmeskedni. Ekkor Krausz türelmét veszítve mögéje került, s hátulról megfogta a kezét, mintha elsőiskolás gyerek volna, akit az anyja erőszakkal akar a betűvetés tudományába bevezetni, s két-három hosszanti csíkot vágatott vele az öreg talpán. Olyan mélyre sikerültek, hogy menten kicsordult a vér, s a talp sértetlen részeit is elfutotta.

– Hát így valahogy – mondta Krausz. Elengedte Béla kezét, de ott maradt mögötte. Béla maga se tudta volna megmondani, miért, de ettől minden eddigi gátlását elveszítette, s gyors egymásután vagy tíz-tizenkét csíkot metszett az öreg mindkét talpára.

Savoónak nemcsak a talpa, az egész lába bokáig merő vér lett. Béla fölállt, hátralépett, s mozdulatlanul meredt a semmibe. Krausznak kellett oldalba böknie, hogy magához térjen. Ekkor vette csak észre, mi történt. Idegenkedve nézte az öreg véres lábát. Beleborzongott a látványba, mintha nem lett volna semmi köze az egészhez.

Horkai elengedte az öreget, Savoó lelépett a mocskos, olajos padlóra. A vér sötéten szívódott be a deszkák közeibe, és szétszívárgott a szálak mentén. Savoó nem tudott fölállni. Ült a priccsen, és a három rendőrt nézte. Krausz háttal állt neki, hanyagul az ablakfélfának támaszkodott. Horkai az asztal lapjára könyökölt, nem sok tartotta vissza tőle, hogy odahasaljon a százasok meg a krumplihéjak közé, és elaludjon. Hirtelen ütötte fejbe a részegség. Csak Béla állt szemben Savoóval, véres kezét ügyetlenül tartotta maga előtt. Savoó, mint ha csak most eszmélt volna rá, mi is történt vele, váratlanul fölüvöltött. Zavaros káromkodásából, szitkozódásából egyetlen mondat maradt meg Béla emlékezetében: majd mögbüntet bennetöket az Isten! Aztán ugyanolyan váratlanul, ahogyan kezdte, abba is hagyta az üvöltést. Konokon harapta be a száját, fénytelen pillantását Bélára szegezte. Találkozott a tekintetük. Béla véres kezét védekezőn emelte az arca elé. Ujjai közül kicsúszott a borotva, és koppanva esett le a padlóra.

– Na, makacskodunk még? – kérdezte szórakozottan, szinte az ablaktól Krausz.

– Aláírok – hörögte Savoó –, hun az ív?

– A tanácsházán – hallatszott Krausz szenvtelen hangja. Az öreg nem akart hinni a fülének. A tanácsháza messze volt ide, a templom mögött, a falu közepén.

– Nem löhetne inkább itt? – Krausz meglepetten nézett föl, aztán mégis úgy döntött, nem bosszantja magát fölöslegesen, elereszti a füle mellett a pofátlan kérdést, s tovább folytatja a körme tisztogatását, amit a bicskája hegyével végzett.

Savoó újra megpróbált talpra állni, de nem sikerült neki. A lendület azonban lesodorta az ágyról, kénytelen volt négykézlábra ereszkedni, így indult el az ajtó felé. Krausz amint észrevette az öreg távozási szándékát, abbahagyta a körömpiszkálást, az ajtóhoz lépett, és előzékenyen kinyitotta. Savoó nem is érzékelte a helyzet rendellenességét, közömbösen mászott át a küszöbön, indult meg lefelé az udvaron az utca irányába. Az udvar közepén megállt, a fejét, mint egy kutya, alázatosan visszafordította az ajtóban álló Krausz felé, s egy könyörgő pillantást vetett rá.

– Nem möhetnék előbb haza?

– Nem – mondta Krausz szárazon és olyan halkán, nem volt valószínű, hogy az öreg meghallotta. Mégis, amikor túljutott a kertikapun, nem hazának, hanem ellenkezőleg, a tanácsháza iránt vette az útját.

Krausz visszafordult a szobába, s észrevette az öreg papucsait, amelyek ott heverték a priccs mellett. Lehajolt értük, kiment a tornácra, onnan dobta az öreg után őket, de nem vett elég nagy lendületet, s így fönnakadtak a kerítést szegélyező orgonabokrokon.

– A papucsai – sipított csúfondárosan. – Itt vannak, vigye őket, nehogy fölfázzon útközben!

Krausz vissza se jött a szobába, hogy elköszönjön, az udvaron ment hátra, a szállására. Azt meg, hogy Horkai hogyan tűnt el, Béla észre se vette. Amikor körülnézett, már egyedül volt. A nyitva maradt ajtón kellemetlen, éles hideg csapott be a szobába. Áthasította a cigaretta, a pálinka s az olajos padló váróte-rembüzét. Vacogni kezdett, olyan hirtelen, gyerekes buzgalommal, hogy a foga is belekoccant. Be kéne csukni az ajtót, gondolta, de nem volt ereje, hogy elmozduljon a helyéről. Az ablaknál állt, homlokát a hideg üvegnek dütötte. Tekintetében mohón, kétségbeesetten horpadt bele az utca képe.

Csalódottan nézett Savoó után, azt remélte, lesz annyi bátorsága, és ellenszegül Krausznak, hazamegy

előbb, s nem araszol végig az utcán ilyen állapotban, nem ül oda a tanácsháza elé, megvárni, amíg a tanácselnök, a részeges Tarkó előtántorog valamelyik hegybéli borpincéből, de hát nem, semmi szégyenérzet se maradt benne, talán egyenesen örült neki, hogy az egész falu szeme elé tárhatja, mit csináltak vele idebent. Ha szánalmat, könyörületet remélt, rosszul számított.

Odakint már megindult az élet, kerekek nyikorogtak az álmos derengés mögött, kasza-kapa koccant. Látni lehetett a lovakat, a szekereket s a gyalogosokat, ahogy félig-meddig kibontakozva a hajnal párójából a mezőre igyekeznek. Indult mindenki a maga dolga után, kukoricát kapálni, sarjút kaszálni, vagy éppen vasúti egyenruhába bújva szolgálattevésre. Savoóhoz egyikük se szólt. Elmentek mellette, mintha észre se vették volna, mintha nem is létezne, lidérces álomkép volna csupán.

SZENTI ERNŐ

A szürrealista szerint

*Ez az árokparthoz szokott csönd
soha nem akart többet a legkevesebbnél.
A szürrealista emlékezete szerint
a sivatag tűnt el a homokszemben.*

*A helyét soha el nem hagyó
a rosszat, a helyéhez hű a jót kapta.
Mutogatós faágak, öntőformából
kiemelt égbolt, életképes mondatszakadék.*

*Úgy hagyott maga után kettős nyomot,
hogy se előtte, se utána meg se moccant.
Reklámtábla alatt szobányira szűkült magány.
Lezser félelem, szabadnapos szorongás.*

Egyforma arcok

*Miként az egykor viruló
eszmék elmeszesedett érfala.
Miként a kisfiús arcú igazság.
Miként a tekintélyét kockára tevő égbolt.*

*Együtt zuhant a könnyű a súlyossal.
Egy csónakban a karót és a fülét hegyező.
Zörög, zötyög a közhely szekere,
tengelyig süppedt a sárba az igazság hintaja.*

*Azt és annyit, amennyit huszonnégy
óra alatt kifogalmaz magából az élet.
Rövid lejáratú tagadás, hited tilosba tévedt.
Mondd, a sok-sok egyforma arc közül melyik a tied?*

GY. SZABÓ ANDRÁS
Balassi-triptychon

„Anno 1594 die 19. Maii, Esztergom vára vívásakor, midőn ostromnak mentenek az vízvárnak, lőtték meg Balassi Bálint uramat az ostromon. Minden két combján által ment az golóbis, de csontot és izet nem sértett. Vesztette az barbély, Mátyás hercegé, nem akarván szót fogadni az magyar barbélyoknak, holt meg hertelen die 30. eiusdem.”

A költő sebesülésének és halálának tényét apja bibliájába ekként jegyezte fel a rokon Balassi Zsigmond. A tudósítás szerint Mátyás főherceg felcsere rosszul végzi munkáját, vérmérgezés lép fel, a seb üszkösödni kezd, és tizenegy napi embertelen szenvedés után beáll a halál. Ebben a tizenegy napban még van Balassinak akkora lelki késztetése, fizikai ereje, hogy hozzáfog és lefordítja, jobban mondva átkölti Dávid király 50. zsoltárát (a Vulgatában az 51. zsoltár), s aztán hagyatkozik, végrendelkezik, fiát Mátyás főherceg oltalmába ajánlja és búcsút vesz életétől. Férfiúhoz illőn, magát Isten kegyelmébe adva.

Rimay Jánosra, a tanítványra vár a fájdalmas kötelesség, hogy egy méltó versben, az irodalomtörténet által *Balassi-epicédium*ként emlegetett és számon tartott, széles horizontú gyászkölteményben emlékezzen meg a két testvér haláláról.

A dráma ugyanis nem ér véget 1594. május 30-án, hanem folytatódik a nyár derekán, július hónapban Debrecen alatt, ahol Balassi testvéröccse, Ferenc hal meg, ugyancsak a haza védelmében. A fivéreket együtt helyezik örök nyugalomra a Liptó megyei Hibbén, a család sírboltjában. A tragédia után két évvel, 1596-ban Vizsolyban megjelenik Rimay Epicédiuma.

Legújabb kori líránkból három rövid lélegzetű verset választottunk, melyek Balassi életének vég felé tartó napjait triptychonként fogják keretbe, s apró eltérésekkel ugyanannak az idősíknak eseménysorát jelenítik meg. Az elsőül megidézett költemény, Utassy József verse, az *Ad notam: Balassi Bálint*, mely a költő *Ragadozó Föld* című kötetében, a *Csigolyák csendélete* ciklusában található.

Utassy a Balassi-epigrammák formai szabályait követve, a költőelőd sorshelyzetére hangolódva komponálja hatsorosát. A személyes, emberi létezés egyszeri, soha meg nem ismétlődő pillanatában születik a költemény, abban a helyzetben, melyben az ember élete megmásíthatatlan, végérvényes értelmet kap. Ez a kivételes pillanat a halál előtti utolsó széttekintés félelem

nélküli pillanata. A régi magyar irodalom szóhasználatánál maradván, a „kiszólitás” előtti gyanútlan állapot, amelynek során legteljesebben mutatja meg magát a világ, amikor legmagasabb az emberben az életszeretet.

„*Csillagok, virágok, kikeleti lányok
áprilisi fényes szél,
hogy tündököl minden, suhog, csattog ingem,
Isten, engem éltessél...*”

Az egész univerzum van itt képbe foglalva; az égbolt csillagai, a természet, a föld virágai, a virágok spontán képtársításával a nő, a nőiség, a szerelem s a fény, amely egyszerre lelki és fizikai eredetű.

A keresztény hadak, élükön Pálffy Miklós titkos tanácsossal, főkapitánnyal 1594. május első napjaiban kezdik meg Esztergom ostromát. Utassy József „versideje” azonban nem a halál hónapját, hanem az azt megelőző áprilist idézi, megerősítve feltevésünkben, hogy ebben a hat sorban egy olyan ember szól hozzánk, aki minden idegszálával az élethez köti magát, akitől távol esik eszmélésben, lélekben a halál gondolata. S valóban, az ostrom előtt egy hónappal Balassi birtokügyeivel van elfoglalva, s örül hadi tettének, hogy sikerül Divényt, az apai örökséget visszahódítani a törököktől. Hogy az életrajzi vonatkozás mennyire tudatosult a versíró Utassy Józsefben, nem tudom, de hogy az epigramma a már említett utolsó széttekintés önfeledt állapotának mesteri megragadása lett ekként, az egészen bizonyos.

Mint ahogy az önnönmagát éltető-köszöntő befejező két sor is ugyanebből az eufóriából eredeztethető.

„*Éltess nyolcvan évig, hadd legyenek vitéz itt:
a szellemi végeknél!*”

Épp felét élte meg az óhajtott-kívánt időnek Balassi. Amikor Gabelmann, a veszteséget lajstromozó német jegyző füzetébe firkantja az „istentelen magyar” nevét:

„Perierunt: Valentinus Balassi, Hungarus sed impius...”, a további oldalakon, a „szellemi végek” élve maradtjai közt csokorba szedhette volna e nem mindennapi panteon többi alakját is. Mert Pálffy Miklós főkapitány mellett az esztergomi vár ostromában forgólódott lován Nádasdy Ferenc, a fekete bég és sárvári prédikátora, a hitvitázó Magyar István; az ostromlók között harcolt Thurzó György, árvai főispán, a későbbi nádor, ott volt és sereget vezetett maga Mátyás főherceg, aki 1608-ban mint magyar és cseh király vonul be a történelembe. A hadszíntéren az események szemtanúja Claudio Monteverdi, az opera atyja, madrigál-szerző,

aki mint a mantovai herceg muzsikusa kerül hazánkba, és a táborban teljesít lelkészi szolgálatot Pázmány Péter rendtársa, Dobokai Sándor jezsuita szerzetes. Ő lesz Balassi gyónató papja, ez a pap adja át az utókornak a költő utolsó szavait:

„Tuus miles fui Domine, Tua castra secutus sum.”
(Te katonád voltam, Uram, és a Te seregedbe jártam.)

Nagy Gáspár költői leleménye, hogy a jövődönék átadott mondat egy istenes verssel is kiegészül, mely az *Esztergomi apokrif* című költemény fikciójában, a haldokló költő utolsó fohászaként lett lejegyezve, ahogy – olvassuk a vers címe alatt – azt a jezsuita páter „évek múltán, emlékezetből” maga elé idézte.

Balassi meghatározó élményei: a világ, benne a létezés örömteli, áhítatos elfogadása és nagy megrendüléseinek pillanatai, amelyeket mindig mély belső számvetés követ. Életének természetes közege a „sétáló palota”, vezérlő fejedelme a Mennybéli Úr. Ehhez az Úrhoz, a „végtelen irgalmúhoz” küldi fohászát, miközben „fene ötte sebe” kíméletlen mohósággal emészti fel maradék erejét. Nemcsak a Balassi-életműnek, de egész zsolttáirodalmunknak megkoronázása az *50. zoltár* fordítása.

*Végtelen irgalmú, ó, te nagy hatalmú
Isten, légy már kegyelmes!
Onts ki mindenestől jódot rám kebledből,
mert lá, mely veszedelmes
Bűnöm miatt lelkem, ki titkon rág engem,
mert nagy sebbel sérelmes.*

*Csak neked vétkeztem, bünt ellened töttem,
ó, kegyelmes Istenem,
Kit semmi ravaszság nem csalhat, s álnokság
rejtve előtted nincsen,
Mert az nagy kék égből, mint királyi székől
látod, mit mível minden.*

Nagy Gáspár versében – a *Tudom, nagy nyári délután lesz* című kötet ciklusnyitó verse – ugyancsak a sebesülés és halál beállta közti tizenegy nap az apokrif költemény születési ideje, így akár az *50. zoltár* iker-versének is tekinthető. Csak míg a Balassi-életmű utolsó darabja szerkezetében, felütésében, érzelmi-logikai tagolásában a bűnbánati zoltárok konvencióit követi, az *Esztergomi apokrif* csendes hálaadás, a Teremtő dicsérete. A Balassi-zoltár szerkezeti elemei közül a kérés és hálaadás gesztusát veszi át. Ha a két vers keletkezésének, az élethelyzetből adódó elképzelt sorrendi-

ségét nézem, hajlok arra, hogy a Nagy Gáspár-vers a Balassi-életmű záróverse. Az apokrif fohászt a testi szenvedése mélyére került élet méltó elmenetelésnek vágya, óhaja hatja át, melyet egyedül az Úrtól remélhet a vers alánya.

Az angyali udvartartásától körülvevett Isten és a vég-óráját élő haldokló között létrejött találkozás toposza Rimay Epicédiumából, valamint az Epicédiumot olvasó, abból merítő *Szigeti veszedelem* szerzőjének zárójele-letéből ismert. Balassi-versgyűjtemény, miként az Epicédium is, feltehetően a mindössze huszonkilenc évet élt Zrínyi György, Zrínyi Miklós apja révén kerülhetett a csáktornyai tékába, miként Illésházy István krónikája is, melynek azon oldalán, amelyen Balassi sebesülésének és halálának tényét rögzíti a történetíró, Zrínyi a margóra feljegyzi: „Ej, szegény Balassi Bálint.”

Az Epidéciumban Ráfáel emeli fel, és viszi magával Esztergom ostromlott várából a költő lelkét, a *Szigeti veszedelemben* Gábrriel és angyali légiója a közvetítő, ember és Isten között.

Az agónia pillanatában, az eszméletvesztés előtt, a még tudattal megélt haldoklásban fogannak Nagy Gáspár versének sorai. Az angyali légió, élükön a Mennybéli Úrral bármikor alászállhat, jelenvalósága soha nem volt ennyire közeli, mint most, a „végcsata porondján.”

*Tusakodván bévül
én igaz Istenem
soha nem is másokkal
hajolj Te most fölém
egekből leszálló
minden angyalaiddal.*

*Szívem humuszába
legszebb hónapodat
virágostul borítsad
sebemnek üszökét
lázam futosását
erősen csillapítsad*

A vágyban és a vízióban, csobogó, nagy vízével érkezik az Úr, akinek hűsítő jelenléte emészti a lázat, és erőt ad a hálaadáshoz.

*Hűsítő kedvével
csobogó nagy vized
testemet ha megfolyná
Danubius forrás
szikkadt nyelvem tövét
Élesztené olyanná*

*mivel Téged Uram
végszatám porondján
híven dicsérhetnélek:
katonád voltam itt
angyalid kürtszaván
táborodba megtérek.*

Akárcsak Utassy verse, 6+6+7-es szótagszámú sorokból épül ez a vers is. Formai remeklés, észre sem vesszük: a Danubius forrás csobogásának lüktető folytonosságát felidéző sorokban névelő nélkül áradnak a szavak, akár a legtöbb Balassi-versben.

Ha az 50. zsoltár Dávid király zsoltárának parafrázisa, akkor az *Esztergomi apokrif* a Dobokai Sándor által lejegyzett Balassitól származó „hiteles” mondat: „Te katonád voltam, Uram, és a Te seregedben jártam” parafrázálása.

„Katonád voltam itt / angyalid kürtszaván / táborodba megtérek.”

A triptichon harmadik darabja, Kovács István *Balassi* című verse már az egyértelmű végről szól, amikor Balassi agóniájában a vár, az ország sorsa is előrevetődik, hiszen az ostrom sikertelen marad. (A keresztény hadak csak egy év múlva veszik vissza a törököktől Esztergomot.)

Az általános romlás közepette egy villanás erejéig megjelenik a sebesült költő, hogy aztán alakját feligya és elnyelje a darabjaira széthullott környezet.

*Szétört a díszkút, szét a csempe,
szirmok közé szorult a nap.
Egy sebesült a fényt kereste
a rázuhanó hegy alatt.*

*Esztergom Dunába süllyedt
A parton sípok és dobok...
s a hangörvényben elmerültek
hajnalok, harcok, asszonyok...*

Visszautalhatnánk az Utassy-versre, ahol a fény a világmindenséget, a fényben megjelenő teremtő-mozgató istenséget jelenti, amelynek érzéki megtapasztalása a létezés értelmének kétségbevonhatatlan bizonyítékául is szolgál. Kovács István versében azonban a fény eltűnni látszik abban a kozmikus növesztett pusztulásban, amelynek megragadását oly erős, apokaliptikus képekben adja vissza: a sebesülte zuhanó hegy, a Dunába süllyedő Esztergom, a hangörvényben elme-

rülő emberi, természeti világ. S mintha ez a mélybe hulló világ, füstfelhőinek nyiladékaiban a jövőre is rálátást nyújtana, még egyszer elénk kerül a költő alakja egy más idősíkban, amikor az előzőeknél talán még súlyosabb megpróbáltatás elé néz hazája.

*Az idő sáros hajszálai
tapasztják testét; koponyáját
Íjak idegei közt
Bécsbe kísérik hazáját.*

Kovács István verse az *Ördöglakat* című kötetében olvasható, egy olyan ciklusban, amelyben Balassi mellett Petőfi, Nagy László, Radnóti, Szabédi László előtt is tiszteleg. A legelső, világirodalmi rangú magyar költő nyitja meg a sort, akinek élete összeforrt, halálában jelképesen is, a hazával, akárcsak az őt követő négy költőnek.

El lehet gondolkodni azon, hogy a Balassi-versek, egészen pontosan a Balassi-strófa s az általa keltett, involvált életérzés miként bukkan fel koronként a magyar irodalomban, milyen belső szükség viszi rá a magyar költőket, hogy róla, neki vagy az ő kezével írjanak. Milyen belülről jövő sugallatnak engedelmességett a nagybeteg Orbán Ottó, betegsége várható kimenetelének tudatában, hogy papírra vetette legújabb kori líránk megrendítően szép sorait:

*Isten szabad ege,
madarak serege,
széljárta, tág fényesség –
legfényesebb nekem,
aki nagy betegen
az erkélyről nézek szét,
röptében bemérve
s szememmel kísérve
egy-egy csapongó fecskét...*
.....

*Most hívlak hát téged,
szabd rám szemmértéked,
megfizettem az árát:
lappangó öregség,
bujkáló betegség
orgyilkos törként jár át –
tedd meg hát, hogy híved,
fölfoghassam műved
határtalan határát!*
.....

MEZEY KATALIN Útelágazás

Gimnazisták voltunk, tizenöt-tizenhét évesek. Az idősebbek már-már fiatal nők, akik legtöbbet az élet olyan komoly kérdéseivel foglalkoztak, mint a farmernadrágok beszerzése.

Abból, hogy a farmer nehezen beszerezhető ruhadarab volt, van, aki már sejti, hogy a nyugati divatcikkektől elzárt, szegény országból, mondjuk Magyarországról valók voltunk, a XX. század közepe táján, amikor már világra szóló legenda lett ez az egykori munkásnadrág. Tény, hogy történetünk idején a használtruha kereskedők még nem döntötték le a kontinenseket és kultúrákat egymástól elválasztó falakat, a „bálák” még nem érkeztek el a legérzékenyebbnek tűnő vidékekre is, nem légiesítették a leges-legkomolyabb politikai és etnikai határokat.

Vihorászva, hosszan elnyúló sorban gyalogoltunk az áprilisi-zöld szász-svájci utakon, dombokon, mezőkön és lankákon, jó húszan, két tanárnőnk, két német túravezetőnk és további két férfikísérőnk társaságában. Utóbbiak esetében fogalmunk sem volt, hogyan és miért utaztak velünk, éppen egy leánygimnáziumi csoporttal Kelet-Németországba, 1958 tavaszán. Elfogadtuk állandó jelenlétüket, annál is inkább, mert tanáraink sem tartották ezt magyarázatot igénylő dolognak.

Ahogy arról a két, zárkózott, magyarul alig beszélő, középkorú görög férfiről sem mondtak semmit, akik szintén utastársaink voltak, de még a programjainkon sem vettek részt. Üresnek látszó, de letehetetlen aktatáskájukkal egész nap a városban járkáltak. Csak reggel és este, a szálláson találkoztunk össze velük, jöttek-mentek, hangosan csapkodták az ajtót, szobájukból csípős cigarettafüst, pálinka- és hagymaszag szűrődött ki. Külön kosztos voltak, s amikor a turistaház menzáján reggeli kávéjukat főzték, megfigyelhetjük, hogy degeszre tömött, papundekli kofferjaikból étkeznek.

Előttünk az éjszakai esőtől még nedves, apró-köves gyalogút, két oldalt a dunántúli lankák, legelők, hátunk mögött a Bad-Schandau-i magaspárt és az Elbán ringó kikötő, ahol egy-két órája szálltunk ki a hajónkból, hogy erdőn, mezőn át eljussunk egész napos gyalogtúránk végcéljához. Innen az esti hajójárat visz majd vissza bennünket a városba.

A dombok közt, egy útelágazásánál – ahogy közeledtünk, egyre kivehetőbb volt – fekete ruhás, fekete fejkendő parasztasszony álldogált. Nem leléstek a környéken az akkoriban számunkra még

szokatlan, fekete-fehér foltos tehének. Minden nyilvánvaló ok nélkül, egymagában álldogált a tágas, zöld tájképben az első ember, akit, mióta a kis kikötővárost elhagytuk, megláttunk. Felénk fordult, mintha várt volna minket.

Épp olyan, mint otthon – gondoltam magamban, de a gondolatnak nem tulajdonítottam jelentőséget: miért lenne más egy keletnémet parasztasszony, mint az otthoni falusi néni?

A fekete öltözék: a sok ráncú szoknya, a kötény, a fekete szvetter és kendő kiemelte magas alakját a csupazöld háttérből, sovány, idős asszony volt. Kezét összefonva várakozott.

Akármiilyen heherészve-vihorászva, összevissza kaszázva közeledtünk is, előbb-utóbb odaértünk hozzá.

– Hát tik mek honnan gyüöttök?

Elöl haladó német túravezetőink „Gtentach”-jaira érkezett ez a váratlan válasz. Ők nem tudták, mit kezdjenek vele, mi azonban, akiket egy hete senki sem szólított meg magyarul, föl kaptuk a fejünket.

– Budapestről.

– Messziről hallottam... a nefetésetekpől is... hoty... há... ezek matyarak! – a hangja elcsuklott, gyors mozdulattal a szeméhez emelte a kezében szorongatott zsebkendőt. – Mind? Budenpesztről?

– Én Győrből – szólalt meg a lokálpatriotizmus az egyik harmadikosban.

– Én Mátrafüredről – hangzott egy másik válasz.

– Mátrafüredről... oszt Ponyhátró? Ponyháti nincsen kösztetek? – kérdezte, és most már megállíthatatlanul potyogtak a könnyei.

Szekszárdi akadt, mert a korábban nagynevű, református leányiskolából államosított budai gimnáziumba, amelynek tanulói voltunk, az ország minden tájegységéből érkeztek diáklányok.

– Szekszárt... a kisebbik fiam onnat fonút be, szegény... – hangosan zokogott, két kezével eltakarta a szemét.

Ijedten, értetlen arccal fogtuk körül. Lassacskán körégyült az összes lány. Ahogy beértek minket, megtorpantak, suttogva kérdezősködtek.

– És... honnan tetszik tudni magyarul? – kérdezte végül valaki.

– Hát honnat tudnék? – emelte fel a néni a fejét. Könnyes arcával büszkén hátra, hazafelé intett. – Én is matyar fatyok... Ponyháti... kitelepített... Sfár... Matyar...

– Kitelepített?

A kitelepítésekről akkoriban nemigen lehetett hallani. Az iskolában biztosan nem. Ahhoz azért mégis eleget tudtunk, hogy zavartan elhallgassunk.

– És most hol tetszik lakni?

Legelő haladó két túravezetőnk, az ősz hajú Ludwig és fia, a jóképű Karl néhány méterrel odébb várakozott ránk. A kibontakozó beszélgetést látva visszajöttek a megtorpant csoporthoz. A néni megtörölte a szemét, kihúzta a derekát, és a dombon túlra mutatott.

– Odaát... ott autószerelő a natyobbik fiam... Nagy fáros, natyobb mint Ponyhát. Natyobb Szekszártnál is... Sok az ipar, tyárok fannak...

Ezt már láthatóan a két bőrnadrágos, kirándulónak öltözött vízirendőr–túravezetőnk kedvéért mondta. Pedig egyikük sem értett magyarul.

Aztán ingerült felhorkanásukra – Na, was ist denn hier los? – észbekapott, és kelleetlenül, de németül is elismételte az elhangzottakat.

– Gut. Also... dann! Aufwiedersehn. Wir müssn uns beeilen. – Ludwig, az öregebb német megpróbált továbbterelni minket. Nem tudta soha teljes egészében mellőzni a rendőrstílust, és itt a mezőn nem volt nyilvánvaló, hogy csak vízirendőr.

Időközben odaért hozzánk két tanárnőnk és otthonról velünk érkezett két „kísérőnk” is, harmincas éveikben járó férfiak, akik többnyire a felnőtt hölgyekhez csapódtak, már csak közös szenvedélyük, az állandó cigarettázás miatt is.

A fekete ruhás asszony az erélyes hangú felszólításra hátat fordított, mintha azonnal, köszönés nélkül

indulna is. Aztán mégis visszafordult, ahhoz a kislányhoz hajolt, aki szekszárdinak mondta magát.

– Nem ösmersz ott Kloccékát? Klocc Franc... és a Klocc Fíli? ... A kisebbik fiam... meg a sógor... – halkán beszélt, és a könnyek ismét megindultak az arcán.

– Nem... – tünődött el a kislány. – Nem ismerem őket...

– Lehet, hoty... még nem jöttek hasza?... Szibériából... a foksákpól... Több, mint tíz éfe fan már...

– Na, los, los – lökött most már egyet Ludwig az asszony felsőkarján –, lassen sie uns gehen! Gehe schon, gehe, gehe...

– Gehe, gehe – legyintett felé a néni. Aztán megint közelebb hajolt, és megsimogatta a szekszárdi kislány kezét.

– Üdföszlök mindenkit otthon... a ponyhátikat és... Szekszártot is... És ha egyszer találkszol felük: Klocc Franci és Fíli... Filmos – itt ismét erőt vett rajta a zokogás –, mont meg nekik, hogy én ... – sírva elfordult, és szemét törölgetve, lassan elindult a másik gyalogúton. Nehezen haladt, minduntalan megállt.

Ludwig, Karl, a két tanárnő és két további kísérőnk jócskán eltávolodott már, de mi, mint egy csapat összeve-rődött csirke, még sokáig ácsorogtunk az útelágazásnál, és integettünk a meg-megálló, fekete ruhás asszony után.

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, a Sárvári Tinódi Gimnázium és Sárvár Város Polgármesteri Hivatala 2010. április 7-től 10-ig Sárvár városában megrendezi a magyar nyelvű Kárpát-medencei diákírók, diákköltők 33. irodalmi pályázatának tábort.

A pályázatot vers-, próza és tanulmány kategóriában hirdetjük meg, és várjuk minden 14–18 év közötti középiskolás diák magyar nyelven írt írásait. A pályázatok maximális terjedelme 15, írógéppel, számítógéppel (14 pontos betűnagysággal), vagy kézzel írt kéziratoldal.

A pályázatok beérkezésének meghosszabbított határideje: 2010. március 1.

Kérjük, hogy a pályázók postán, egy jól olvasható példányban küldjék el munkáikat, és a borítékra kívülről írják rá, hogy melyik kategóriában pályáznak (így: „verspályázat”, „prózapályázat” vagy „tanulmány-pályázat”). Tehát, aki két kategóriában is pályázik, két borítékban küldje írásait.

A pályázatokat a következő címre várjuk:

Írók Szakszervezete, Írók Alapítványa (1068 Budapest, Városligeti fasor 38.)

Fontos: e-mailen beérkező pályamunkákat nem nyomtatunk ki és nem veszünk figyelembe!

Kérünk mindenkit, hogy tüntesse fel pályázata belső címlapján a saját nevét és címét, iskolája nevét és címét, továbbá a saját (vagy az iskolája) e-mail címét, telefonszámát. A pályázat nem jelíges.

A legjobb ötven pályázat szerzője meghívást kap a 2010. április 7-től 10-ig megrendezésre kerülő sárvári irodalmi táborba, ahol kiértékeljük a pályamunkákat, és sor kerül a díjkiosztó ünnepségre is.

A beérkezett írások visszaküldésére nem vállalkozunk. A neves költőkből, írókból álló zsűri által kiválasztott legjobb 50 pályázónak az általa megadott címre 2010. március 29-ig meghívólevelet küldünk. A táborban csak a meghívottak részvételét tudjuk biztosítani, számukra a rendezvény díjmentes. (Szükség esetén a pályázó útiköltségét is megtérítjük.)

Budapest, 2010. január 12.

A rendezők nevében jó munkát és sikeres pályázatot kíván:

Mezey Katalin

MIKLYA ZSOLT

Pókhátás

*Érzékeny vagy a kezdőfeltételekre.
Egy hajtogatott pókra például, ami
úgy ül az ember tenyerén, mint egy
pillanatra megmerevedett mozdulat-
művész. Ami illik is egy pókhoz. Vagy
egy pillangóhoz. Visszafordíthatatlan
a folyamat. Nem tudni, mi lett volna,
ha pók helyett mégiscsak megcsinálom
az Erzsébet hidat gyufaszálakból,
kikísérletezem ezekkel a hosszú
gázgyújtós gyufákkal a statikáját,
és nem rogy önsúlya alatt össze.
Nem tudni, mit szóltál volna egy ilyen
gyufastatikához. Hogy dőltem volna
bele, akár a jegenyék, minden
dinamikát meghazudtolva, a hóba.*

Préselt virágnymok

*Lehetnél öregasszony. Aki beleragadt
egy levelezésbe, préselt virág. Minden
boríték őrzi egy illat emlékét, illat-
nyomait rendezgeti, magában, kezében
a borítékokat. Színek, hangulatok nem
befolyásolják, csak a feladónév jelez
számára ezt-azt, bár az idő múlásával
a nyomok nyomait is veszélyezteti
valami. Valami más. Nem valaki, ugyan.
Másba fordul maga is, magában, bolygó
máslandi, bolygása illattól illatig,
várják a szigetek, egzotikus magány.
A sziget partkérdés, akkor is, ha óceán
az úr. Megvon, magad körül, mozgása
látszat, stabilan összeáll belőle a part.
Nyomok nyomaiból, amire minden új
nyom – színek, hangulatok – illattal felel.*

BOTH BALÁZS

Szárnyak

*Szögletes szárnyak suhogása –
Elvetélt mozdulatsor,
kénszagú szikra pattan
mosolyból, szavakból,
a lélek mélyben ülő magja,
ahol nehéz fészket épít,
s malomként örli folyton
bűnöd a végtelenségig,
ez a pokol. Nem üstben forró
kárhozottak árnya:
mikor kezded képtelen már
ölelésre, kézfogásra,
s nincs sarokpont, felszakasz,
megvetni végre a lábad,
évekig szellemként élni
valami ködbezárt lápvilágnak.
Suhognak az ördögi szárnyak,
Démoni terv szülte csapda,
éber kóma, álomi lét,
kígyója az ital hatalma,
s életerőd borszeszlángként
pislog még, de halni vágyasz már,
iszonytató álmod
lepedő, hálóing, ágytál,
vagy harangzúgás, csipkés tornya
évszázados gót templomnak,
hangtalan üvölt veled a sátán,
halott vagy, halott vagy!
Milyen erő fog gyűrűbe téged,
hogyan fala áttörhetetlen?
Sziszeg, tekereg benned a féreg,
s rést lel romos hitedben,
ez a pokol. Mikor magad vagy
a fegyenc és a foglár,
tárgyaidhoz mintha
múzeumi vitrin fölé hajolnál,
idegen kontinens hajcsat, fésű,
szemüveg, púderszelence,
fázol, akárha pőrére nyüzött
lelked dideregne –
Míg felderengő jelet küld
aki Ura mindeneknek,
s a szárnyak, pörögve, roncsként
a szédítő mélységbe vesznek.*

LANCENDORFER IGNÁC

Késik a vonat

*kényes művelet egyensúlyozni egy lehetett-volnán
a peronon állsz, késik a vonat, csak hazugságaink
menetrend szerintiek két egymást sohasem keresztező
pályán, mondd mernéd-e megszámlálni egy fa leveleit
vagy szétszálazni egymásba másolódott napjainkat
sosem vagy itt és ha itt vagy, akkor is máshol jársz
késik a vonat, pedig már bukdácsolnál nézése
hosszú cérnaszálán szakad vagy foszlik fűzném új
nap tűfokába, alig várva, hogy kilélegezzek minden
tüdőmbe fülledt éjszakát, felköhögjem a belém sült
nyarak sárgás-zöld hurutját, a peronon állsz át
utazóként saját életedben elutazóban az életemből
gyere, nyisd rám ezt a mondatot, mint a vonat ajtaját:
mindig itt vagy, akkor is, hogy ha máshol jársz*

Bolond festőtől vettem a képet

*a vásznon riadt szemű nyulak
szél borzolta mosollyal a vadász
háttérben az a semmilyen évszak
amitől összetapadnak a szálak
és olyan lesz minden mint a kulimász
a kompozíció hiányát vetik szemére
meg hogy dilettáns valljuk be
bolond aki a sajnálatunkra játszik
még hogy nyulak mondják és
összenevetnek a háta mögött
nem bírják elviselni az örvénylő
színek alól rájuk szegeződő
kérelhetetlen tekintetet.*

Imácska

*Vigyázz magadra Istenem
Bajod ne essék hirtelen
Az úton át ha jössz nagyon
Ügyelj tudod a forgalom*

*És öltözz jól hogy meg ne fázz
Míg fényesítem glóriád
S a hallgatásod hallgatom
Gyémántlik szíven ablakon*

*S ha nem törődsz is már velem
Erős vár lesz a két kezem
Hisz annyi gond van így veled
Mi lenne velünk nélküled*

IANCU LAURA

Azokban a napokban...

...a falu tekintélyes gazdájáról, Éber Lázárról az a hír járta, hogy megment az esze, s ha igaz a beszéd, akkor a faluban már alig maradt olyan ember, akit ne lehetne orránál fogva vezetni. Éber Lázárt azonban valójában súlyos kín gyötörte, abba látszott egyre beleveszni. Négy gyermeke halt meg keresztleletlenül, s erre felé úgy tartják, a keresztleletlenek valahol az élet s a halál közt vannak, kísértetlényekké változtak, és háborgatják az élőket. Ráadásul az első három gyermek halálán még gyertyát sem gyújthatott. Jóakarói rendre vigasztalták Lázárt: bizonyára nem jó a vérük, talán úgy volt az Istentől... csak nem rója fel Isten az ártatlanoknak, ha a halál körülményei nem a szokások szerint történtek, tehetnek ők arról, dehogyan is tehetnek, hát akkor minek az a sok aggodalom? Lázár el is hitte volna mindezt, de ott voltak az éjszakai álmok, a látomások, amik kínozták, s ha a férfi kínlódik, ott valami csakugyan nincsen már a helyén... Lázár szerette volna, ha a fényes nap örökre az égen maradna, hogy amíg a világ világ, örökké világos nappal lenne, soha többé ne legyen éjszaka, és ne legyen álom.

Egy éjjel, álmában misére igyekezett.

Amint az úton ment, úgy tűnt neki, mintha késésben volna, hamar futásnak eredt, hogy a harangszó a kápolnában érje. Ám az út, mintha valaki a másik végéből húzta volna, egyre csak nyúlt, egyetlen lépés ezer lépésnek tűnt, akárha egyhelyben futna. Egyre biztosabbnak látszott, a misekezdésre már nem érkezik meg. Egyszer csak látja, az útszéli kút előtt egy kisleány guggol, és hangosan sír. Körülötte fehér ruhába öltözött leánykák hófehér kendővel kezükben énekeltek, de az énekből a férfi semmit nem hallott.

– Rózsikám! Te vagy az? Mit csinálsz itt?

– Sírok.

– Miért sírsz, édesapámé?

– Mennék én is szentáldozásra, de úgy fázik a lábam!

– Hogy fázna a lábad? Meleg nyár van!

– Hogyne fázna, ha nekem nincsen bakancsom! Ahelyett, hogy adna egy pár bakancsot, kend örökké csak sír! Addig sírt, megfulladok a sok könnyben, ajkamig ér a patak! Ha még sokat siratózik, csinállok egy nagy nehézséget, hogy legyen miért sírnia, meglátja kend!

Lázár felriadt.

Igen, túlságosan is szerettem őt, azért vette el tőlem az Isten... Hogyne szerettem volna, mikor látása most

is megigézi szemem világát... Hogy tudjak belenyugodni, hogy az életet magát nem szerethetem jobban az élet adójánál...

Még sötét volt, amikor Éber Lázár a kántorhoz sietett, ki tudja már, hányadszor, mindig ugyanazon ok miatt: hogy tudna megszabadulni kísértő álmaitól... Azon a reggelen Lucát, Magdolna anyósát találta a kántor kapuja előtt, és ezen úgy feldühödött, hogy azon volt, visszafordul, de az asszony már messziről kiáltott feléje, mintha éppen az érkezését várta volna.

– Még nem köt fel a kántor, rikoltom, de nem hallja!

– Vajon nem ment-e fel a plébániatemplomhoz, s ott maradt?

– A' mondta vóna tegnap este a vecsernyén, ha elmegyen! Itthon kell legyen!

– Úgy élünk ebbe a gödörbe, akár az állatok a vadonba'... Se templom, se pap, de még egy kántor se...!

– Bár ha az Isten velünk volna! Az is elég lenne, nem igaz-e?! – válaszol az asszony.

– Velünk van, velünk! Nem látja, mennyi a kín?

– Kendék se a szomszédba járnak bajért, ugye?

– Van nekem elég, nem kell a másé! Csak az éjjel mit összeálmodtam...

Lázár nem akarta beavatni Lucát a gondjába, valahogy mégis szóra nyílt a szája, talán azt érezhette: vesztetni valója már nem maradt. Az asszony azt tanácsolta neki, ha nem tud napestig bakancsot szerezni, köttessen az asszonnyal egy pár zoknit, s adja oda egy Rózsikával egykorú kislánynak. Biztatta még, hagyjon fel a sírással.

– Ne várja vissza a gyermekeit, mert ugye onnan, a túlvilágról, ki tudja, hol lesz még az is – csóválta a fejét –, onnan még úgysem jött vissza soha senki...! Csak akkor tudjuk meg mi az, amikor egyenként odajutunk, akár akarjuk, akár nem akarjuk! – szögezte le Luca.

– Én... én csak a háborúból várom vissza a fiamat! – tette hozzá bátortalanul az asszony, mintha a fia épp csak vizért ugrott volna el a csorgóhoz, vagy a szőlősbe szaladt volna, hadd lássa, virágzik-e, köt-e, lesz-e új bor!

– Nem azt akarom én, hogy a gyermekeim visszajöjjenek! Azt akarom megtudni, a jó helyen vannak-e?

– Azt csak a halottlátó tudná kendnek megmondani, Lázár! – válaszolta magabiztosan az asszony.

Végül felhagytak a várakozással.

Megbeszélték, másnap, kakasszó előtt együtt indulnak Pokolpatakra a látóhoz, Ellátó Mihályhoz. Ilyesfajta ügyeket rejtőzve szokás intézni, valahogyan úgy, ahogy tolvaj készül a lopásra.

– És a látó? Mit ad vissza a látó abból, ami elvétellett? És honnan fogja tudni, hogy akit lát, az pontosan az én

gyermekem? – tűnődött a férfi. Aztán mindjárt az ajtóra akasztott szenteltvízartóba mártotta jobb kezének két ujját, keresztet vetett, bocsánatot kért a Magasságostól, amiért engedett a kétkedésnek. Máskor, a szenteltvíz-e vagy a keresztvetés, de valami megnyugtatta. Azon az éjszakán Lázár annyit hánykolódott, mintha valakivel versenyezne, hadd lám, ki örül előbb meg, s azon igyekezett, hogy a babér az ő fejét díszítse.

Luca fekete ruhát húzott. A nagydiófa mögé bújva várta Lázárt, nehogy az útkereszteződésben valaki is felismerje. Akkor már haragudott magára, miként tudott akkora számár lenni, hogy bólogatott, mikor Lázár azt mondta, éppen ott, azon a helyen találkozzanak. Hát nem ott, a keresztesútban járnak a hajnali harangszó előtt a kísértetek? Igaz, nem ismeri magát vétkesnek, ám azt mindenki tudja, hogy az ördög nem válogatja meg az embereit, sőt épphogy a makulátlan lélekre vadászik. A rossznak is a jóra fáj a foga! – vette számba az asszony, és azonmód másra gondolt, hogy ne mind fesse az ördögöt a falra. Fel sem tűnt neki, amikor az út túlsó oldalára osont, a feszülethez, és a gerenda mögé bújott. Leguggolt. Szeme szikrát hányt az ijedtségtől. Átkozódott Lázárra, amiért késlekedik. A percet múlhatatlannak érezte. Hatalmas vibráló foltot látott szembejönni, két óriás szem virított rajta, hol vörös, hol ezüst szemgolyók. Hiába próbálta lehunyni szemét, szemhéja csak nem tapadt össze, minduntalan fölnyílt. Egyik kezével lehúzta fejéről a kendőt, elkötötte a szemét, de az alak egyre határozottabban közeledett feléje, s mintha azt is hallani vélné, hogy a nevéen szólítja:

– Luca! Luca!

Az asszony hatalmasat szusszant. Megnyugodott. Azon volt, hogy a kísértet-históriát mielőbb elfeledje, mert mi más lehetett volna ez az egész, mint képzelgés, hajnali káprázat. Tudta, a kísértetnek nincs hangja, nem beszél. A holtak, a halottak azok, akik az élők után kiáltanak. De azok sem rontanak, ha az ember el tudja fojtani magában a szót, néma marad, amikor rikoltják. Kétkedett abba', hogy Istennek oka volna reá küldeni az ördögöt. Legfeljebb valamiféle jel lehet ez a Magasságostól, talán éppen arra, hogy mégsem kellene látóhoz menni a kántor engedélye nélkül... De jól tudja azt Isten, hogy nem lehet a végtelenségig várni. Tudni kell, hogy Jeremiás hazajő-e a háborúból. És nemde azt fogja kérdezni, miféle anya vagyok, hogy engedhettem, hogy Magdolna szégyent hozzon?

– Hol az istenbe van, Luca? – szólott ismét a hang.

Az asszony ekkor már biztos volt abban, hogy Lázárt hallja, megigazította fején a kendőt, és magabiztosan előállt.

– Itt vagyok hát, itt, hol lennék?

– Maga is a kereszt tövébe végzi a dógát, mint a kutya! – szólott rá a férfi.

– A' hogyne! Imádkozni mentem oda!

– Olyan nehezen bújott elő, mintha a túlvilágról jött volna vissza!

– Nem hallottam, hogy rikoltott! – magyarázkodott az asszony.

– Otthon hagyta a fülét? Há, hogy hallja meg, amit a látó mond?

Lázár kiállhatatlanul viselkedett az úton. Nyügös volt, s ahogy Luca kullogott mellette, elgondolta, milyen szerencsés asszonynak mondhatja magát, hogy az ő ura nem ilyen, mint ez a Lázár... Aztán eszébe jutott a hajnali történet, a képzelgés, és ismét könnyűnek érezte magát, akárha parányi lepke volna, úgy repdesett a göröngyös út felett, Lázár árnyékában. Boldog volt, hogy nem halott, és nem is kísértet kiáltotta a nevét, hanem Lázár. Szinte hallani vélte a látó szavait, ki nyilván azt is elmondja majd, hogy a háborúba rekedt fia úton van, ha haza nem érkezett már... Még az is megfordult a fejében, hogy bizony elegendő bizonyosságot kapott, nem szükséges látóhoz vonszolni öreg csontjait. Minek, mikor a napnál is világosabb az igazság? Hogy egyik lába miért követte mégis a másikat, már nem tudni...

Amikor elhagyták a falut, Lázár megfordult és keresztet vetett, talán még fohászt is mondott magában. Szótlanul haladtak, szaporán lépdelték egymás mellett, hol árnyékos erdőúton, hol a szántóföldek végtelen ösvényein. Az erdőben szellő fúj, a napsugarak átszúrták a lombkoronát, akárha az egész erdőt villámlás járná át.

– Én nem tudom, Lázár! Hogy lehessen, hogy valaki ellásson a túlvilágra? – töri meg a csendet az asszony.

– Úgy lehet, Luca, hogy a látomás idejére a látó meghal, de nem igazán, hanem csak úgy, mintha. Abba' az ő halálába találkozik a holtakkal, aztán felébred, és elmondja, amit látott. Én így képelem. Aztán az Isten jobban tudja.

– Az Isten bocsássa meg nekem, Lázár, de én nem... – folytatta volna Luca, de a szó torkán akadt. Jajveszékelve ordított a férfit: – Jaj, jaj, Istenem! Lázár! Kígyó, kígyó!

– A mennyköves Úristenedet, átkozott faj! – káromkodott a férfi, és botjával már ütni is kezdte az állatot. Az asszony eldobta kezéből a tarisznyáját, lehajolt, felkapott egy követ, és a kígyó fejéhez vágta.

Az állat elpusztult.

A két ember keresztet vetett, és reszketegen ballagott tovább, némán, de azokban a pillanatokban a csend olyan volt, mint egy frissen sült kenyérfalat. Az ijedtséget semmi nem tudta úgy lecsitítani, ahogy a csend.

Lázár a rózsafüzért imádkozta, s minden, útjába eső gallyba, göröngybe belerúgott, dühösen csörtetett az úton. Azon morfondírozott, vajon milyen is lehetett a

paradicsomi megkísértés. – Ha ez a félelmetes kígyóálat beszélni tudna, s azt kérné tőlem, egyél a fa gyümölcséből, hogy a csodába ne engedelmeskedj neki? Bizonyos, hogy az első ember is félt, kellett, hogy ismerje a félelmet! Mit volt mit tenni? Kockáztattak. Kár is tagadni: akárhova tekintett az első emberpár a világ elején, a halál nézett rájuk vissza...

Közben egy újabb erdőrengetegből jutottak ki, a nap magáról szórta világosságát a lankás tájra. Mindjárt az első völgybe leereszkedtek, és a falu templomához siettek. Lázár győnni akart, de sem a plébánost, sem a kántort nem találták odahaza. A harangozótól tudta meg, hogy a pap, szolgálójával együtt, a püspök temetésére utazott, s ha már magához hívta az Úr a püspököt, a torra egybegyűlt atyák az egyházmegye ügyeit is megtárgyalni készülnek, így hát ki tudja, Isten szolgálói mikor keverednek vissza nyájaikhoz. Lázár a templomba ment, és térdet hajtott az oltár előtt.

– Menni kéne inkább, Lázár, elkésünk! – nyugtalanodott Luca.

– Kend menjen előre, néni Luca, immá' nincs olyan messze a hely, egymaga is odatalál!

– A halál jár egymagába, Lázár! Én kenddel indultam, kenddel menek elébb, ha menek. S ha nem, nekem az is megteszi. Hazatérek.

– Ki-ki arra hajlik, amerre a szíve húzza, néni Luca!

Lucát örületbe kergették Lázár állandó szenteskedő rohamai.

Azt gondolta, de soha nem merte volna kiszóllani: nem joggal vette el tőle Isten a négy gyermeket. Bizonyos, hogy valamiképpen mégiscsak bűnös embernek találta őt, hiába hányja-veti annyit a keresztet! Azt már régen leszögezte magának, hogy az Istenre igazán rászorulóknak éppen az efféle templomlakók! Ott apasztják Isten kenyerét mindennap, mintha odahaza nem volna mit enniük! Pedig de mennyire, hogy van! Hogy mást ne említsen az ember, itt van ez a Lázár! A falunak együtt nincs annyi vagyona, amekkorát egymaga birtokol, és mégis, hordott-e szerencsétlenebb s boldogtalanabb embert a föld a hátán? Pedig, nála nagyobb úr nincs is! Valóban féli az Istent, de vajon ok nélkül fél tőle?

Közben Lázár kijött a templomból, odament a kúthoz, ahol az asszony állt, vizet ivott, végül elindultak. Luca almával kínálta a férfit, amit a plébánia kertjéből szedett, de Lázár nem fogadta el. Hosszú órák óta vásik lábukon a bocskor, s a férfi egy falat ételt nem evett.

Pontban délre érkeztek meg a pokolpataki temetőhöz.

Amint a kápolna harangja megkondult, Lucát félelem futotta át, mert úgy szólt akkor az a harang, mintha

utolsókat ütné, fáradtan, éppen hogy üzenni tud még valamit. Bezzeg a szeretőföldi harang nyelvét jól érteni, rezdüléseiből még jóslatait is megsejteni. Ha például egy gyászmenet alatt a harang sikít, ahogy a disznó visít mikor leszúrják, az bizony azt jelenti, hamarosan másik halottat kell temetni... És senki nem tudhatja, ki leszen a következő... Talán ez az oka annak, hogy Szeretőföldön mindenki készül a halálra, ne érje váratlanul... Szent Mihály persze sohasem jókor jó, örökké hirtelenkedik, de ők ezt is tudják, éppen ezért, minden pillanatot utolsóknak élnek meg...

Megegyeztek, előbb Lázár próbál szerencsét a látónál.

A férfi kopogott a faajtón, és anélkül, hogy hívó szót hallott volna, benyitott. Az ajtócsikorgástól, a harangzúgástól aligha hallhatta a látó Lázár köszönését.

– Dicsértessék Istennek szent neve!

A kis kápolna sarkában egy keskeny, deszkából ácsolt, szalmával tömött pad volt, fehér színű, csepülepedő lógott rajta, le, egész a sárral tapasztott padlóig.

Sápadt arcú, fakó tekintetű gyermek feküdt rajta, akár egy koporsóba tételhez gondosan előkészített, halott test.

Ellátó Mihály.

A látó megemelte sovány kezét, Isten hozottat legyintett, majd lehunyta szemét, légzése hangosabb és szaporább lett, mintha álomba merülne.

Lázár tanácstalanul állt előtte. Vajon jó helyre jött-e egyáltalán, lehetséges, hogy a nagyhírű látó ily apró gyermek volna? És mi van, ha ebben a pillanatban érte utol a halál... s így Lázár utolsó reménye is veszve... Hisz egészen élettelen, nyoma sincs benne a léleknek...

– Bácsika! – szólalt meg váratlanul a látó. – Kend erős hitű ember, de erőst pipál, s igen csúful káromodik! Csak idefelé jövet, az erdőben, mennyi vétet összehordott! Hát mit vétett kendnek az Isten, hogy úgy szidja?

– Azt nem mondanám, hogy vétett ellenem, de a szenvedés, honnét a sok szenvedés, s mi végre? – szólalt meg Lázár, azután fogta a zsámolyt, maga mellé húzta, és ráült.

A kápolna apró ablakain éles fénycsíkok hulltak a látóra. A gerendákra szögelt deszkák némelyike fellazott, kísértetiesen kattogott, a padláson egerek, s ki tudja, miféle állatok, ördögök és angyalok garázdálkodtak. Lázár számára mégsem volt félelmetes a hely. Inkább az rémisztette, ahogyan a látó csukott szemmel beszél hozzá. Mert szavaiból világos volt: mindent lát. Nem csak Lázár testét látja, akkor, ott. Egész nyomorult életét látja, barangol a történések között, mintha éppen ott, azokban a percekben történne meg az élete. Szégyen nyomasztotta. Feláll, és kimegy – gondolta magában. Amint ezt elgondolta, maga köré nézett, és

tömerdek kötelet látott a testén, amik körbefonták. De nem volt benne félelem. Lassan azt is elfeledte, kicsoda ő, Lázár. Semmit nem tudott, és semmit nem érzett. Egyedül az emlékezésében derengett valami, egy árnyéktestet látott, aztán már azt sem. Úgy érezte: megérkezett. Valahová megérkezett.

– Bácsika! – szólt hozzá akkor a látó. – Ne káromkodjon, ne pipáljon! A cigaretta az ördög tömjénje!

Hogy miként történhetett, azt Lázár nem tudta fel fogni, de hirtelen leoldódott róla az a sok kötél, ott fetrengett körülötte, akár a reggel kiütött kígyó teste. Hallgatta a kápolna körül zsvajgó nép hangját, és hideg futott végig rajta.

– Látom, azok, akik pipáltak a pokol fenekén, fekete füstben szenvednek, irtózatossá fordultak. És tudja meg, bácsi, és amerre csak jár, adja hírül az embereknek, a magzatgyilkos asszonyok csecsemőikkel táplálkoznak a pokolban. A tolvajok keze akár az örökláng, örökké ég. S aki életében valótlan dolgot állított, mások jóhírébe kárt tett, az az ajkát nem tudja összecsukni, örökké tátva van, s az neki erőst fáj!

Lázár rémülten hallgatta a látó szavait.

– Hogy tudnám én a dohányt felhagyni, kezemre nőtt, s az igazat megmondva: megnyomorít a sok baj, valamibe kapaszkodnom kell!

– Éppen a pipába érkezik kapaszkodni? Nem tudja, hogy Isten féltékeny? Amikor pipáér' nyúlna, mondjon el egy Miatyánkat! Ezt soha ne feledje el, meglátja, idővel nem lesz szüksége a füstre!

Lázár szólni készült valamit, talán csak úgy, talán a mentségére, erőlködött, de az ajka nem nyílt meg. Odakint egyre erősödött a zsvaj, attól tartott, a nép miatta zúgolódik.

– De nem mehetek ki, hiszen a gyermekeimről semmit nem tudtam meg! – töprengett.

– Miattuk cseppet se búsuljon, bácsika, a gyermekei mind angyalok! Én látom őket, odafenn repdesnek Isten körül, s kend, ha egyszer meghal, odakerül, ahol most ők vannak. Mind-mind kend elébe mennek!

Éber Lázár szívében azokban a pillanatokban haltak meg igazán és végérvényesen a gyermekei... Elmúlt benne minden düh és irigység, amit Isten iránt érzett. Amilyen súlyos volt a teher, oly tökéletes volt akkor a béke....

Közben Luca a várakozóktól megtudta, Ellátó Mihályt csecsemő korában elvetette a családja. Keresztszülei nevelték fel, akik a szegénység miatt saját gyermekét nem is akartak maguknak. Amikor rátaláltak, Ellátó Mihály már hosszú ideje nem evett, istállóban, kunyhók padlásán húzta meg magát. Télen mindannyiszor megfagyott, nem egyszer azt hitték, már halott.

Egy alkalommal a temetését is előkészítették. A rokonok levágták a disznót, tíz fazék töltött káposztát készítettek, még a sírgödrét is kiásatták. De a temetés napján Mihály ismét feltámadt abból a különös halálából. Ekkor azonban a nevelői elzavarták őt. A faluban azt beszéltek, a holtak nem fogadják maguk közé Mihályt, hogy miért, azt nem tudni, egyesek szerint mert Isten titkaival kereskedett. Igaz, pénzt nem kért, s el sem fogadott azér', amit mond, ám az emberek felett mégiscsak hatalommal bírt... A szomszéd faluba, Pokolpatakba ment, de rossz híre már régen megelőzte, és őt már nem fogadták be az emberek. A temetőben pusztuló kápolnába költözött. Teste az éhségtől összezsugorodott, harminchárom éves múlt, de alig látszott többnek egy hatéves gyermeknél. Azt beszéltek róla, gyomra se volt, hasán hatalmas luk tátongott.

– És lássa-e, Isten színe előtt mégis neki van érdeme arra, hogy a legnagyobb titkaiba belásson! – foglalta össze a történet végét Lucának az idegen asszony.

Lucát felkavarták a hallottak. Elbizonytalanították. Igazolva látta magát, s legfőképpen kételyét, miszerint ilyesmi dolog, azaz a túlviláglátás valósággal lehetetlen, legfeljebb szemfényvesztés lehet. Akkor már azt is megbánta, hogy útra kelt, s erősen gyötörte a gondolat, hogy egyáltalán be menjen-e az ellátóhoz? Végére úgysem számít, mit mond! Menyének úgyis azt fogja mondani, Jeremiást előléptették, a haza hőse lett, úton van, tán már meg is érkezett!

– Óh, az én fiam rég odahaza van, és én a pokolba keveredtem, hát kellett nekem bizonyosság után kutakodni?

Töprengéseiben egy magas, vékony, szeplős arcú leányka zavarta meg. Határozott lépésekkel közeledett feléje, s amikor a közelébe ért, a sokaság számára is hallhatóan a következőket mondta:

– Nénike! Ellátó Mihály azt üzeni kendnek, kend ne menjen be hozzá, mert kend erőst bűnös asszony!

Az emberek az asszony felé fordultak. Ki gúnyosan, ki részvétellel nézett rá.

– Vétékkel kapta meg! Vétkesnek találta! – suttogtak egymás között. Az hírelt ugyanis, hogy akit Ellátó Mihály bűnösnek lát, nem engedi a közelébe. Hogy miben volt bűnösebb Luca Lázárnál, vagy a többi embernél, azzal az emberek nem foglalkoztak. A különféle ellentmondásosságok tapasztalata csak fokozta az emberekben az istenfélelmet.

Luca elővette zsebkendőjét, kicsomagolta belőle a rózsafüzért, megcsókolta, keresztet vetett, és földre ejtett tekintettel kísért a temetőből. A várakozók sokáig követtek a dombon alászálló asszonyt, aki egyre vontatottabban tántorgott a völgybe. A párás levegőben úgy tetszett, mint ha magát az erdőt is beszippantotta volna a messziség.

P. PAPP ZOLTÁN
Mit gondolsz

In Memoriam Babits Mihály

*Fotonfelhő reklámköd borul a városra
fényfolyó fojtogat az álmod is átmossa
bordádon monoton motorrobaj játszik
kéretlen is eljut minden idegszálig
védtelen füledbe vak gépmadár repül
mintha éles csőrrel utat vájna belül*

*hűlt erekbe idegenség vériszap vegyül
olykor áll meg a sarkokon csodálni restül
szennylé az utcán hol fakad hova halad
autódugókban tervek tátonganak
belvív árvíz-kvíz élő adásban
otthon ülhetsz barna bús szobádban*

*kávéházban ha azt az egyet megtalálsz
idegen nyelven váltják meg a világot
egy dupláddal hamar kinéznek
útban van ki messze múltba réved
a friss napilapot hiába kéred
hotspot – szól a pincér – hozzáférhet*

*csupa kétség közt és csömörben járván
mit gondolsz e kifosztott táj láttán
te Ember nevenincs öngyilkos állat
ki faragja ki majd a fejfádat
amit körülölel a túlélő fű
élőlények közt az egyetlen hű*

Kérdések minden időben

*Varsó, a Kultúra és Tudományok Palotája tövében részegek hevernek,
folyadéktócsák a járdán, bűz. Tornyos undor, miért is jöttem ide?*

*Berlin, Alexander placc, az ötvenpennigés szendvicsautomata kérdezi,
miért egyforintost dobok belé.*

*New York, Times Square, tüntetni kell, ha nincs tüntetés, akkor azért.
A nagy reklámtábla kérdőn rám villant: neked – momentán – nincs tüntetni valód?*

*Róma, a Trevi-kút méreget, e hely szelleméhez igazodva, elég
szerelmes vagyok-e a karomat ölelő lányba.*

*Párizs, Montmartre, Marcell barátom lefekszik egy csavargó kutya elé,
Anncarol, a feleség kacag, a kutya rám emeli tekintetét, mintha azt
kérdézné tőlem, te is ilyen laza fickó vagy?*

*Prága, Károly hid, az üveg pohár zenész a szemével kérdezi,
tökéletes-e a hallásom.*

*London, a Covent Gardenben csókunk gyűjtja fel egy hatalmas
karácsonyfa fényeit. Itt mosolyogva és komolyan is figyelnek rám.
A Big Ben – ha jól hallom – azt zengi: szabad vagy, szabad vagy...*

*Budapest, csak a Duna faggat: itt csak születni s halni lehet, akarod,
hogy elvigyelek innen?*

BÁGER GUSZTÁV

Ezúttal

*Ezúttal nem írok nagy dolgról,
csupán az életemről, ahogy létezem, szabadon,
kánontól függetlenül, ahogy érzi a szív,
ahogy diktálja nyelv és lélek,
ahogy egy zsemle fülig érő szájába
szeletenként rakosgatom a téliszalámit,
ahogy egy zöld paprikát kettéhasítok.*

*Cipőmbe mérőzsinórt fűzök,
etalon aranyrúddal támasztom ki
a spájz ajtaját, nehogy a huzat becsapja,
kánon nélkül klopfolok és panírozok,
dobom a dermedt zsírgombócot
forró serpenyőbe, mintha lakatlan
szigeten volna kunyhóm,
hová nem jár újság, mit nem mér be műhold,
a lemerült mobil is fiókban,
egy évig, a számítógépre könyveket
pakoltam, nem működtetem.*

*A kánon mégis bejön, mint szag,
mint a környező éttermek, üzemek
füstje és pora.*

*Ezért tör rám olykor
a tüsszögő-roham.*

Vegyen észre

*Külön kaszt volt a válság a múltban,
gyerekkori rém, gonosz kölyök,
felnéztünk rá, mert félelmetesen
és kihívóan öltözködött.*

*Vásott gyermek, átokfajzat
– így definiálta a matektanár –,
drogos szüleivel együtt
a legdrágább éttermekbe jár.*

*Én a prosperitást szerettem jobban,
alig vártam, hogy mellém ültessék.
Belélegeztem illatát,
csábított a púder, a festék.*

*Egyszer a hajába szagoltam,
amikor nem figyelt oda.
Jó volt megérinteni,
más volt, megtestesült a csoda.*

*Ma is látom néha az utcán,
elhúz mellettem, sofőrje int,
mert csak ő ismerhet engem
a forgatókönyv szerint.*

Névtelen hősök

*A ház összerogyott,
asztal lábaiba hínár kapaszkodik.
A macska műanyag lavórban
sodródik partra.*

*Süllyed a festmény,
amin a régi ház volt.
A múlt múltja is odavan.
Mindegy.*

*A fiókok féltett
levelei is elúsznak,
kutya se kíváncsi rájuk.
Mindegy.*

*Sírnak a felhők,
az ördögök széttárják karjaikat.
Szabadságon voltunk.
Nem tudtunk közbelépni.*

*A manók, a tündérek
szolidárisak, felitatják
nagyamama arcáról
a könnyeket.*

*Az erdőben laknak,
szamócát, mogyorót gyűjtenek.
Se laccímkártya,
se adóazonosító jel.*

*Mi úgy hívjuk:
károsultak.
Az angyalok úgy:
szabadok.*

ERDEI LILLA
Fliegende

Rózsássy Barbarának

*Értem semmi seb nem elég mély,
értem a szent vér hideg és híg,
nem válthat meg a szeretet,
sem a visszakapott élet.
Hogyan is magyarázom?
A te szemed tengeröböl-zöld –
az enyém sötét, és sötéten nézek.
Összevethetők-e látomásaink?
Mondod, járt a te hajód is zord vizeken,
de az én hajóm a Hollandi maga.
Tán még irigyeltek is árbocodon a galambért,
szeretnék én is tanítvány lenni egy múzsa külsejével –
ám féllábúan, borda-kerék mögül, hínár-füzérű hidon
sohasem lehetek az.*

Repülés

*Billegő vízköpő kőudvar-magasban
alanti dohányzók szürke füstje köd –*

*nincsen dúc homályba fogadni
sem csillagok utat mutatni
csak hajnal felé véres vizeletszínű felhők –*

*repülni kéne már
karmaim a dermedt kötől végre elszakadjanak
légre bízni magam sötét folyóra mely hűsen tartja távol
toronyház-ormok miriád zátonyától a zuhanni-úszni bátrát –*

csak hagyni

ám legyen

*egyensúly küszöbén más egyensúlyok
más mélységek más magasságok felé –*

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE
**Részletek egy használhatatlan
 regényből**

A 11. c kevés taglétszámú osztály, csupa nagyképű, tunya kamasz. Egy szakmódszertan tanárom mondta még, hogy tíz-tizenegyedikben csak a hormonok zümmögése hallatszik. Stimmelt. Emellett etnikai olvasztótégely és katlan is volt a tizennégy kamasz osztályközössége. Az első padban például két barát ült, két zseniális, utolsó kis tróger, egyikük úgy festett, mint egy cigány herceg, a másik pedig, mint egy miniatűr porosz krautjunker. Volt egy csúnya, kövér gyerek, informatikamániás, sistergett a levegő a gyűlölettől, mikor megszólalt. A két jómadár ilyenkor reflexszerűen, egyszerre fordult hátra és üvöltve, az öklével fenyegette meg, általában halálosan. Védtem a srácot, amíg lehetett, de igazság szerint én is hamar megutáltam, mert egy nagyképű kis féreg volt, aki cöcögött, ha irodalomról vagy filozófiáról beszéltem, vagy Istenről, művészetről, kultúráról. Olyanokat mondott, hogy én ezt nem gondolhatom komolyan, a szerelem és minden más csak kémia, fizika, és főleg mechanika, mindenképp informatika. Vicces volt, hogy ilyenkor nem kellett felemelnem a hangom (csak néha keltem ki), mert az első padból már fordultak is hátra ketten öklöt rázni, a maguk módján kiálltak, véletlenül, a költészet mellett.

Volt itt két lány is, egyikük egyszerű kis teremtés, a másik valami jó gimiből keveredett ide, természetesen színjeles volt. Eleinte őt is üldözték (egy ilyen gettós műszaki iskola nem lánynevelde), ontották a leggusztustalanabb ajánlatokat és beszélásokat, percenként lekurvázták, hiába szidtam le üvöltve őket, csak vigyorgtak („de Tanáár Úr”). Ez a lány, Veronika viszont hamar a szolgálivá tette a fiúkat, mert nem vett fel semmit, viszont visszaosztott. Nagyon intelligens és neurotikus lány volt, feketére festett szem, száj, ruha, megdöbbenően értelmes gondolatok és sületlenségek királynője (néha egész órán azt az egy szót hajtogatta, hogy „cica”, mint egy elmebeteg). Ő és egy másik srác csináltak rólam digitális fényképezővel óra után portrét az osztályteremben, irodalmi folyóiratba kellett, átküldte fájlban, mellékelve egy cicás képet is. A másik srác ugyanolyan volt, mint Veronika, igazából rám hasonlított, kamaszként én is ilyen idegesítő jelenség lehettem, minden ok nélküli kiválasztottság-tudattal, zavartsággal, hisztikkel, néhány reménykeltő és sok reménytelen verselemzéssel, aki látványosan alszik az órákon, és megpróbálja kioktatni a tanárt.

A 11. c-vel is szeretttük egymást alapvetően, nem ezzel volt a gond, csak órát nem lehetett náluk tartani. Így afféle irodalmi szabadfoglalkozásokká alakultak a foglalkozásaink. Sajnáltam, hogy nem elejétől tanítottam őket, talán akkor lehetett volna alapozni és harmadikra megtalálni az összhangot. Mert zömmel valahogy mégis érdekes órák kerekedtek, jól szórakoztam én is. Például *Az ember tragédiája* felolvasásakor, mikor Ármin, egyik kedvenc tanítványom Veronikával olvasta a záró részt: „Anyának érzem, oh Ádám, magamat. Mit tegyek?”, mire Ármin azt mondta: „Veted el” (nyilván nem látta át a poén filozófiai mélységét, de így még jobb volt).

Kovács Zoli, a cigány herceg, egy egész intelligens srác oszlatta el a maradék illúziómat is a költészet és főleg a költők általános megítéléséről: „Tanáár Úr, tudja, hol van Ady? Kérdezze meg, kérdezze meg!” Tíz perc után nem bírtam tovább: „na jó, te kis patkány, hol van?” „Alattam” (mindehhez a szokásos amerikai gettófilmekből eltanult mozgáskultúra). Hanem mikor Juhász Gyula kapcsán megkérdeztem, hogy komolyan, mi a baja a költőkkel, a válasza, „hogy nyavalyognak, rabszolgák, vesztesek, csicskák”, részben találó volt, röhögni kezdtem, és kérdeztem, hogy miért, én is ilyen vagyok? Ő is röhögni kezdett, hogy ne haragudjak, nem tudta, hogy én is írok verseket. Tanulságos eset volt, de például Adynál is hiába mondtam, hogy végre egy költő, aki oltja a nőket, nem pedig virnyog miattuk, ez sem szimpatikus? Ettől sem hatódtak meg a srácok, nem érdekelte őket a költészet, mert nem érdekelte őket semmi, legnagyobb bajuk a semmi volt, hogy mindenhol ezt öntötték a nyakukba, és már a szájukig ért, fuldokoltak a semmiben, az egész igénytelen, ordenáré korban, amelyben sikerült kamasznak lenniük.

Így is akadt néhány sláger persze, az irodalom elpusztíthatatlan (a vandálok annak idején azért durvábbak lehettek, mint ma a kereskedelmi tévék). Csáth Gézá, Hemingwayt nagyon bírták. Amúgy mindenben találtak szerintük valami lényegileg röhejést, például az egyik primitív marha Móricz után év végéig minden órán elmondta (természetesen minden összefüggés nélkül): „hallgató ember vót”. Vittem nekik kortársakat is, Petri *Hogy elérjek a napsütötte sávig* című verse még őket is igénybe vette, én meg röhögtem, hogy most mit játszá a prúdet, mikor éjjel-nappal pornót néznek, és tizüknek mocskosabb a szája, mint egy kozák lovasezrednek együttvéve. Inkább figyeljenek, miről szólhat a vers. És vittem be verseket a haverjaimtól, főleg Artúr versei jöttek be nekik, persze, jó kis slágeres képzuhatag, főleg a Petri-émlékverse, azt kétszer is felolvastatták, sőt elkérték. Engem is olvastak interneten, utolsó

órára kikövetelték (helytelen lenne a „kikönyörögték” szó velük kapcsolatban), hogy vigyék be néhány saját verset, meglepően tetszett nekik, csendben végighallgatták, alig gúnyolódtak.

Akad természetesen négy-öt hihetetlenül primitív gyerek az osztályban, tulajdonképpen csak ők jelentettek problémát. Mert bármilyen zavart egy okos vagy átlagos diák, általában le lehet nyugózni irodalommal és történelemmel, valamint egy-egy alapvetően udvarias diáktól igazán nem kell elvárni, hogy sziporkázzon. Jó érzés tanítani, látni, ahogy hónapról hónapra többet tudnak, jobban megértenek dolgokat, az agyukban új terek nyílnak, miattam. Viszont ez a négy-öt kölkök ostoba volt és rosszindulatú is, akikből csakis kemény fegyvellemmel lehet embert csinálni. Mindennapos válaszuk a tanári utasításra óra elején, hogy nyissátok ki itt meg itt a könyvet, ez volt: „biztos hogy nem”. Semmit nem lehetett velük kezdeni, beírás és egyebek a röhej kategóriájába estek.

Ez a típus határozta meg az iskolát. A rothadás legfőbb oka a napi politika volt. Az igazgatóság azt gondolta, ha hulladéktároló leszünk, majd irgalmat gyakorol a kormány, és nem zárják be az iskolát. Egy gyerek megteheti, hogy feláll órán és késsel megfenyegeti a fizikatanárát, állandóan a jogairól és az ombudsmanról beszél, mert újabban a tanár hibás mindenért. Akkoriban jöttem rá, mennyire kiaknázták az „oszd meg és uralkodj” elvet a kommunizmus. Szembefordítottak az állítólag istenített népen belül mindenkit, akit csak lehetett, vidéket–fővárost, értelmiségit–munkást, társadalmat–orvost, társadalmat–rendőrt, társadalmat–tanárt. A megosztás politikája túl kényelmes volt ahhoz, hogy ne folytassák, főleg ha nincs semmi egyéb ötletük, márpedig az aztán nem volt nekik ezekben az években, majd két évtizeddel a rendszerváltás után sem.

*

A 12. d történelem érettségire készült. Engem eleve azért vettek fel az iskolába tanítani, mert az ő volt osztályfőnökük és magyar–történelem tanárnőjük unta már a belső harcokat, és menekült, amikor szeptember elsején kapott egy jobb ajánlatot. Át kellett vennem az osztályát, amit elvileg tyúkanyóként babusgatott, aztán utolsó évre itt felejtett a Mészáros Lázárban. Közöttük egy enyhén pszichopata gyereket, aki végigkönyörögött jó pár fegyelmi tárgyalást, négy éven át maradt, holott kilencedik első két hetében el kellett volna távolítani a többi közül, mert veszélyes volt, klinikai eset. Az osztályba két lány járt, az egyiket tavaly mellbe rúgta, a másikat pedig idén egy órán megtámadta, és majdnem megfojtotta. Tény, hogy utóbbi lány egy bajkeverő kis

szörnyeteg volt, akit az egész osztály gyűlölt, az eset azonban nem tűrt volna enyhítő körülményt, a srácnak javítóintézetbe kellett volna mennie, hiába nehéz gyerekkor, borzalmas családi háttér, idegi labilitás, egyszerűen veszélyeztette a többit. Sokszor gondolkodtam rajta, lehetséges, hogy Magyarországon egyáltalán nincsenek javítóintézetek. Ha az elmeorvosintézetet is bezárták és iskolákat, kórházakat, akkor hogyan is élhetnék túl a szociális krízist az ilyesmi intézmények, amelyek elvileg csak gonosz dühöngők, valójában hiányuk a társadalom egészét teszi teljesen védtelenné? A Mészáros Lázár Szakközépiskolában bármelyik nap meghalhatott volna valaki, bármikor gyomron szűrhatott volna egy-egy tanárt, felgyújthatták volna az épületet, képtelenség lett volna kivédeni. A srácot, Kaczkó Józsit nem rúgtuk ki, sirt a fegyelmi tárgyaláson, a tanárok szégyellték, hogy még itt van, fél év érettségiig, az a szegény osztály, meg az Ica emléke (az ő helyére jöttek), felmentették. Nevetséges volt az egész.

A 12. d lett talán a legkeményebb dió, képtelenség volt fegyelmet tartani, és be kellett pótolni négy év történelem anyagát, átrugdalni őket az érettségig. Persze ha tudom előre, hogy az is milyen kabaré lesz, minden órára beviszek egy újságot (inkább egy jó regényt), hátradőlök, rágyújtok, és még csak nem is köszönök nekik. Nyilván próbáltam komolyan venni a munkám. Villámgyorsan kellett haladni az anyagban, egyáltalán nem tanultak, első félévben felüket megbuktattam. Aztán jó néhányan mégis szorgalmasak lettek. Őket nagyon szerettem tanítani, áldoztam rájuk a szabadidőmből is. Egy hétvégét történelemre fordítottunk, elkértem a termet két napra, és reggeltől délután közepéig magyaráztam nekik a tételeket. Önzetlen gesztust tettem, bár inkább magamról szerettem volna gondolni, hogy tényleg felelős tanár vagyok, de az osztály sem volt hálátlan: vasárnap reggel az egyik srác átadott egy dobozos Arany Ászokat, hogy az osztály nevében köszöni a két napot.

*

Végül pedig heti öt órát tartottam egy k-s, azaz kötelezően besorolt taníttatású szakmunkás osztályban. Válogatott csapat. Csak néhány alaptípust említenék. Bogdán Imi, nagydarab, hangos cigány srác, az egész iskola egyik réme, állandóan a kirúgás határán állt. Előfordult, hogy megállt előttem, az arcomhoz egy centiméter közelségbe tolta az arcát, és azt mondta: „mi lesz, miért, mi lesz”. Elvigyorodtam, megveregettem a vállát, „gyorsan üljél le”, vigyorgott, leült. Vagy irodalomóra elején a táskájából egy fekete, acél viperát tett kinyitva a padjára, és kezdte babrálni. „Villámgyorsan tedd azt el”, valamit magyarázott, én meg szidtam, mint szódás a lovát, mire

megadóan összecsupa a viperát, azaz a padlóhoz veregette, döngött tőle az emelet, így már befért a sporttáskájába (mindig valami edzésre készült, foci, talán vízilabda). Imi mindamellettt ártatlan lélek volt.

Okosan úgy osztották be az órarendet, hogy pénteken utolsó két órában legyen dupla irodalom a k-s szakmunkás osztállyal. Ezen már csak röhögtem, és kínomban filmklubot rendeztem nekik minden pénteken (hiába győzködtek, hogy mindig videózzunk órán). Néha gyenge marhaságokat néztünk, amit ők hoztak (persze pornót is akartak, meg emlékszem egy teljes órát kitöltő vitára Imivel, amikor arról győzködött, hogy a *Fűrész* című horrorfilm harmadik részét nézzük meg, mert igenis kapcsolódik a tananyaghoz, van építő pedagógiai tartalma). Viszont sok mindent megnéztem velük, például meglepő sikert aratott a *Szép remények* című Dickens-adaptáció, vagy a *Zongorista*, amit néma kussban néztek végig ezek a megátalkodott gonosztevők, sőt Imi még el is sirta magát. Történelmet is tanítottam náluk, így hát megnéztük a létező összes háborús filmet.

Heti két óra történelmük volt velem. Ebből aztán három lett, mert rájöttem, hogy nekik irodalmat egyáltalán nem lehet tanítani. A slágeres dolgok nagyon gyorsan elfogytak (a tankönyv és tanmenet eleve rossz vicc), József Attila, Radnóti Miklós, néhány mese, novella, vers. Inkább nagy témákat dolgoztunk fel, például háború, erőszak és szerelem, még az utóbbival foglalkoztunk a legtöbbet, írtam velük fogalmazást, mint általános iskola alsóban (a szintnek megfelelően) ilyen címeikkel: „Mit szeretnék én az életben”, vagy „Milyen az ideális nő”. Le is írták ákombákomos betűkkel, képtelen helyesírási hibákkal. Egyszer otthon javítottam a történelem dolgozatukat, anyám belelapozott, nevetni kezdett, milyen aranyosak, „kitörök az első világháború”. Szóval a magyar nyelv és irodalom tettetése hamar kimerült, végül maradt a filmnézés és a történelem.

Először elmeséltem nekik a huszadik századot. Az első világháborúnál Bogdán Imi kikelt magából, hogy cigányok biztos nem harcoltak, mondtam, dehogy nem,

miért ne, mondta dehogyis, vagy ha igen, röhögött, biztos csak odalopóztak az ellenség mögé, és leütötték egy lapáttal (ez a teória később történész haverjaimnak is igen tetszett, mikor sztoriztam a munkámról). A huszadik század után nem volt mit tennem, elkezdtem előlről az egész történelmet, az ókori Egyiptomtól eljutottunk a mohácsi csatáig. Csak annyit követeltem tőlük, hogy figyeljenek, és maradjanak valamennyire csendben, ez általában nem sikerült. Vicc volt az osztályzás. Néha mutatkozott az osztályzatuk mögött némi teljesítmény, például írhattak otthon portrékat egy-egy történelmi figuráról, vagy ellenőriztem a füzetüket.

Tulajdonképpen nem is a Bogdán Imi-féle srácok voltak borzasztóak közülük, csak első ijedtségre tetszett úgy. Imi nem volt egyedül; volt az osztályban még két nagydarab srác, akik főállásban kidobólegényként dolgoztak. Egyikükkel össze is futottam egy kocsmában. Éppen Szancsóval marad-

tunk ketten egy nagy társaság utójaként, részegen, egy halom pénz hevert az asztalon, röhögünk, milyen lenne már, ha elvinnénk. Mögöttünk ült két méterrel a hegyomlás felvigyázó, nézem-nézem (ami ugye nem túl ajánlott tevékenység), ez a Feleki Karcsi, akivel addigra, év háromnegyede felé olyan volt a viszonyom, mint egy csecsemővel. Dumáltunk egy kicsit, legalább kiderült, hogy miért alszik folyton az órákon. Egy másik srác, Lévai Misi is efféle kopasz szörnyeteg, évközben került hozzám, egyik órán épp nem lehetett mit kezdeni a díszes k-csapattal, mondtam neki, hogy akkor hát eljött az ideje, meséljen, milyen a kidobóélet. És ő mesélt, legalább erre odafigyeltek a többiek is. Parázs kis vita alakult ki, repkedtek a vezető maffiacsaládok nevei, én meg, mint általában, nevelési-életvezetési tanácsadásra váltottam, hogy ne akarjanak börtönbe kerülni, márpedig hamar és mindenképp odajutnak, ha elkezdik, mert buták, inkább szedjék össze magukat, és dolgozzanak rendesen, azzal is jól keresnek szakiként.

Az egész iskolát átítatta a nyomorult amerikai gengszterkultusz. A rappedt én is szeretem, segített is elnyerni a srácok bizalmát, a *Keresztapa*-sorozatot is

Somogyi Márton: *Esőben*

megnéztük (Imi utána don Corleonének hívta magát, addig Roberto Carlosnak). Minden második srác drog-díler akart lenni.

Az Imi-félékkel ugyan nem lehetett bírni, mégis, valami kedves, állandó fegyverszünetig jutottunk. De a k-sok zöme rosszabb volt, a teljesen passzív, semmilyen kölkök, ők hozták mindig rám a teljes reménytelenséget, hogy a tanárság paródiája minden perc, amit ezzel az osztállyal töltök. Soha semmi nem érdekelte őket, ültek, mint a növények, walkmant hallgattak (ezért mindig kiröhögtek, hogy walkmannek hívtam a kutyúiket, az ipodot meg a csúcsmobilt, mindegy, fülhallgatóra kötötték magukat). Várták, hogy hazamehessenek, bámultak baromi közönnyel, tizenhat évesen, szétfüvezetten, zavaros tekintettel. Ha pedig megnyilvánultak, csak rosszabb lett, hihetetlen lelki nyomor került felszínre egy-egy villanásra.

Nem igaz a tézis, miszerint nincs aljas gyerek, legalábbis én láttam aljas gyereket. Semmi komoly oka nem volt rá. Szörnyű családja volt, de nem vészes a mezőnyben ahhoz képest, hogy ez a srác, valamilyen Bálint, mennyire kilógott az összes többi közül. Annyira gonosz és rosszindulatú rezdülései voltak, hogy az néha karcolta a természetes valóságot. Sokszor kísértett a gondolat, hogy kikapom a padból és agyafőbe verem, már csak a pimasz, rezzenéstelen kígyótekintete miatt is megérdemelte volna. Képtelenül trágár volt a többi kollégával is, az a fajta ember, akinek nem is kell érteni a szavait, beszédének hangsúlyozása is elviselhetetlenül ordenáré. Egy idősebb, sokat látott angoltanár mondta nevelői értekezleten, hogy „Ez a gyerek egyszerűen aljas. Nem szoktam ilyet mondani gyerekre, de ez az.”

*

Az igazgatóhelyettes asszonyról, aki felvett, hamar kiderült számomra is, mennyire ostoba, erélytelen, alkalmatlan talán még szimpla tanárnak is, nemhogy vezetni az iskolát (merthogy ő vezette, az igazgatónő báb volt, akit csak akkor láttam, amikor beszédet mondott értekezleteken, második félévben ez mindig sírásba fordult, mert be akarták zárni az iskolát). A kollégák utálták. Álproblémákkal leckéztette őket, érdemben nem mozdított előre semmit, nem védte meg a tanárokat a diákokkal szemben, követelte a hiányzások pontos dokumentálását, aztán ha valakit ki kellett volna rúgni emiatt, egyszerűen átírta a statisztikát, vagy inkább utasított, tegyük meg mi. Megegett, hogy egy kolléganő bement sírva az irodájába, hogy a gyerek órán azt mondta neki: a kurva anyját. Nem történt semmi, ugyan már, nem szabad felvenni. Szerencsére nem voltam osz-

tályfőnök, bár hetven érettségizővel elég fontos tanárnak számítottam, mégis léptem-nyomon azt dörgölte az orrom alá, mennyire kezdő vagyok, nem értem a dolgomat, és állandóan a régi időkről mesélt, mikor ő kezdte a szakmát. Rá kellett jönnöm, csak azért kerültem ide, mert már rothadt az egész.

A 12. d érettségi elnöke egy hozzá hasonló nő volt, úgy gondolta, majd érettségi alatt váltja meg a világot. Történelem szakos lévén ez abban nyilvánult meg, hogy bebizonyítsa: én, mint kezdő, teljesen alkalmatlan vagyok a feladatomra, és szomorú dolog, hogy katedrát kaptam. Az igazgatóhelyettes, a főnököm mellette ült, és nemhogy védett volna, adta alá a lovat. Végül, miután gyalázatosan átrugdaltuk az osztály minden tagját érettségien (mert a vezetés megtiltotta, hogy év végén vagy vizsgán buktassunk), az elnökszöny személyesen is leszidott: a gyerekek alapvető dolgokkal nincsenek tisztában, és hallotta az egyetemről, ahol végeztem, hogy ott a történelem szemináriumokon csak egyes korszakokat veszünk. Azt hittem, lefordulok a székről. Megemlítettem, hogy az egyetemi szemináriumokon egy-egy tanár kutatási területe a téma, a szigorlat az, amire mindent kell tudni, valamint hogy a diplomám értékét talán ne az előbbi kabaré alapján ítélje meg. Inkább mondtam volna, hogy az egész tehetetlen nyomorult nemzedékével húzzon el a picsába, és meg se szólaljon olyan ember az én diplomámmal kapcsolatban, akinek legfőbb tárgya a marxista-leninista dialektika volt a hetvenes években, amellet pedig megnéztem volna, ő hogy boldogul egy év felkészülési idő alatt ilyen osztállyal.

A másik két érettségi sokkal békésebben telt, két estis osztály, jó elnököket kaptunk. Érdekes volt az egész vizsgáztatás, hat napot elücsörögni, tételeket húzatni, feleltetni. A középiskolai tanulmányok, azaz négy év csúcspontja egészen keserűre sikeredett, ekkorra ugyanis annyira előrehaladt az iskola bezárásának menete, hogy munkásbrigádok üritették ki az épületet. A második emeleten zajlott a vizsga, a földszinten hallomokban a bútorok, kopácsolás, pakolás, óbégatás.

Már az év közepén biztos lett, hogy bezárják az iskolát. Mindenki rettegni kezdett, a hír elsöpört mindent, a gyerekekkel nem lehetett mit kezdeni, tizennégytől tizennyolc éves korig értetlenség és becsapottság a tekintetükben, miért nem tudunk tenni valamit, mi lesz velük. Mindig daccal gondoltak az iskolájukra, maguk is megvetették, de végül is szerették, félték, hogy ennél is rosszabb helyre kerülnek. Persze igazuk is lett, a szakképzés még keményebb környékre települt át, az Illatos útra, egy hatalmas iskolakomplexumba olvadt (lényeg, hogy jó nagy legyen és minél embertelenebb, ez sikerült is).

A tanárok is rettegtek, eleve ezt oltották beléjük, hogy páriák vagyunk. A kollégák félték, hogy elveszítik ezt a maradék állásukat is, ami egyébként mindennapos meghasonlottságot teremtett, egzisztenciális kilátástalanságot, megvetést, önbecsülésük állandó próbáját. Utolsó hónapban egytől-egyig meg kellett jelenniük a leendő igazgató előtt, hogy eldöntse, átveszi-e őket. Negyven-hatvanéves emberek mentek tehát könyörögni. Én nem mentem, akkor kezdtem tervezni, hogy eltűnök Norvégiába néhány évre dolgozni, semmi kedvem nem volt tovább tragikomédiázni itthon.

A gyerekek kezelhetetlenek lettek év végére, a tanárok is. Láttam, ahogy a falakról saját régi osztályaik táblóit viszik haza, nem akarták, hogy elveszen. Pakolták össze a szertárakat, fentről fenyegették őket, ha valami elvész, ők fizetik meg. Közben a központi iskola nyolcvanmilliós keretet kapott a költözésre (ennek később a felével sem tudtak elszámolni). Június végén részt kellett vennem az Illatos úti komplexumban egy össznépi értekezleten, ahol felsorolták, ki hol fog tanítani (két iskolába szórták végül a Mészáros Lázárt, a szakképzési központba és egy középiskolába, a tanárok e kettő közt ingázhattak a jövőben). A központi iskola az élő szocializmus volt maga. Az igazgató, mint egy téveszenben, a barátnőjével töltötte meg a katedrákat, hatvan fő-

lötti, egyetemi diplomával sem rendelkező nővel, akik egyszerre vették fel a nyugdíjukat és a koruknál fogva kiemelkedő közalkalmazotti bértábla szerinti fizetésüket (például egy nyolcvanéves informatikatanár, aki két ujjal tudott gépelni, hatvanéves volt anno a commodorok világában, szellemi frissessége idején pedig akkor láthatott számítógépet, ha esetleg részt vett az atomkutatókban, ami, ugye, valószínűtlen).

Új rendeleteket hoztak, összevissza, főlegesen, néha kifejezetten aljasan. Például, ha a tanár felmondott, a felmondási ideje alatti fizetését neki kellett kifizetnie. Ha nem kapott elég órát, valami egyéb tevékenységet kellett ellátnia felmondási időben, például lehetett konyhas, portás, takarító. Az egyik, több mint negyven éve tanító testnevelés tanárnő fél évig volt portás az új iskolában. A szakma átment rabszolgaságba, az igazgató megtehetette, és meg is tette, hogy nem engedi el a beosztottjait, hogy úgy bánik velük, mint a kutyákkal.

Néztem az értekezleten ezt a százhusz embert, legszívesebben felálltam volna, és üvöltözni kezdek: ébredjetek fel, hogy kerülnetek ilyen helyzetbe, hogy tűrhetitek el ezt az egész folyamatos gyalázatot? Gondoltam, nem hiányzik nekik, hogy pluszban én is megalázzam őket, és úgyminden mindegy, elmegyek az országból, itt hagyom az egész reménytelenséget.

Somogyi Márton: Apokalipszis

AYHAN GÖKHAN

kilencedik félreértés

*Galambocskám, a lényegre tapintás,
elengedés és tapogatózás,
hideg levegő szorítja vissza,
a hideg levegő bűnmegelőzés,
jöjjön közel, vegye le a kabátot,
tegye fel a fogasra, közel a széket,
látja, megterítve és leszedve
az asztal, étel van rajta és nincs
rajta étel, harang szól, évekkal
ezelőttől, hónapokkal később,
mint ide leültünk, galambocskám,
mint leült volna ide, mellém.*

tizedik félreértés

*ne féltsen, kedves uram, az idővel
ne törődjön, ne ismerje,
legyen hasonló, hajlás közben vegye
észre a kimozdult tájat, tudja
Isten, mi hozta létre, miféle
erő, mint az evangéliumban,
úgy kellene élni, valahogy úgy,
abban a nagy időtlenségben.*

tizenegyedik félreértés

*fehéren-feketén ugyanazt jelentem,
mint ősszel abban a csatornamenti
vendéglőben, hogy az nem lett volna,
nem hiszem. valakinek mindig lennie kell.
Kezekkel, nehéz szavakkal tenni
különbséget lényeges és lényegtelen, igaz
és igazságtalan között, nem kérve
ki az utolsó sört, nem téve
ki magam a mások örökös
tévedésének, ezt akartam, soha
nem lenni tévedés. igen, kedvesem,
csakis ezt akartam.*

MIKLÓSSY ENDRE
Könyv egy tékozló országból

Fülep Lajos leveleit F. Csanak Dóra állította össze kötetbe, másfél évtizedes hatalmas munkával. Vekerdi László ezt folyamatosan figyelemmel kísérte, és egy-egy megjelent kötet után kritikai ismertetést és kommentárt írt róla. Ez a könyv nem más, mint az értékeléseknek szerkesztett egybefoglalása. A legteljesebb elismerését fejezi ki a négyezer oldalnyi anyagot hét kötetben megszerkesztő és páratlanul alapos jegyzetekkel ellátó Csanak Dóra munkája iránt. Mint írja, „a levelek halmazában nem egyszerűen rendet – kezelhetőséget teremt, történetet beszél el. Nem kizárólag Fülep Lajosét. Korunkét, ahogyan Fülep látta és megítélte. A természeti, társadalmi, képzőművészeti, irodalmi, politikai valóságot, *longue durée*ként felfogott történetében.” Hozzátehetném azt is, hogy ez a könyv talán éppen olyan pótlása Vekerdi soha meg nem írt fő művének, mint ahogyan az ő megítélése szerint e levelezés-gyűjtemény pótolja egykori tanítómeszterének, Fülep Lajosnak a megíratlan alapművét.

Olyasmit látunk tehát, amivel olyannyira adós az elmúlt két évtizedünk szabadságnak mondott, immár történelmi hosszúságú korszaka. Vekerdinek ez a csaknem posztumusz tanulmánykötete ugyanis könyvismertetés formájába burkolt látélet az egész magyar XX. századról, a hozzá szorososan tartozó európai kitekintéssel. Valóságos bravúr, ahogyan egy recenzióba formálva és a tárgya iránt tanúsított legteljesebb alázat mellett is egyedülálló kortörténeté – vagy mondjuk az ő kesernyészó-játékával? kortörténeté – alakult az írása. A hatalmas anyagból a maga mondanivalója számára fontosakat emelvén ki, ezeket kommentálva beszélhet egyúttal a mi korunkról is, elkerülve ezáltal azokat a természetlen vitákat, amelyek az immár alig-alig látszó valóságot megközelíthetlenné teszik az egymást kizáró, de nagyrészt alátámasztás nélküli hivatkozások számára. Őneki viszont szemléltető-bizonyító anyagként itt van maga a Fülep-életmű, ahogyan a levelekből kirajzolódik. Így mutatkozik meg elmúlt évszázadunk Nagy Invariánsa, a Szellem elűzött állapota. Figyelemre méltó, bár kevésbé öröndetes, hogy mennyire azonos minden problémánk a nyolcvan-száz év előttivel, holott a világ azóta állítólag háromszor-négyszer is teljesen megváltozott.

Ez a könyv első áttekintése is annak a hatalmas gyűjteménynek, amelyet Vekerdi egy Tolsztojra, Proustra

emlékeztető, „kisregények” sorából összeálló regényfolyamhoz hasonlít. Sajnos, ezek a „tényregények” túlságosan gyakran végződnek tragédiával, néha fej-csováltató összeveszésekkel, szakításokkal, amelyeknek azonban mindig kirajzolódik a szellemi dimenziójuk.

Láthatjuk az özőnvíz előtti Európa szellemi elitjét. Fülep maga a századelőt akképpen jellemezte, hogy a világ soha ilyen távol nem volt még a szellemtől, és például Cézanne-t úgy ünnepelte, mint a Valóság megteremtésének a legnagyobb szabású próbálkozását. Amire az a kor eszerint legalábbis reményt nyújtott. Létezett, sőt hatott a jövőt ígérő szellemi erőfeszítés Európában, és az ifjú Fülep mint a firenzei Circolo Filosofico megbecsült tagja ennek személyesen is a részese volt. Anyagilag sohasem volt ugyan túlzottan eleresztve, de az idő tájt még volt minőségelvű mecenatúra, ami például lehetővé tette számára a több éves firenzei tartózkodást. (Élete utolsó két évtizedében, már állítólag hivatalosan is elismert tudós akadémikusként egy rövid látogatásra sem volt többé lehetősége. Az 1964-es művészettörténeti világtudományos Akadémia ide vagy oda – ő nem fért be.)

Vekerdi felhívja például a figyelmünket egy ma már elképzelhetetlen esetre ebből az elmúlt világból. Alexander Bernát, a kor elismert filozófusa annak tudatában is támogatta Fülepet és a többi pályakezdő gondolkodót, Lukács Györgyöt, Hevesi Sándort, Zalai Bélát, hogy azok őt nem sokra tartották. Körülbelül ez az, aminek a világháború korszakhatára véget vetett.

Láthatjuk a kapcsolatot az „örzökkel”, akik a létező világban immár elszigetelten fenntartják ennek az Aranykornak az emlékét – Kner Imre, Elek Artúr –, és akik talán mindvégig legjobb barátai voltak Fülepnek.

Azután az európai szellemi elitbe emelkedett pályatársakat – Tolnay Károly, Kerényi Károly, Mannheim Károly –, akiknek sorsa és életműve némileg azt is mutatja, hogy ott is baj van, a háborúk utáni Európa már nem az élő szellemből, hanem annak csak az emlékeiből él. És napjainkra már ezek is jórészt kiürültek. Amit Fülep ugyan nem ért meg, de előre érzett. „Ha meg akarja várni a magának megfelelő politikai irányt, akkor várhat pár ezer évig, föltéve hogy a kínaiak nem intézkednek előbb” – írta Tolnay Károlynak.

Némileg érzékelhető a még rosszabb változat is, az ifjúkori barátok – Lukács György, Balázs Béla, Fogarasi Béla – betérése a bolsevizmusba. És az emögött leleselkedő eleve meglévő emberi fogyatékoságokat is érezhetjük, amelyek Fülepből hiányoztak, és épp ezért került is el ez a sors.

Láthatjuk a betokosodott református egyházi hierarchiát is, és a pásztor híján szétszeledező nyáját, „a falusi

VEKERDI László: *Fülep Lajos levelezése*, Új Forrás könyvek, Tatabánya, 2009.

gyülekeztek sok helyen korrupst vagy kiskorú tagjait”, ahogy egy levelében írja. Negyedszázados falusi lelkipásztorkodását szokás volt „belső számúzetésnek” tekinteni, de ez nem így van. Erre a hivatásra már nagyon régóta, a háború előtti időben készült, ez volt életének alaprogramja. A magyar népet, amely megrekedt a XVII. században és elszakadt az európai fejlődéstől (teljes összhangban van e megállapítása Karácsony Sándoréval), felemelni a korszerűség szintjére, vagyis összekapcsolni Európa szellemi elitjével. Ehhez közösség-szervezés kell, ami csak spirituális alapon lehetséges, ez a magyarázata lelkeszi elhivatottságának, és a tartalma negyedszázados fáradtságának. Munkásságának kettős arculata így olvadt szerves egységbe, még ha önhibáján kívül keveset is tudott megvalósítani ebből.

Láthatjuk a fővárosba költözött Fülepe élete végéig megmaradt zengővárkonyi kapcsolatait: emberekkel, mézzel, borókapálinkával és mindenekelőtt az általa olyanira tisztelt szelídgesztenye-fákkal, amelyeknek tán döntő szerepük volt annak idején az odaköltözésében is.

Láthatjuk a barátok, ismerősök, érdeklődők, követők és tanítványok hosszú sorát, a személyek cserélődését a történelmi tragédiák, emberi elégtelenségek miatt, és a csaknem cédrusélet-hosszú Fülepe mellől a minden élők útján elmenteket.

És persze mindenekelőtt magát az „eligazítót”, Illyés Gyula találó szavával, a „gyertyát”, amelyet annyian próbáltak meg véka alá rejteni, Jézus szavai ellenére.

*

„A háború oly élesen vágta ketté a világ életét, hogy amit néhány év választ el tőlünk, idegen messzeségbe süllyedt mögöttünk” – írta Fülepe az első világháborúról, és e szakadás megismétlődött másféleképpen a másodikat követően is. Ezek a fordulatok nem egyszerűen a politikai hatalom alanyait cserélték ki, hanem a társas élet egész működését alapvetően módosították. Közben valami mégis változatlan maradt. Kner Imre, a könyvművész-jóbarát elkeseredetten így foglalja össze ezt a maga életére vonatkoztatva: „Kerülhet az ország olyan helyzetbe, amiben én elpusztítandó dúvad vagyok, akin példát kell statuálni, vagy másrészt ártalmas parazita, akit ki kell irtani. Harmadik lehetőséget már-már csak a csoda teremthet.” Fülepe vigasztalja, nem is éppen oktalanul, azzal, hogy mi a fecsegők országa vagyunk, ezeket a véleményeket nem kell komolyan venni. Mégis bekövetkezett mindkettő. Öt magát, a gyomai nyomdaművészt „dúvadként” pusztították el, neves békécsabai nyomdász-pályatársát, Teván Andort meg „parazitaként” küszöbölték ki. Igaz, mindkettőhöz országunk kétféle irányú megszállása kellett, a hozzá tartozó kétféle

üdvttannal. Most, hogy az efféle, éppen korszerű üdvttannok mögüll legalább eltűnt az erőszak, vajon megvalósult-e érdemben a Kner Imre által hiányolt harmadik lehetőség, a „minőség forradalma”?

Vekerdi malíciózus megjegyzése szerint Fülepe első világháború utáni sorsát haláláig meghatározta „a szellemi eszköztár ütközése az Idők szellemével.” Legyen-e a Római Magyar Intézet vezetője, a művészettörténet vagy a filozófia professzora, prédikálhasson-e budapesti templomban – ez nem szellemi, hanem politikai kérdés immár 1920-ban éppúgy, mint 1931-ben, 1947-ben, vagy 1960-ban. (A művészettörténet oktatását az ötvenes évek vége felé átmenetileg talán éppen azért szüntették meg, hogy tőle szépszerével megszabaduljanak. Ezzel végződött közéleti szereplése.)

Az 1945 utáni fordulatról, az átmeneti demokráciáról, aminek elégtételt kellett volna adnia az addig félig-meddig belső emigrációban háttérbe szorított tudósnak, a fáradhatatlan társadalomszervezőnek, ám ezzel éppen nem sietett, Vekerdi a következőket jegyzi meg: „Az is olyan kor volt, amikor minden politikailag posszibilis vagy magát ilyennek képzelő ember elsősorban a saját érvényesülésével volt elfoglalva. S ha maradt szabad vegyértéke, azt kapcsolati tőkének a növelésére fordította.” Ugyanez elmondható 1920-ról éppúgy, mint az 1957 vagy 1990 utáni tülekedésről. Fülepe nek, vagy mutatis mutandis Vekerdi Lászlónak ilyenkor nem osztottak lapot.

A tudós személyes sorsán és főképpen munkájának általános helyzetén így a legradikálisabb politikai-társadalmi változások sem sokat változtattak. Ilyen pedig volt bőven a mi változatos huszadik századunkban, volt itt minden, meg mindennek az ellenkezője is, csak az nem, aminek órá szükségé lett volna, amitől megkaphatta volna azt a helyet, ami az alkalmassága miatt megillette volna, és ahonnan tán érdemben is segíthetett volna népünk egyre sivárabb állapotán. (René Guénon szerint az „idők jele” az, hogy senki sincs a helyén, és éppen ezért semmit sem lehet rendbe hozni, hiszen így minden tett csak a zűrzavart fokozza.)

Politikával pedig ő a szó közhasználatú „politizálás” értelmében nem foglalkozott, „nincs értelme, hogy csak úgy leüssenek az erdőben”, mondja erről. (Azért bele tudják keverni – hisz oly ügyes nép vagyunk – felváltva a kommunistaságba, a kormányzó-gyalázásba, az antimarxizmusba. Erős fegyver a rágalom, még ha megcáfolják is. Ez is olyan dolog, ami mit sem változott az idők folyamán.) De nem is erről van szó. Hanem arról, hogy a Befolyásos Személyiség fölteszi azt a kérdést, „jó-e ez nekem?” – és e kérdést beburkolja a Politika láthatatlanná tévő varázsköpenyébe. Ha pedig ez így van, akkor a helyzetünk attól függ, mennyien vannak a

Befolyásos Személyiségek. Az a jó, ha viszonylag kevesen, ezért jobbak valamivel a hagyományos autoriter társadalmak, mint a fogd-ahol-éred mintájú „szabadság”. Megérthetjük tehát, hogy mitől romlik a helyzetünk, vagyis miért csökken világszerte az a szabadság, ami az apostol szavával ott van, ahol az Úrnak lelke.

Sovány vigasz ugyan, de a haláluk pillanatától ezekről a nagy emberekről már a kutya se beszél, belőlük annyi marad legfeljebb, mint Arany János versében a ’gonosz komiszárosból’ a százesztendő vén gulyás emlékében:

*„Az ellenfél, hol azóta?
Csak a Marci bácsi ajkán
Élteti egy öreg nóta.”*

*

Messze van-e Firenzétől Zengővárkony? A XX. század korszerű szemléletében legalább annyira, mint a Szíriusz csillag. De ez a távolság természetesen nem létezett abban a korban, amely még természetes kor volt. Fülep Lajos prédikátor-elődei – Dévai Bíró Mátyás, Erdősi Szilveszter János, Szegedi Kis István, Bornemisza Péter, Károli Gáspár vagy Méliusz Juhász Péter – ilyen természetességgel jöttek haza, hogy az élő európai szellemet elhozzák népükhöz. Kinti életük, tanulásuk, a hozzá szükséges anyagi ráfordítások épp ezt a célt szolgálták. Mi mást szolgáltak volna?

Ez vált tehát az ő felismert hivatásává is. Nem egyszerre ismerte fel, ifjan Párizsban maradt volna, hogy elszabaduljon a reménytelen magyar ugartól, de „nem vette be a gyomra”. Szó szerint. Olyan gyomorbajt kapott, hogy haza kellett térnie. (A pszichoszomatikus összefüggések elég jól ismertek a mai orvostudomány előtt. De Fülep esetében inkább pneumoszomatikusról kellene beszélnünk.) Az már másik kérdés, hogy mennyire ott-hontalanná vált idehaza, eltérően hősies prédikátor-elődeitől. Viszont ebben is a korszerűségét (korba illő sorsát) láthatjuk. Sokszor panaszkodik a korára leveleiben, idegennek érzi magát, gyakorta szitkozódik is, „ha mindazt megírnám, amit gondolok, nem volna elég rá az életem, hogy leüljem” – summázza elkeseredetten. Füst Milán nem oktanul nevezte őt a düh prófétájának. Az viszont, hogy nem megy el innen, immár egyértelmű volt. Right or wrong – my country, ez az ő számára annyira nyilvánvaló volt, hogy le se kellett írnia. Itt van feladata. Bizonyos fokig aztán átmeneti otthonra is lelt Zengővárkonyban, a kis falu református gyülekezetében és a magától adódó közösség-szervezési feladatokban, még ha szellemi munkájának a java nem is szólhatott e közösséghez. „A külső teljességhez nem sok hiányzik itt” – írja egyik levelében.

Mi hiányzott? Az a társadalmi réteg, a közvetítő szerepű értelmiség, ami a XVII. században még megvolt. Ezen a ponton találkozott Fülep a „népi írók” mozgalomával, akik ugyanezt a hiányt fedezték fel: Illyés Gyula, Németh László, Gulyás Pál, Kodolányi János és a többiek, akikhez személyes kapcsolat is fűzte. Az olvasótáboruk nekik se a „nép” volt, hanem az az értelmiség, amelynek közvetítenie kellett, hogy egybevágó programjuk szerint a magyar népet a nemzetbe beemeljék.

Vekerdi László, Németh László életrajzírója és bizonyos tekintetben szellemi örököse hosszasan mutatja meg egy emlékezetes konfliktus valóságos hátterét, ami a számunkra aztán a népi mozgalom alapvető fogyatékosságát is feltárja.

Fülep az egyke-kérdéssel mint a magyarság megmaradásának az alapproblémájával, az „ösbűnnel”, ahogy mondta, Zengővárkonyba kerülése után kezdett el foglalkozni. A problémát a parasztság magára-hagyatottságában ismerte fel, a gazdasági nehézségek ennek csak a megnyilvánulási formái. (Egyébként az egykezés egyáltalán nem a szegényekre jellemző.) Négyponthoz javaslatot dolgozott ki és publikált is több helyen. Érdemes ezen végigfutni, mert éppoly időszerű ma is, a helyzetfelmérés és a megoldási javaslat is, mint maga az egyke-kérdés.

„A nagybirtok mellett felhozott gazdasági okok, többtermelés, exportképesség stb., az elfogulatlan és szakszerű vizsgálat előtt érdekeltég-szülte legendává foszlanak. A több család, több élet több fogyasztást, forgalmat, adót jelent, nemzetgazdaságilag is előnyösebb, kulturális és erkölcsi föllendülés jár vele. Az ilyen módon megújuló országban a tétlenségre kárhozottatott, az életből kivett tanult ifjúság is elhelyezkedik. Mi az ifjúság számára nem hivatalt, hanem az építő, alkotó munkában való részvételre helyet kérünk.” (Nem állhatom meg annak megjegyzése nélkül, hogy 1. Ma Magyarországon nem 32 % a nagybirtok aránya, mint akkor, hanem 62 %. 2. Évente mintegy 5000 fiatal szerez agrárdiplomát. Hol vannak, mit csinálnak?)

„Egyetlen jog van, amely mindenkivel és egyformán vele születik, az élethez és a munkához való jog, s ez, mint minden jog, egyúttal kötelesség is.” (És nem a segélyhez való jog, ami Fülep korában ugyan ismeretlen volt, de mint a fogalmazása mutatja, aligha tetszett volna neki.)

Át kell szervezni a mezőgazdaságot – folytatja – a megbukott gabonatermesztésről a gyümölcsstermesztésre: „A francia példa is azt mutatja, hogy átlagban 4–5 hold, alkalmas talajon, megfelelő gazdálkodással egy családnak nemcsak megélhetést, de jólétet is biztosít.” Látható ebből, hogy a birtokszerkezet problémájáról van szó itt is, és ezt ő új birtoktörvénnyel és telepítéssel

kívánja megoldani. (Mai mértékadó agrárszakembereink szerint viszont 200 hektárnál kevesebb földön csak éhen halni lehet.)

Közoktatásunkat az elemi iskolától az egyetemig úgy kell átszervezni, hogy a tengelyébe a hungarológia kerüljön. (Ezt már kommentálni se merem...)

A megoldás alapja pedig nem lehet más, mint a lelki megújulás. Ide azonban már az új fegyvertársai sem kísérték el a nagytiszteletű urat.

Fülep publikációi és Illyés hatásukra írt *Pusztulás* című cikke emelték a kérdést az érdeklődés homlokterébe. Ezért látogatta meg őt Bajcsy-Zsilinszky Endre a társaival, és az ő újságcikkük miatt bontakozott ki a nevezetes affér. A kéziratot a megegyezést megszegve nem küldték el neki a megjelenés előtt, javaslatait félreértették, ráadásul nacionalista nézőpontból átértelmezték, felborítva ezáltal a magyar–német nemzetiségű faluban az addigi békességet is, s így Fülepet személyesen is igen kellemetlen helyzetbe sodorták. Valahogy sikerült aztán lecsillapítani a kedélyeket, de Fülepet ez a továbbiakban meglehetősen tartózkodóvá tette mindenféle mozgalommal kapcsolatban. (Részben ezzel magyarázható majd 1956-os visszafogottsága is.)

Bajcsy-Zsilinszkyék Fülepre hivatkozva szociális, nemzetvédelmi, politikai megoldásokat hirdettek meg, telepítéseket a földben szegény, de nagy szaporaságú Tiszántúlról, hogy útját állják a falvak statisztikailag kimutatott gyorsuló elsvábosodásának. Vagyis külső politikai kérdésnek tekintettek egy belső lelki devianciát, a magukra hagyott, közösségi hovátartozásukból kicsúszott magyarok elanyátlanodását. Amin pedig csak belső lelki újjászületés segíthetett volna egy olyan országban, amelyet a parasztok a magukénak érezhetnek.

Vekerdi, szemügyre véve éppen a Fülep egykori falujába, Zengővárkonyba történt telepítések gyászos demográfiai végét, elkeseredetten ad neki igazat. Bár vele ért egyet, mégis megpróbálja némileg védeni a „népiek” álláspontját is, mint politikai mozgósítást a fenyegető náci előrenyomulás ellen, amely leplezetlenül uszított a határaikon kívüli németek területeinek a Reichbe csatolására, és amiből hamarosan valóban kinőtt a Volksbund diverziója. Függetlenül attól, hogy egy politikai mozgalomnak eszközökre is van szüksége, beleláthatunk itt a népi mozgalom alapjába, ami egyúttal végső korlátja is. Fülepnek is feltűnt a népi mozgalom vezetőinek aktivista érdektelensége mindenféle filozófiával szemben. Hamvas Béla, már az ötvenes évek végén, az utolsó magyar ksatrija-mozgalomnak nevezte a népi mozgalmat: a néphez kapcsolódó értelmiség nem látta a szellemi, csupán a harci feladatot. Ennyiben volt kevesebb minden újabb kori reform-

mozgalmunk a hitújítás koránál. És ez lehet az oka annak, hogy a vereségeink oly megsemmisítőek szoktak lenni, eltérően például a szintűgy sokszor megvert, de mégis mindig talpra álló lengyelektől.

*

A következő nagy fordulattal kapcsolatban Vekerdit idézem. „1948 valóban a fordulat éve volt. Rákosi Mátyás tévesen »szalámipolitikának« nevezett, valójában az országot családokig és barátságokig lehatolóan ketté osztó és egymással szembe állító pszeudoparlamentáris politikája beérett, »baloldaliak« és »reakció-sok« álltak szemben egymással, és a baloldal minden szervezetét egyetlen nagy erőszakos párt fennhatósága alá egyesítettek. A »Párt« ötletes kommunikációval dolgozott, a hagyományos eszközökön túl a rádió kézben tartásával és ügyes hasznosításával, s ha valahol mégsem járt sikerrel, ott volt a félelmetes reputációjú ÁVH. Ezen túl ebbe a keretbe illeszkedtek az egyéni karrierék és pályáívek. Ami itt történhetik, már csak a politika függvényében történhetik. 1948-ban elkezdődtek az »ötvenes évek« és nem egy vonatkozásukban máig tartanak.” Nincs ehhez hozzáfűzni valóm. Csak annyi, hogy a képlet megfelel a Hamvas Béla szerinti ksatrija vereség-tudatának, és annak az ebből kibontakozó, földhöz ragadt valóság-tudatnak, amit oly találóan fejezett ki Arany János Shakespeare-fordításában:

*„Hol így, hol úgy, kissé bal utakon,
Ha nem az ajtón, hát az ablakon,
Éjszaka jár, ki nappal járni nem mer,
És van a van, bárhogy is lát az ember.”*

A harmincas évek közepével kezdődő szélsőjobbra tolódás, ami részben még a szociális mozgalmakat is magába foglalta, a „függő értelmiség” ösztönszerű egzisztenciális igazodása volt a helyzethez, viszont nem kedvezett a tisztánlátásnak. Ennek egyik tanulsága az lehetett Fülep számára, hogy nincs társadalmi mozgalom nevelés nélkül. Ezt a maga korlátozott eszközeivel nyári cserkész-táborozás formájában próbálta meg pótolni.

Az 1945-ös fordulat igazi jelentését akkoriban kevesen mérték fel, Fülep sem tartozott közéjük. „Az elvek változásába szeretnék bele látni” – kéri fölöttébb naivan 1945-ben Balázs Bélától, hogy mondja el neki a szovjet valóságot, mert aggasztja az általa megismert orosz tisztek „nacionál-kommunizmusa”.

A társadalomnevelésre mindazonáltal mintha lehetőség nyílt volna. Azt hiszem, ebben benne volt az is, hogy nagyszámú, átmenetileg függetlenné vált egzisztencia szabadult föl, a kommunizmus aztán ennek vetett véget,

és a rendszerváltás ezt nem tudta helyreállítani. A levelezés jó áttekintést ad Fülep tevékenységének megnyílni látszó lehetőségeiről, ami a népi középosztályi feladatokra való nevelést illeti. Azonnal összeállítja részletes javaslatát a népi művelődés rendszeréről, hierarchiájáról, tananyagáról, személyi összetételéről. El is lehetne kezdeni a munkát, de csak a hosszadalmas levelezés kezdődik, a javaslatok aktákká válnak, mígnem a feldühödött Fülep otthagyja az egészet. Hogyan jön valaki ahhoz, hogy szervezzen, ha nem bürokrata? – hangzik az örök magyar kérdés. A bürokrata viszont legfeljebb íróasztalt tud szervezni. (De hát hamarosan úgyszólván vége lett a gyermeknapnak.) A kommunisták aztán az egész ötletet lenyúlták, kiforgatták, értékesítették. Hiszen mindennek az alapfeltétele a lelki megújulás lett volna.

Érdemes itt felidéznünk Vekerdí nyomán Kner Imre előzetes véleményét a szocializmusról. „Nem tudja és nem tudhatja megoldani a maga elé tűzött feladatokat. Ellenkezik a közgazdaság tapasztalati igazságaival, túlságosan leegyszerűsíti a problémákat, nem számol immaterialisztikus tényezőkkel és végül mert a társadalmi és szervezeti forma, amelyet maga elé tűz, végleg atomizálja az emberi felelősséget, és akkora közegellenállást iktat be cselekedet és következmény, szándék és hatás közé, amely minden emberi cselekedetet megfoszt az igazi mértékétől.” Utólag meg annyit tehetünk hozzá, hogy változtatni éppen ezen kellett volna, amikor elszántuk magunkat a változtatásra. Vajon sikerült-e?

Fülep mindenesetre más nyomon haladt. „Nyilván nélkülözhetetlen az, amit mi elkezdtünk, s ezért fordulnak hozzám a fiatalok” – írta az átmeneti lehetőségek ama korszakában az egyik levelében. Pillanatnyi befolyáshoz jutott tisztelői ekkoriban egyetemi tanárként is próbálták reaktiválni, ez legalább sikerült végül, ha több éves kínos hercehurca és vargabetűk után is. Ő maga ekkortól visszahúzódott az elit-formálásba. Így tudta némiképpen átadni a „generációk stafétabotját”, ámbar szellemi prog-

ramjához képest szűkített tartalommal, a művészettörténetre hagyatkozva. Igaz, mint látni fogjuk, ezt kulcsfontosságú szellemi területnek tekintette a filozófiájában.

Amikor autodidakta gondolkodónk, Szabó Lajos 1945-ben tanácsot kér Füleptől, beiratkozzon-e az egyetemre filozófiát hallgatni, azt a savanyú kérdést kapja válaszul, hogy kire kíváncsi. „Brandenstein? Kornis? Mert más eddig nem volt.” Fülep kétségkívül igencsak „más” lett volna. „Egy facultás megszervezése nem pár évre szól, s nem foltozható, csereberélhető akárhogy akármikor. Általában az egyetemek minőségét rendkívül fontosnak, s a jövőre nézve döntőnek tartom” – írja a kultuszminiszternek. Erre a lehetőséget talán éppen ezért nem kapta meg. (Ma sem biztos, hogy megkapná ilyen célkitűzés mellett...)

A magyar művészettörténet megformálásában mégis lényeges szerep jutott neki. És azt hiszem, Vekerdíval egyetértőleg, hogy nemcsak a tanításának, hanem a moralitásának is.

1960-ban látványosan visz-

szadta minden addigi szakmai megbízatását, beleértve a professzorságot is. Igaz, ezek elég nagy részben névleges csökkentek akkora, valóságos befolyása elenyészőben volt. Egy vitathatatlan szellemi rang hatalom nélkül azonban nem sokat ér egy bürokratikus hierarchizált világban. (Vekerdí sorsának is ez a mértékadó tanulsága.)

Vekerdí hosszan idézi a búcsúbeszédét. Mint írja, „elképzeltetlenül őszinte beszédben, kérlelhetetlen logikával leplezte le a módszert, amely karrierista, köpönyegforgató, közepes vagy még silányabb, de a pártvonalat hűen követő szakembereket vagy egyenesen dilettánsokat kontraszelektál mind nagyobb számban vezető, sőt kulcspozíciókba.”

A kultúránkban eltűnő folyamatosságot Gorgias, a szkeptikus ókori gondolkodó szellemében így foglalhatnánk össze: nincs hiteles közvetítő, mert mitől lenne, vagy ha van is, nem ismerhető meg, hiszen honnan tudhatnánk róla, vagy ha megismerhető is, nem követhető. Vagyis nem teszi lehetővé tudományos karrierünket...

Somogyi Márton: Krakó

„Elég egy filozófus egy ilyen kis országban” – vélhette a kesernyés Vekerdí szerint „a” Filozófus. (Bár egyelőre alig sikerült neki, hogy épp ő legyen a kiválasztott. Ami viszont a későbbiekben nem vált a hátrányára.) Ez pedig sokat megmagyaráz az ezután törtétekből. Körülbelül e logika szerint alakult nálunk mindig is az iskolafilozófia és a honi szellemnek ama ketős arculata, amit Hamvas Béla így összegzett: „lapos epigonok és lompos szekták”. Az egyetem adta formális tekintély nélkül ugyanis nálunk a valóságos szellem kiszorul a perifériára, mint nagyrészt maga Fülep is, és helyette átveszi a befolyást a műveletlenségre támaszkodó szabad asszociálás. Az iskolafilozófia pedig megmarad az avatottak belügyének. (Nem tudom, nem itt kellene-e keresnünk népünk érdektelenségét a magasabb eszmék iránt?)

„A nagy professzorok tanítványai lassan munkatársakká, majd barátokká válnak. Így keletkeznek a nagy tudományos iskolák. Boldogabb tájakon állam és patrónusok által támogatva, Fülep Lajos esetében országban-világban szétszórtan (Tolnay Carlo, Csanak Dóra, Vajda Kornél)” – összegzi Vekerdí a tanulást. Ez a „mi szörványunk” viszont túlságosan is szörvány maradt, igencsak úgy tűnik, hogy a hagyomány nemzedéki átadásának a folyamata megszakadt. Nem kivétel maga Vekerdí László sem, az ötvenhatos mintájú polihisztor kazánfűtő, kinek a számára a kommunizmus is hiába ért véget.

„Úgy sajnálom ezt az ifjúságot, lelkiismeretlen stréberrek beugratják, hogy a vállán fölemelkedjenek, naiv, tudatlan, tájékozatlan, pedig van benne lélek, jószándék, de mindig rosszak voltak a vezetői.” Ezt írta Fülep az egyik itt idézett levelében. Mikor írta? Nem mindegy?

Fülep ismét veszni látta a lehetőséget az új értelmiség nevelésére. Maradt számára a magányos gondolkodás a világról és társas kapcsolatként a pénteki peripatetikus elmélkedések, amelyeket „hangos gondolkodásnak” kellene neveznünk, mert úgy tűnik, dialogikus kapcsolat nem alakult ki közte és társai között. Benne lehetett ebben az ő folyamatossá vált tudatos elkülönülése is, az előző világekorszakból változatlanul megmaradt vonzó és taszító arisztokratizmusa, egy olyan, egyébiránt mindig indokolt szellemi igényességgel, amit viszont mások számára nem feltétlenül akart vagy tudott hozzáférhetővé tenni.

Efféle igényesség miatt szakította meg annak idején is a kapcsolatát Németh László–Illyés Gyula kultúraszervező nagy vállalkozásával, a Válasszal is, midőn azt megnyitni kívánták a fiatalok előtt. Mert ez a színvonal őt nem elégítette ki. Ámde hogyan emelkedjék akkor fel a színvonal? A mindmáig megoldatlanul maradt alapprobléma: hogyan érvényesülhet a magasabb szellemi szint,

hogya a kapcsolatteremtés csak a befogadónak az alacsonyabb szellemi szintjén lehetséges?

*

Vekerdí a következőkkel fejezi be a könyvét: „Fülep Lajost általában elismerik a róla írók nagy szellemként és gondolkozóként. Azonban többnyire hozzáteszik, hogy a beígért és annyiszor emlegetett nagy művészet-filozófiai mű nem jött létre. Ez után a hét kötet után aligha lesz ildomos ezt emlegetni. Itt van előttünk, tanítványai és barátai által átélte és levelekké formált élményeként, tapasztalataként, tudásaként.”

Az ember mégis azt érzi, hogy azért nem egészen így van. A hiányérzetünk pedig annál nagyobb, mivel itt láthatólag nagy dologról van szó. Fülep maga így összegzi: „Művészet-philosophia, nem valamilyen speciális területre korlátozva, ergo ennél a fogalomnál is több – teljes philosophia.” Ám ez csupán vázlat. Hol maradt az egész?

Három oldalról közelíthetjük meg a magyarázatot. Az egyik Fülep folyamatos nagy elfoglaltsága. Feladatának tekintette például a közösségszervezést, ami a levelek tanúsága szerint is a különben sem csekély napi feladatain túli irdatlan munkát jelentett: Zengővárkonyban könyvtár- és közösségi ház-építés, kultúraszervezés, Magyarország egészében pedig harc a parasztság fölemeléséért, az egyke ellen, a lelki újjászületésért, a mindezzel járó publicisztikával, konferenciákkal. Hozzávéve a mindennapi gondokat, bizony erősen redukálja ez a szellemi munkára fordítható időt.

Az egzisztenciális mellett lehet egy másik, lélektani ok is, egy magyar alkati sajátosság, a szkepszis. Mi, magyarok nemigen tudunk úgy dolgozni az úrben, mint az e tekintetben oly irigylésre méltó oroszok, akiknek meg se kottyán a hatalom által eszközölt kiközösítés, a börtön, a száműzetés, a végre nem hajtott halálos ítélet, zavartalanul dolgoznak tovább elítélte fegyencek, brutális börtönőrök, hiszterizált politikai foglyok társaságában, kikről pedig a legkevesebb azt mondani, hogy ez nem érdekli őket. Minket viszont megbénít a társtalanság ilyen helyzete, akárcsak Berzsényi Dánielt:

„A szent poézis néma hattyú,
S hallgat örökre hideg vizekben.”

„Keresni az alkalmat nem keresem, nem jó erőltetni az ilyesmit, magától kell jönnie – csak úgy jó minden, ahogy rólunk odafent elvégzik. Én legalább eddig azt tapasztaltam, hogy amit magam csináltam, mind balul sült el.” Fülep így foglalja össze tevékenységének református alapjait, egyúttal szemléltetve azt is, amit Karácsony Sándor Ázsia bennünk nyugvó lelkének nevezett.

Fülep „keze szinte görcsbe rándul, amikor papírhoz közelít, s csupán felkérések kielégítésére korlátozza energiáit” – idézi Babus Antalt Vekerdi. Így írta meg például az „Ady éjszakáit”, ezt a pneumatológiai remekművet, ami az Ady-problémán kívül mély betekintést nyújt Fülep esztétikai kiindulású világ-értelmezésébe is.

Azok a megjegyzések, amelyeket nem fejtett ki, a szándékok, amelyeket nem valósított meg, a töredékben maradt tanulmányok fájdalmas hiányérzetet keltenek bennünk. Például a *Karamazov testvéreket*, a világirodalomnak tán a legbonyolultabb regényét dantei méretű műnek tartotta, ráadásul olyannak, ami közvetlenül szól a mi időnkéről. És ezt éppúgy nem írta meg, mint annyiszor megígért nagy Rembrandt-tanulmányát, Tolnay Károly Michelangelo-könyvének az értékelését vagy a kis egregyi templom szépségének a titkát.

„A nagy Arisztotelész milyen számárságot mond a katharizsról” – állapítja meg Fodor András tanúsága szerint, amit Fülep tekintélye miatt még el is fogadnék, de legalább magyarázta volna meg néhány mondattal! Vagy azt az e könyvben idézett mondatát, hogy nem-hogy két művészet nincs (azaz Cézannet követő modernizmus és a régi festészetből mintákat csipegető), hanem egy sincs. És mennyi efféle meg nem valósult ígéretet hiányolhatunk még! A levelezés is tele van ilyen utalásokkal, felvetődött aktuális poétikai, nyelvi, képzőművészeti kérdésekről. Vekerdi találóan „levelező akadémiáról” beszél velük kapcsolatban. Nyilvánvaló szerepet játszik itt az is, hogy a kapcsolatai katedra híján mindinkább a személyes megszólításra korlátozódnak, és a megszólíthatóak száma az idők múlásával nem gyarapodik.

Csendben meg kell azért jegyeznünk, hogy azért kétszer tíz évig mégiscsak tanított az egyetemen, nagyszámú hallgatója volt, akik éppen leírhatták volna az előadásait. Hegelnek például több műve ilyenformán maradt meg... Lehet, hogy egyívásúak vagyunk magyarok, mester és tanítvány?

Mégis úgy vélem, hogy a legfontosabb gátló körülmény magában a dologban, vagyis a szellemi állapotban volt. Egyik, Vajda Kornélnak címzett levelében hosszasan válaszol arra a kérdésre, hogy mire épül a filozófiája: „Tulajdonképp semmire, mert permanens dühben élek a filozófia miatt. A hivatalos filozófiáról beszélek. Ami nekem már nem olvasmány, hanem életem része: Ó és Új Testamentum, Mahabharáta, Homeros, görög tragédia, komédia, líra, Platon, 1001 éjszaka, Chanson de Roland, Divina Commedia, Santa Catarina de Siena, Michelangelo versei, Shakespeare, Don Quijote, Goethe, Gogol, Tolsztoj, Baudelaire, Rimbaud, Vörösmarty (*Előszó, Vén cigány, Emlék-*

könyvbe), Arany (*Lacikonyha, Emlények, Harminc év múlva, Vásárban, A vén gulyás*), James Joyce, és utóljára hagyva, mert az elsővel mindennapi, Dosztojevszkij, a *Karamazov testvérek*. Elég vegyes?”

Hogy lesz ebből filozófia? Fülep egyértelműen nyugati orientációjú, a saját bevallása szerint, mint Fodor András tanúsítja, idegen tőle Kelet szelleme. Annál figyelemre méltóbb az a kritika, amit a „tudomány sodrásába tévedt filozófiáról” mond, mert másik irányból megközelítve mind a hindu Ananda Coomaraswamy, mind az ortodox Alekszej Loszev hasonló eredményre jutnak. „Még az úgynevezett gép működését se tudjuk. A tudomány különben is csak Erklärundra képes, a megértés éppen ezért csak a hatáskörén kívül eső dolgokban lehetséges, egy arcból, két szóból megértem egy illető jellemét. Ez a bagatellizált, elhanyagolt terület a fontosabb.” Etikát, vallásfilozófiát, metafizikát tanítana, elhatárolódván attól az „iskolafilozófiától”, amely Heidegger szerint megalapozva a természettudományt, egyúttal fölöslegessé is tette magát.

Vekerdi azt írja, világhírű lett volna, ha Nyugatra megy, és így szervesen bekapcsolódik annak szellemi áramlataiba. Én azonban megfordítanám. Ha Magyarország nem zuhant volna ki ezekből, és ő így kapcsolódott volna be. (A századelő magyar gondolkodói, mint Palágyi Menyhért, Böhm Károly vagy Schmitt Jenő Henrik már nemzetközi érdeklődést keltettek, pedig hol voltak eredetiségben a következő nemzedektől!) Lehet, hogy a nyugati filozófia általános válságán is segített volna egy ilyen szellemi vérfrissítés. A szkeptikus Heideggernek például több olyan sok felvetése van, amit a bizonyossággal rendelkező Fülep, Karácsony, Szabó Lajos meg tudott válaszolni.

Fülep, minekutána tehát elutasítja a katedrafilozófiát: „tud maga olyan filozófiát, amely lényeges kérdésre egyenes választ ad?”, összefoglalja a maga egységes világszemléletét, aminek az alapjai a vázlatokból és a töredékekből azért kirajzolódnak, és úgy tűnik, hogy három fő pillére van: „a platonizmus vége”, „az esztétikum által megalapozott valóság” és az „objektív korreláció”.

A legutolsóval kezdve, ez a Leibniz monasz-tanára visszautaló szó azt jelenti, hogy az élet különféle szférái egymással a legszorosabb összefüggésben vannak anélkül, hogy erre bármiképpen ügyelnének. Lenyűgöző műelemzéseinek ez az alapja. A példa kedvéért, az Izsó Miklós körül feltámadt vitában így teszi helyre a magyar szobrászművészet megalapozóját: „mintája hol? természetben motívum – Berzsenyi, Arany, Petőfi.” Vagy ilyen a reneszánsz lényegének a meghatározása egyetlen, Leonardo híres képére vonatkozó megjegyzésben: „a Cenacolo tympanon, Parthenon nélkül.” (Érdekes

volna meghallgatnunk erről Florenszkijt meg az ikon többi orosz gondolkodóját is...)

Ekképpen vezet el a művészet a valóságba. Hogy ezen mit értünk, tanulságos a Fülep és Tábor Béla közötti, Vekerdi által idézett levélváltás: mi az a valóság? Tábor Béla egyebek között ezt írja neki: „A természettudomány valósága strukturált valóság, és nem beszélhetek a valóság struktúrájáról anélkül, hogy ugyanabban az aktusban ne beszélnék az emberi szellem strukturáló működéséről.” Fülep pedig, ennek megfelelően, így foglalja össze: „A lélek valósága meghatározhatatlan, ugyanúgy mint a konkrét jelentés, mert meghatározásnak elérhetetlen. A lélek és a konkrét jelentés közvetlen empirikus jelenség. A faktum erősebb minden teóriánál. (Ezt Goethe éppígy tartotta – M. E. megjegyzése.) A világ tapasztalaton alapul, aminek a látszólagos kimeríthetősége nem áll ellentétben a világ végtelenségével, a lélek teremti a maga végtelen meghatározatlanságában.” (Itt is látható az érintkezési pont Kelet gondolkodásával.)

„A konkrét, érzékletes jelenség az a határ, ahol a szellem és a valóság elválaszthatatlanul egy” – foglalja össze Fülep. Ebből az egységből következik az az alapvető megállapítása, hogy egyedül a művészet képes külső hivatkozás nélkül önmagát megalapozni. Eszünkbe juthat itt Karácsony: „a szépség erő, de a formájában ható erő”, Dosztojevszkij: „A szépség fogja megváltani a világot”, vagy Florenszkij 'Isten-bizonyítéka' is: „Rubljov Szentháromsága létezik, tehát Isten létezik”. (Vagyis a szemmel is látható legfőbb érték, ahonnan elindulnunk lehet.)

A Tímár Árpád által feldolgozott kéziratos Fülep-írá-sok egyikében találjuk az „objektív korreláció” vázlatos kifejtését. A mi korunkra vonatkozó lényege az, hogy véget ért a platonizmus világkorszaka. Ezt a ma már széles körben elfogadott tézist ő az elsők között állapította meg, sok évtizeddel ezelőtt. Sőt, meghaladva például az erről szintén elmélkedő Heideggert, azt is megmondta, hogy hová érkeztünk. Az ő jellegetes vázlat-stílusában ezt írta: „Nem a konkrét valóság van az ideák methexisében, hanem ellenkezőleg, az ideáknak kell részesülni a konkrét valóságban, mert benne a gazdagság, az ideavilág magában üres.”

A probléma ezzel még nincsen megoldva, csupán megfogalmazva. Az üresen variáló teremtőkészségnek vissza kell térnie a konkrét valóságba, és csak ebből születhet meg az új esztétika. A modern építészet számára például Fülep szerint ez lehet esetleg a funkció. Csakhogy itt a következő kérdés az, hogy mi a funkció, mert a modern kor az építészet számára a természettől való eltávolodásból származó igényeket írja elő ekképpen.

Viszont közelebb kerültünk ahhoz a kérdéshez, hogy végül is miért hiányzik az összefüggő nagy filozófiai mű. Hiszen ha volna ilyen, annak önmagával szembe fordulva a maga általánosából kellene a konkrét valóságot megfejteni. Alig kétséges, hogy ez a belső ellentmondás is fékezte Fülepet, illetőleg szükségképpen készítette arra, hogy a mondanivalóját konkrét részletekhez kapcsolódva fejtsse ki, eseti tanulmányokban, levelekben, töredékesnek maradt jegyzetekben.

Meg kell jegyeznem, hogy a XX. század legfontosabb filozófusának tartott Martin Heidegger sem írt összefoglaló nagy művet. Sőt mi több, félbehagyta azt. A főművének tekintett vaskos fiatal kori *Sein und Zeit* csupán bevezetés egy abbahagyott, soha meg nem írt műhöz. Talán más közelítésben mint Fülep, de ő sem tartotta lehetségesnek korunkban a filozófiai szintézist.

*

Ha Fülep világszemléletének a teljesítőképességét akarjuk felmérni, a legegyszerűbb, ha a saját gondolkodói művével kapcsolatban tesszük. Gránitból faragott monolit tömb ez, amelyben semmiféle törés nincsen olyan, látszólag nagyon eltérő helyzetek között, mint Firenze, Zengővárkony, a Széher út; és értékkülönség sincsen a Sixtina és egy falusi bokály között.

Vekerdi, akit mint láttuk, főképpen a mi korunk kérdései érdekelnek, és a Fülep-levelezés elsősorban arra szolgál a számára, hogy választ kapjon rájuk hajdani mesterétől, ezért emel ki egy fontos gondolatot Fülep és Kner Imre baráti vitájából.

„Mindenki bűnös abban, hogy az országban 3 millió koldus van. Senkinek, akinek megélhetése van, nem lett volna szabad egy nyugodt éjszakájának lennie, amíg ez a pokol itt meg nem szűnik. A legjobbak is azt hitték, ha a maguk dolgát jól elvégzik, akkor mindent megtettek. Végzetes tévedés. Van egy törhetetlen elv, az egyetemes felelősség elve” – írja prófétai hevülettel a lelkipásztor. Kner, akinek mély szociális érzéke volt, minden lehető meg is tett a munkásaiért, kissé meg is bántódik, amíg nem tisztázzák, hogy ez nem az ő személyére szóló szemrehányás. A vita így elvi gazdasági kérdésekre terelődik. Kner a klasszikus közgazdaságtanból indul ki, azt „természeti törvénynek” tartja. A probléma alapja szerinte a csekély nemzeti jövedelem, aminek az oka túlságosan kevés kultúránk és szaktudásunk. Úgy véli, az alacsony tőkefelhalmozási ráta miatt szerencse, hogy az elmaradt háborús születések miatt csökken a népesség, amelynek úgyszemint lehetne kenyeret adni. (Kner Imre, a széles látókörű, mély szociális érzékű derék magyar ember, kapitalista vállalkozó lévén, képtelen túl látni közvetlen körülményein és tárgyilagosan megítélni a világ nem-kapitalis-

ta részének a működését.) Fülepet, bár nem mondható kifejezetten antikapitalistának, ez a logika mégis elképeszti. „Nem az ember van a szombatért, hanem a szombat az emberért” – idézi Jézus mondását, vagyis az ember léte megelőzi a gazdasági szabályét. (Ha valaki közelebb akar kerülni a probléma megoldásához, annak a mi 1956-os reformanyagainkat tudom a figyelmébe ajánlani. Csak vigyázzon, baja ne legyen belőle.)

„Ami nincs, azt nem lehet elosztani” – replikázik Kner, és marasztalja el az általa egyébként tisztelt népi írókat – Illyés Gyulát, Veres Pétert – a gazdasági érzék hiánya miatt. „Szocialismus oder Fortschritt?” – teszi fel a kérdést, s hogy mennyire nem oktanul, azt mi már igen jól tudhatjuk... (Fülepet hivatkozását a 3 millió koldusra tévesen szocialistának tartja.) Fülepet azonban nem hagyja magát. „A gazdaság – az élet anyagi feltételeinek a megteremtése”, és ha egy társadalom tele van megoldandó feladatokkal, miközben az emberek felé nem tud munkát biztosítani, akkor az a társadalom hibásan működik. (Azt hiszem, erről Vekerdinek is ugyanaz jutott az eszébe, mint nekem.)

„Az üzleti erkölcs romlása katasztrófális. Olyan jelenségek vannak az üzleti életben, amelynek a lehetőségére régen gondolni sem lehetett. Szakmánk erkölcsi és technikai színvonala katasztrófálisan süllyed. Inkább lemondok az üzletről, mintsem a tisztességtelen megoldást válasszam, és erre csúnyán ráfizetek. De aki más módszerrel él, az mindig a közösség rovására történik” – válaszolja Kner, lényegében egyetértőleg. „És természetesen mindig a »Közösség« nevében választják a módszereket”, teszi hozzá Vekérdi ironikusan, immár talán nem is csak a múlttól szólván.

Fülepet viszont talán először jut el ebben a vitában a maga világnézeti alapjának a pontos meghatározásához: „a gazdaság nem öncélú, mint a művészet.” „Das Wahre ist das Ganze” teszi hozzá. De ezt az igazságot nem a piacnak az önzést szabályozó „láthatatlan keze” biztosíthatja Adam Smith primitív morálfilozófiája szerint.

„A harmincas években – írja Vekérdi – úgy látszott, hogy megnyílik egy ’elfogulatlan európai szintű’ magyarság lehetősége az ország előtt. Hamar kiderült azonban, hogy az ország a nemzeti öncélúság valamilyen ’modernebb’ formáját kívánja folytatni. A másra törekvők elszigetelt és többnyire egymással is civakodó vagy legjobb esetben egymást eltűrő kisebbségbe szorultak.” Mikor is történt ez? – kérdezhetnénk, és itt többféle szempontból is érdemes megnéznünk Fülepet akkori reakcióját, amit a félbemaradt *Nemzeti öncélúság* című tanulmányában írt le.

Maga az alapprobléma már elég jól ismert volt akkoriban: a szakadás, ami az importált és másodlagos euró-

pai kultúrát hordozó értelmiség és az archaikus kultúrájú nép között szélesedett ki a XVII. század óta folyamatosan. Fülepet egész életprogramja, mint mondtuk, e szakadék eltüntetésére irányult, és itt találkozott a kibontakozó népi mozgalommal, amelynek sok ösztönzéssel is szolgált. Ennek a szakadéknak az eltüntetése volna a modern nemzet megszületésének alapfeltétele, társadalmilag-politikailag a „nép” beemelése a nemzetbe, kulturálisan-szellemileg pedig élő kultúrát formálni a vitathatatlanul ázsiai gyökerű továbbélő népi hagyományból. Aminek világra szóló példái éppen akkor alkotta meg Bartók Béla és Kodály Zoltán.

Ezt azonban csak tökéletes minőségigénnyel lehet megcsinálni, és Fülepet a végzetes hiányt éppen itt látja. Miután eltűnődik azon, hogy mindeddig a történelemben sohasem volt olyan dilemmánk, hogy Kelethez forduljunk Nyugattól – még a török hódoltság alatt se volt kérdéses az, hogy nem akarunk törökké válni – most mégis ez merült föl, mégpedig mint „megfogható tartalom nélkül ködbe vesző révület, vagy a nemzeti-keleti jelszavával támadó selejtesség.”

Magyarázatot igénylő lélektani rejtélynek mondja ezt a történelmünk során még soha nem volt fordulatot. Pedig a rejtély nem olyan nagy. Ha zivataros történelmünkben többször előfordult is olyan általunk sérelmezett eset, hogy egy-egy nagy keleti támadás elhárításához nem kaptuk meg a szükséges európai támogatást, de az, hogy maga Európa forduljon ellenünk és daraboljon fel minket, még nem fordult elő. Az eltaszítottságnak ebből a közérzetéből táplálkozik a „turanizmus” mind e mai napig. A színvonal „selejtességében” persze igaza van Fülepetnek, és mindazon következtetésekben is, amelyeket ebből levonni lehet.

A kiindulási pont szerinte a „kiegyezéses epigonizmus” volt, e piramis csúcsává lett végül a „turanizmus”. „Mindenki azon a módon értékeli, hogy valami megfelel-e öszerinte a magyar jellegnek, vagy nem, és nem a dolgoknak az értéke, hanem az eleve megkonstruált nemzeti jelleghez való viszony dönt az értékük fokáról.” Mert átvenni azért szoktak az „átkos Nyugattól”, a fajelmélet, az újpogányság, a turanizmus, a nemzeti öncélúság mind kifordított német esőköpenyek. „Valahogy úgy kell elképzelnünk – írja Fülepet erről a logikáról –, hogy a festő például kimegy külföldre, ott kiválasztja azt, ami a magyar jellegnek megfelel, és aztán hazajön aszerint festeni. Tehát nem úgy, hogy az értékekhez való viszonyban tekint valamit jónak vagy nem jónak.” E logika szerint, folytatja, „a nemzeti jelleg jelentheti például olyasvalaminek a konzerválását, amit átvettünk ugyan, de száz évvel ezelőtt, és így elzárkózás a korszerű feladatok elől.”

„Az érték-elvről való lemondással logikailag együtt jár a megismerésről való lemondás. A szellemi-erkölcsi szférában, tettek és művek között értékelés nélkül nincs megismerés. Így magának a nemzetinek a megismerése is megsemmisül. (A tízes években azt kérdezte Bartóktól egy hangversenye után a magyar kultuszminiszter: »Ugye, ezek román népdalok voltak?« – számol be Vekerdí az esetről.) Az igazi problémák iránt nincs érzék, mert hiányzik a kritérium.»

Így megnyílik az út a jelszó előtt, ami Fülep szerint „az eszme majma”. Az alatta lévőket felruhazza azzal a biztos tudással, ami pótolja a tárgyi ismeretet, azután pedig fölment a feladatok alól: „a jelszó hangoztatása azt az érzést kelti a lélekben, hogy ezzel meg is tette a kötelességét.” Az ember megint zavarba jön: mikor is volt mindez?

Különös az is, hogy azóta úgyszólván minden társadalmi feltétel megváltozott, de a jelenség megmaradt. Ezért is volna a számunkra olyan fontos Fülepnek, a cselekvő embernek az a kérdése, hogy mit kell tennünk ebben helyzetben. Lehet, hogy választ adott volna tanulmányának a második részében, de ezt nem írta meg, megszakadt ugyanis a kapcsolata a Válasszal, a népi mozgalom folyóiratával, ahol az első rész megjelent. Ennek a körülményei a levelezésből világosan kiderülnek, Vekerdí pedig jól foglalja össze. Bennünk nyitva hagy mégis egy fölöttébb lényeges, mert a saját tennivalóinkra vonatkozó kérdést. A szakítás oka Fülep túlzott minőségigénye volt-e, vagy pedig e minőségigény nélkül maga a vállalkozás vált-e úgyszólván reménytelenné? Abban, hogy a pozitív programját végül is nem fejtette ki, talán szerepe van annak is, hogy e dilemmának nem látta a megoldását.

Egy öreg teheráni szőnyegkereskedő ezt mondta az iszlám forradalom zavaros napjaiban Kapuścińskinek, a világjáró lengyel riporternek: „Minden rossz gyökere az ízléstelenség.” Nem hiszem, hogy Fülep túlzottan vitatná ezt a megállapítást... Szabó Lajos tömör megállapításával, a létezés és az értékelés nem kettő. A minőségkritérium hiánya az értékelésben meghatározza ezt a hiányt a létezésben is.

*

„A falu nyelvének kérdése egész kultúránk nagy kérdése. A mai nemzedék már falun is a pesti újság-nyelvet beszéli, tehát azt, amelyik a szavaiban részben magyar, szerkezetében merőben német” – írja Fülep 1946-os parasztságnevelő iskolájának a tervezetében. Nyelvünk fejlődése megállt a XVII. században, alkalmatlanná vált a tömörkedő új európai fogalom kifejezésére, viszont a nyelvújítás a lehető legrosszabb pilla-

natban, a mélyponton érte, midőn középosztályunk már csaknem elfelejtett magyarul, hiszen latint és németet használt már jószereivel otthon is. (A XIX. század elején például egy szekszárdi megyebéli tudósítás kuriózumként külön kiemelte azt, hogy az egyik résztvevő család tagjai mindvégig magyarul beszélgettek egymással.) Így árasztotta el nyelvünket a germanizmus. „Csináltak egy gyönyörű eszperantót, magyar tövekből német szerkezettel, ezt a Pidgin-Hungariant, vagy germano-jiddisch-hungariant, amelyen általában írunk és beszélünk. Kétféle magyar nyelv van, a népé, s ez a volapük” – írja egyik levelében. Nem kerüli el a figyelmét, hogy a tiszta és értelmes magyar beszéd az emberi tartással is szoros kapcsolatban van, összefügg a magyar paraszt hagyományos arisztokratizmusával. Ezért egész életében ótestamentumi felháborodás tölti el a nyelvromlás miatt, piros ceruzával javítgatja a napisajtó vezércikkeit, említi meg Vekerdí. „Jól néz ki!” – dühöng az „aussieht” tükörfordításán a szemléletes magyar nyelv bátyjájáról: „honnan néz ki?!”

Felháborodásának az a főoka, hogy tisztában van a nyelv és az erkölcs összefüggésével. Mai nyelvünket már nem ismerhette, szerencséjére. Ami akármilyen is legyen, jól mutatja a nyelv és az emberi tartás ama összefüggését, amiről Pascal azt mondta, hogy „a nyelvi hibák – karakterhibák”. Ez az oka Fülep purifikátori dühének, kitűzve egyúttal a célját is, amelyben összhangba került Kung Fu-céval: „a helyes kormányzás kezdete a szavak helyes használata.”

Ezért veszi észre a nyelv formájával való visszaélést is, „a legsilányabb zsurnalizmust, a Pfisterer (Szentkuthy)-félét, a hozzáértés nélkül mindenről írását”, vagyis a gondolatot pótló nyelvi asszociálást. „Hogy fecseg a felszín és hallgat a mély” – mondaná József Attila, és mi eltűnődhetünk eközben korunknak a „szövegirodalmán” is. „Ha valaki egyszerűen elragadoz valamit a másiktól, és azt rosszabb pozícióba állítja, az tényleg kifogásolható plágium” – írja a nyelvi kompiláció egybe eső etikai és esztétikai mércéjéről Weöres Sándor.

Sajátos ezzel szemben az, amire Vekerdí hívja fel a figyelmünket, hogy eltérően Karácsony Sándortól, Fülep nem vette észre viszont a nyelv és az észjárás közötti kapcsolatot, nyilván nem foglalkozott ezzel mélyebben. Így siklik át például például Erdélyi János mélyértemű megjegyzésén: „Úgy szövi be magát az ész a nyelv szavaiba és gondolatformáiba, miként gubójába a selyemér”, amivel pedig jócskán elébe vágott a nyugati nyelvfilozófiának. (Lásd Nietzsche sokáig lappangó nevezetes kéziratát vagy a kései Wittgenstein).

Nyilván riasztó hatású volt számára az ide kapcsolódó „délibabos nyelvészkedés” is. (Meg kell jegyezzem a pontosság kedvéért, hogy Karácsony Sándor, a *Magyar észjárás* nevezetes szerzője nem sorolható ide.)

Hanem egyszer csak megakadt valamiben. Ez volt Weöres Sándor költészete, aki ars poeticáját így foglalta össze: „Visszának éreztem, hogy versben mondjam el azt, amit prózában is elmondhatnék. (...) A gondolatok nem az értelem rendje szerint, hanem az értelemre mintegy merőlegesen jelennek meg. (...) A kötőanyag többé nem az értelmi láncolat, hanem a gondolatok valami csillagszerű gravitációja.” Ekképpen épül fel az ő verse és ütközik össze Fülep racionalizmusával. Nem egyszerűen egy tőle idegennel találkozott, akit fulmináns haraggal el lehet utasítani, hanem egy vele azonos olyannal, aki egyúttal a radikális ellentéte is. Ritka dolog, hogy zavarba jött volna, de ettől igen. Vekerdi megkapóan idéz egy jellegzetes esetet ezzel kapcsolatban, midőn a dühöngő Fülep hirtelen kénytelen lesz lecsillapodni egy Weöres-vers olvastán.

Arany János volt a Fülep szívéhez legközelebb álló magyar költő. Akinek a verseit végigkíséri a lineárisan kapcsolódó magyar nyelv nehézkessége elleni küzdelem. Az ő „balladai homálya”, vagyis az értelem folyamatosságának megtörése, amellelt, hogy lazító hatású, egyúttal a figyelmet is kényszeríti a hiátus áthidalásának a szellemi erőfeszítésére. Weöres Sándor tulajdonképpen ezt gondolta tovább akképpen, hogy vajon kell-e egyáltalán ehhez az összekapcsoló jelentés?

„...gondolat
oly sok járt a toll alatt,
(...)
Hogy a szédült szók evégett
Nem bánnák az ürességet.”

(Negyedik szimfónia – Hódolat Arany Jánosnak)

„Az ész természete az ismeretlenek kutatása, nem pedig tilost jelezni az ismeretlen határán.” A nyelv pedig olyasvalami, ami nem azonos a logikával – mondja tehát Karácsony Sándor egykori ifjú munkatársa. De hivatkozhatunk itt Hamvas Bélára: „érvénytelen minden határ”, Pilinszky Jánosra: „csak annyi biztos, hogy repülünk”, végezetül pedig, hogy a dolgot a helyére tesszük, T. S. Eliotra:

„Tavalyi szó tavalyi nyelvbe illik,
S jövő évi szó új hangra vár.”

A XX. század elején kibontakozóban volt az európai szellemben egy konzervatív forradalom is, amely szem-

ben a futurizmus, szürrealizmus, proletkult és hasonló radikális múlt-pusztító céljával, a múlt étellel megtöltött megújítását célozta. A firenzei Circolo Filosofico vagy a budapesti Vasárnapi Kör és bennük Fülep Lajos ennek voltak a műhelyei, Eliot pedig e nemzetfölötti forradalomnak az egyik legnevezetesebb zászlóvivője. Nemzet fölötti, és nem nemzettagadó. „Embernek lenni annyi, mint a Föld meghatározott vidékéhez tartozni” – üzeni korunknak ebből a forradalomból, találkozáskor tehát Arany Jánossal:

„Költő az legyen, mi népe,
Mert kivágnyi kész halál.”

Meg természetesen Füleppel, aki élete alkonyán ezt írta egyik levelében: „Itt én csak a népet, a parasztságot tudtam szeretni, nem valami romantikus glorifikálással, ha valaki, én tudom, ismerem a bűneit – de valami ursprünglichet csak benne találtam.”

De hol van már a parasztság, hol van a falu, hová lett „a föld meghatározott vidéke”? A föld gleichschaltolása, minden helyi sajátosság eltüntetése gőzerővel folyik. A faluból mára külváros lett, esztétikailag éppúgy, mint társadalmilag. Az arisztokrata tartás ugyan megőrizhető minden körülmények között, a földjüktől, vagyonuktól megfosztott, deportált parasztok szénbányász kényszermunkásként is tartásos úriemberek maradtak, de ilyen körülmények között újonnan ez már nem alakítható ki. Arról az egyetemessé váló tahóságról, az emberi viselkedés formátlan brutalitásáról pedig könnyű észrevennünk, hogy nem egyéb, mint a morálisan sarokba szorított ember vicsorgó védekezése önmaradékának a megőrzésére. És vegyük figyelembe Fülep intését is: „szabad-e nekünk a népet demoralizálni, s aztán a demoralizálódás következményeit tőle számon kérni, felette bíraskodni?”

A művészet Fülep szerint az egyetlen olyan terület, amely a saját valóságát képes meghatározni külső hivatkozás nélkül, és ennek az erejénél fogva képes hatni a valóság más szférájára is. Ebben az összefüggésben kell értékelnünk Weöres Sándornak, jó fél évszázad óta óvodáink legkedveltebb költőjének a célkitűzését: „A vers oly igényeket támasszon, hogy ne lehessen többé bugrisan írni vagy olvasni”. És ebben benne van az egész konzervatív forradalomnak az esszenciája is.

*

Vannak tiszteletre méltó régi dolgok, amelyeket vitrinbe tesz az ember, és hogy leporolja, időnként előveszi őket. Fülep Lajos azonban nem ezek közé tartozik. Vekerdi László sem.

FECSKE CSABA

Hosszú út

*a pályaudvartól a kollégiumig
hosszú az út amit oly boldogan
faltak lépteim
lányokat cserkésztem be szerelmi
vadorzó bögyös bakfisokat akik
büszkén vetettek elém egy-egy
kacér mosolyt mintha koncot
nesze te kis csacsi légy vele boldog
és én boldog is voltam
fellobbantam mint a szalmaláng
siettem mint a fű tavasszal mint
Puskin barátja Vjazemszkij herceg
siettem élni szeretni pedig volt időm
tizenhét évesen egyebe sincs az embernek
mégis siet a Lányi Ernő út lángoló
nyárfái alatt rohan a lányok után
a vesztébe*

Rege

*megjöttek mondták nem minden
irónia nélkül a kentaurok a kocsmába
bevonulva nimfák úszkáltak szemükben
rétszaguk volt s virágpór a patájukon
az ablak alatt Pán fújta sípját
s valahol messze gyöngyöző kacagással
nevetett Artemisz fizettek egy italt
mindenkinek az egyik aki hasonlított
Alain Delonra és Bacepausra Nagy Sándor
harcis ménjére érdeklődve nézett a fiatal
kocsmárosnéra tiszta Kyrké tüzet fogott
akár a száraz tapló ki hitte volna
hogy ilyen is van ennek a fele sem tréfa
gondolták a jövevények és komoly képpel
gyorsan kivonultak a fűrészporos padlójú
helyiségből ahol vérfagyasztó történetek
időznek sötétben öreg szeszakázának a
megmondható megtörtént igaz a kocsmá előtt
a kentaurok sorban meghágták az odabent
gyanútlanul fröccsöző fuvaros két szép
almásderesét ezt látva Kyrké elsírta magát*

KELEMEN LAJOS
Camus-otesz,
vagy a fiatalember naplója

„A mély elme a dús élet iránt hevül,
 ifjú lángot az ért meg, ki világban élt...”
 Hölderlin

Néha gondolkodásra vágyik, néha egyéb, különféle kultuszoknak él a világ. A szent szó, a koncelebráció s a tolakodó hangelegy egyaránt a lélek falatjává szeretne válni. A vad, pénzpusztító mámorok papjait gúnyosan megmosolyogják az eszüket használók; övök az igazi vagyon: az okosság. Az a feltűnés nélküli, mégis összetett képesség, hogy átlátnak a szitán. S övök a tisztánlátásból születő kép, mely vallomás arról, hogy a néha gondolkozó, néha különféle kultuszokban tobzódó világban ragaszkodjunk a költészethez. Föltéve, hogy ez a költészet nemcsak adott vagy tanult álmok summája, hanem az igazmondásé is.

Az igazmondás mint belső fejlődés: megvilágosodás; egységnyi felületre eső fény mennyiség, melynek forrásra van szüksége. S ízben, színben lehet-e gazdagabb forrása, mint az érzéki, vakolatlan élet? E nyers élet például támaszthatott volna-e kivételesebb, különlegesebb és összevisszább végzést, mint amivel 1913. november 7-én az algériai Mondoviban világra engedett egy fiút? A gyermek atyja, Lucien, Bordeaux vidékéről származó francia telepes, alig tapasztalva az apaság kurta élményét, belepusztul a Marne-i csatában szerzett fejszerűlésébe. Az anya, Catherine, az immár megözvegyült fiatalasszony analfabéta. Kell-e egy életpálya elejére sötétebb etap, ha a sors mélyebb okokkal kalkulál az életrealitás próbájában? Persze: senki sem mondja – jó szívvel hogyan is mondhatná –, hogy a sors egyenlő az étellel, s akár egyik vagy másik szükségképpen értelmes, s pláne könnyen felfogható dolog.

A Mondoviból való fiúra, ki nem más, mint Albert Camus, számos efféle kérdés les; élet és sors, lét és nemlét mélységes okainak kifejezése, formák változékonyasága, a moralitás szükségessége, a józan ész, a logikum tisztelete, a termékeny szkepszis. S az emberhez köthető mindennemű vak tény, abszurd cselekedet fölött, Albert Camus-é a költészet. A mediterrán természet-íz, a szabadságvágy. Minden megfogalmazott következtetésén és ítéletén végtére ez fénylik át: a tisztánlátó líra. Egyik esszéjében, egész érzésvilágára jellemzően, vágyódásának tán legkívántabb tárgya iránt hódolva így sóhajt fel: „Nőül veszem a tengert.” Hol a lírikus, kiben csöppjét sem fakasztja az irigységnek e vallomás?

Értsük meg jól: Albert Camus, az élet-szerelmes, dehogyan óhajtja babusgatva a szíven ringatni a világot. A napok csak a napokat szolgálják. A maga maradék-talan kimerítésére törekvő lélek viszont a másnapi ébredések és tettek következményeivel is számol: be hatalmas is ő! – bizonyára rengeteg jókkal, no és tengernyi kétségbeeséssel teljes. „Semmit ne félj azoktól, amiket szenvedned kell: Ímé a Sátán egynéhányat ti közületek a tömlöczbe fog vetni, hogy megpróbáltassatok; és lesz tíz napig való nyomorúságtok. Légy hív mindhalálig, és néked adom az életnek koronáját.”

Vegyük hát az Írás ezen intése szerint egynek, egyszer s mindenkorra szóló ideának: muszáj szenvedni ahhoz, hogy hűségesegek lehessünk? A szent szó erő, de ha ez igaz, mégis: miért, hogy bűnök ezrei rázzák a történelmet? Miért kell ujjat húzni a Sátánnal az égért? Az indokolt szenvedésben munkáló reményről mint spirituális igazságról beszél János apostol, ámbár szavai – legalább közvetve – kiterjednek a testre is. Az embernek, aki a tudat nélküli természetben szétnéz, egyáltalán nem nehéz ráébrednie, hogy akármilyen nagyszabású tervvel gazdálkodik is a Sátán, mindig ott van a még nagyobb szabású vállalkozás: maga a valóság és az élet, amelynek a hit (akár az isteni, akár az Istenen kívüli hit) ad értelmet; egy táj fénye, a zene, a tánc, a művészet, a szellem. Ugye, nem jön el a holnap, ugye, eljön, avagy mégsem – az embertelen szorongás játszadozik így a szívvel. És a hit nemegyszer éppen a kétségbeesésből töltekezik, erejét pedig gyakorta a gondolat éjszakájából meríti. Igenis szükség van a kétségbeesés érveire, melyekben a remény elferdült tárgy, és az égbolt nem emlékszik a reggelre – ellenben az ember nem felejt! Ha összezuhan, mélyebbre már nem eshet; ilyenkor nem a valószínűséget kell felcserélni egy esemény óhaj-tásával, elég belátni, hogy az igazság tágasabb bármifajta reményvesztettségnél. Emlékezzünk hát a kétségbeesés ellenérveire is, mert aki ezekre emlékszik, annak előbb-utóbb eszébe fog jutni a lázadás, a legemberibb vonások egyike. A lázadás az ember jó tulajdonságainak komprimálása és fellobbantása, s amíg ez a gyorség és a megszabadulás felé (a bűn és a szolgaság ellen) fejlődik, akár a tisztítóúzig is elviheti az embert. Vagyis eszerint majdnem elkerülhetetlen, hogy a gyötrelme lángjai világolják be a világot a zendülők körül? Vagy minden előtt a hit áll, és a szolgálta *sola fide* fényében kerekedik fölül a magányán, s e fényben találja meg az okot, amely cselekvésre bírja?

Akárhogyan is, a lázadásban nem az eltávolodás, hanem a visszatalálás az, ami szoros kapcsolatban áll a bátorsággal; sok ember szeme láttára visszakéredzkedni: ez a mersz, ez kurázsit feltételez. Mintha a lázadás

legtüzetesebb adeptusának mutatkozó Camus sem óhajtana semmi ijesztően szokatlant. Az istenkáromlás formáival identifikált történelem mind esztelenebb és nyomorúságosabb terepén rálelni a visszaútra; ennyit kíván Camus, nem különösebbet, mint hazaérni. *A lázadó embere* csupa felpezsdült vér; hadakozás, kín, istengyilkosság. S két szembenéző princípium: a forradalom és a lázadás egyenértékűségéről szőtt tanok megtépeése. S végül a történelmi leckéből marad a mármár kíméletlen okulás: „Európa titka az, hogy nem szereti már az életet. Világtalanjai azt gondolták gyermeken, hogy aki akár egyetlen napig is szereti az életet, az elnyomás évszázadait szentesíti. Ezért akarták letörölni az örömet a világ képéről, ezért száműzték messzire. A határok miatti türelmetlenség, lényük kettősségének elvetése, az emberi mivoltuk fölött érzett kétségbeesés végül embertelen mértéktelenségbe sodorta őket. Az élet méltó nagyságát tagadva saját kiválóságukra kötöttek fogadást. Önmagukat emelték istenné, jobb híján, és elkezdődött nyomorúságuk: kivájt szemű istenek.” A déli gondolkodású ember azonban nem hagyja magát megfosztatni a szépségtől, a barátságtól, s legfőképp az önazonos észjárástól. A déli gondolkodású ember hiszi, hogy a fatális eszmék és a kontinentális sorvadás után jön új aratásidő. Hiszi, hogy „aki élete idejének adja oda magát, házának, melyet megvéd, az élők méltóságának, az a földnek adja magát, s övé lesz az aratás... A lázadás hosszúra nyúlt kalandjának végvidékén nem optimista megfogalmazások visszhangoznak, melyekkel mit sem tudunk kezdeni nyomorúságunkban, hanem a bátorság, az értelem szavai, s bátorság és értelem a tenger mellékén erény.” Íme, a vándor hazaér: ott látjuk őt örök szerelme közelében, vagyis a tengernél.

Camus ekkor, *A lázadó ember* kiadása idején arat a sikerben. (Hat év múlva, negyvennégy évesen Nobel-díjat fog kapni.) Megírta talán legismertebb esszéjét, a *Sziszüphosz mítoszát*, és szintén a közönségé már a *Közöny* és *A pestis*, vagy az olyan tanulmányok, mint a Chamfortról szóló és az *Értelem és vérpad* című irodalmi értekezés. Camus sikeres – hogy ragyogó pályája hol és mivel kezdődik, arról nemcsak a *Színe és visszája*, a *Nász* és *A nyár* című esszéketetei mondanak sokat. Gondolkodói énjének permanenciájáról sajátos jegyzőkönyvet kerít, 1935-től vezetett irkáiba jegyzi föl gondolatait, az első füzetészéria 1942 februárjáig datálva; leendő művek apró, ám annál beszédesebb töredékei. Egy-egy reflexió, szöveg-skiccek mutatják: hogy fest a még csak elemeiben derengő alkotás. A *Carnets* címen forgalmazott füzet sorozat közel sem szabályos diárium tehát – több annál. Nem egyszerű eseményfü-

zér – élmények, elképzelések följegyzése, amelyekből éppen kivirágzik a bölcsélet. Részint már itt is nagyszerű hatást tesz a nyelv: öröm követni azt a nyugtalan vibrálást, amit a feszes, poétikus, iróniával színezett Camus-féle érett stíl valamelyest fegyelmez, de ellanyhulni nem enged. A belülről láttató műhelyrajz valóságos garmada az ötleteknek; majd minden szövegmozaik külön életet él. Rengeteg apróság, mely mégis súlyos és szenvedélyes kifejezés; némelyik külön ragyogással emelkedik a periódus fölé. „...engem egy isten cirógat – olvashatni egy helyütt – ...elég egy aranyló homokból felmagasodó olajfa, elég a reggeli napfényben vakító tengerpart... ráeszmélek a lehetőségekre, felelős vagyok értük. Az élet minden pillanata csodát rejt, örökifjú arcát mutatja.”

Vonja, röpíti magával az érzés, hogy fiatal: ez időn a betűvető még romlatlanul ugyanaz benne, mint az ember, akiben gyakorta felüti fejét a bölcselő. A világról kialakított kép azonban kezdi elmozdítani az egyéniséget; Camus a tapasztalat és a belőle táplálkozó tudatosság valódi értelmére éhes. („Önmagunknak örülni lehetetlen; ezt tudom, annak ellenére, hogy e téren nagy képességekkel vagyok megáldva.”) Bizonyos állandó vonatkozásokat keres az életben, s mind markánsabban korrigálja gondolatait. „Ártatlan az, aki nem magyaráz” – mondja. Camus ekkor az ártatlanság elvesztésének időszakát éli. Az ártatlanság elvesztésétől pedig nincs távol a bölcsesség születése, melynek egyik lehetséges következményeként az ember sejteni véli: alfa és omega feszítvolságát. „Ha filozófus akarsz lenni – jegyzi meg –, írd regényeket.” Érdekes, hogy e jegyzetbéli gondolat-sziporka lobban föl majd az *Undort* elemző kritika legelején: „Egy regény nem más, mint képekbe áttett filozófia.” Camus persze tökéletesen tisztában van vele, hogy az általánosítás éppúgy, mint a puszta magyarázat: mérge a művészet magvába. Számtalanszor oda is szól, hogy kora prózairodalmának tetemes részét zsurnaliszták kovácsolják. (S máshol tartunk-e ma?) Ne törvényalkotással kezd – ábrázolj! Észrevételekben fejezd ki magad! Már a fiatal Camus is különleges anyagot hoz föl; s amit fölhoz: mélyből való matéria, melyben az övéhez hasonló nagyságrendű lélek kész felismerni az emberi helyzetek pátoszatát és kegyetlenségét. „Mélyen elkötelezni magunkat. Aztán egyformán fogadni az igent és a nemet.” (*A Színe és visszája* újra-kiadásakor pedig engesztelhetetlenül ismétli: „Szívem legmélyén csak a legszegényebb életek vagy a szellem legnagyobb kalandja előtt érzek alázatot. ...az öregasszony, a szóltan anya, a szegénység, a fény az olaszországi olajfák felett... szememben az igazságról tanúskodik.”)

E józansággal jegyes, de szenvedéllyel teli fiatalember konok becsvágygal törekszik az őszinteségre. Ahogy nem riad vissza az újtól, hatalmas ereje van kimondani a fájdalmast, a megdöbbenőt. A nincstelen-ség növendéke. S kevés nagy gondolata akad, amely ne éreztetné összeköttetését azzal a mélyi étellel, mely semmilyen álarcot nem tűr, melynek nincsenek díszletei, s amely csupa nyomorúság, de mégis konokságra, akaratra, méltóságra és szívességre tanít. Itt, e mélyi élet színterében egytengelyen forognak az egyszerű és örök érzelmek, mint a szerelem, az életöröm, a gyűlölet. Csoda-e, hogy a huszoneves Camus úgy véli, „leggyötrelmesebb fájdalmainkban az vált meg minket, hogy habár (...) elárvultunk, egyedül vagyunk, mégsem vagyunk annyira egyedül... A szegények ajtaján kopogva Isten a kétségbeesés mellé odahelyezte a szívességet, gyógyírként a bajra.”

Camus megindultsággal idézi szülőföldjét, gonddal figyelő és elemző élményeit a részvétről, az akaraterő, a lelki tartás próbáiról. Az akarat az élet egyik alaptényezője gyanánt válik számára bizonyos igazságok hordozójává. Az ifjú hamar ráérez, hogy a világ, mely körülveszi, egyszerre értelemellenes és igazságra, megértésre vágyó – test gyanánt: ésszerűtlen, ugyanakkor a benne lakó lélek igazságra, megnyugvásra szomjas. Mindez a jó és a rossz, a bűn és a bűnhődés, a humanitás és a mindent cáfoló, önérdékű tagadás dualizmusai felé visz. Az emberben egymásnak feszülő elemek következményeit napi tapasztalatként legnyersebben talán a háború mutatta meg Camus-nak. Három hónappal Párizs német megszállása előtt így ír: „Hogy egyedül tudtam lenni Párizsban egy éven át egy nyomorúságos szobában, ez többre tanított száz irodalmi szalonnán és a párizsi élet negyven éves tapasztalatánál. Kemény volt, szörnyű, gyakran gyötrelmes, és mindig közelemben ólálkodott a téboly. De

e szomszédságban az ember minőségének meg kell edződnie, meg kell erősödnie – vagy pusztulnia kell. De ha elpusztul, azért pusztul el, mert nem volt elég erős ahhoz, hogy éljen.”

E ponton világlik meg, hogy Camus tágas lelkiségében és földhöz kötő hűségében nincs sorrendkülönbség; erőre, gyöngédségre: mindenre egyszerre teremne – persze: fiatal. S hogyan tudná, nem fiatalság az, amelyben nincs elszánás, vágy és odaadás; amelyben nincs meg az a jóhiszemű feltételezés, hogy az ember helyesen cselekszik, amikor odaadja magát a világnak. Ez nem üzlet, inkább kalandvágyból elkövetett jócselekedet. És szerelem. Egy antiintellektuális korban: a háború korában, mikor oly hiábavalónak és abszurdnak tetszik az élet. Mégis szerelem, vagyis (megannyi apró, nagy, fortélyos és önkéntelen tetten át) megérkezés a másikhoz. Hogy megérinthesd őt, és eggyé válj vele. S ha most boldog is vagy, mindig legyen benned egy kis kétség. A fiatalember szerelmes attitűdjében szemernyit sem közömbös a szellem által konstruált, szépen kiegyensúlyozott generáliák vagy a bátor, kíméletlen következtetések földi tesztje; egyszerrel az, hogy kiállják-e a megismerés gyakorlati próbáját. A kérdésre nem a meghitt nevetés az egyedül helyénvaló válasz. Vannak pillanatok, mikor a szellem és a tapasztalat ellentétei egyszeriben békére lennek a mértékletességben. És az élet nem áll meg; bizonytalán létezik felsőbbrendű harmónia is; utazás, felfedezés, azaz éles szem és stílus kérdése az egész.

Igen, és e ponton világlik meg Sziszüphosz mítoszának egyik árnyalata: „A csúcokért vívott küzdelem maga is betöltheti az ember szívét. Boldognak kell elképzelnünk Sziszüphoszt.” Ezt üzeni Albert Camus, aki a maga igazságainak megjelenítésére kapott időben oly nagy küzdő – és midőn üzenete már könyv, éppen huszonkilenc éves. Boldognak kell elképzelnünk őt.

Jakatics-Szabó Veronika: Fejszék és farakás
(A Molnár Ani Galéria hozzájárulásával)

FERDINANDY GYÖRGY

Little Havana

A félszigeten, ahol élek, ősidők óta föl-le vándorolnak a népek. Régen az indiánok, akiket ide, az ősmocsárba száműztek az északiak, később pedig elsüllyedt kontinenseket kereső távol-keleti konkvisztádorok. Most, az én időmben matuzsálemek érkeznek a mikoszukik útvonalán: nyugdíjasok, akik egy kis napfény kedvéért számolták fel a hideg Északot. Keletről pedig turisták: itt ugyanis az év nagy részében süt a nap.

Délről, ellenkező irányból, sűrű sorokban áramlik az éhes – ergo olcsó – munkaerő. A déli kontinens embermilliói, akiknek Disney World, gigászi vidámpark ez a – mint neve is mutatja – virágzó félsziget.

Az aggastyánok – mondanom sem kell – nem sok vizet zavarnak. Napoznak, csónakáznak, foglalkoztatják a délieket. Idegenvezetők az indiánok is. Kajmánokat mutogatnak, ártalmatlan, vigyorgó szörnyetegeket. Aki itt él, hamar megtanulja, hogy nem egyformák a déliek sem. Nem lehet egy kaptafára húzni a közép-amerikai csólokat és Haitiből átevező szerecseneket. Ami nem vitás: keveredhet tucatnyi népség, de a vezérkosok – a kubaiak. Alig érkeztek meg, és máris, a világ legtermészetesebb módján, az ő kezükbe került a hatalom.

Nem mintha ők alkotnák a többséget. A kialakult helyzetnek nyilván más oka van. Egyszerre érkeztek – lehet, hogy ez is –, van, aki erre esküszik. Szerintem fontosabb, hogy nem voltak soha, egy pillanatig sem éhes – ergo olcsó – emberanyag. Ezeket a diktátor megtartotta magának. Ide, hozzánk a középosztály érkezett: a burzsujok. Tanult emberek, akik tudnak bánni a pénzzel. A demokrácia kedvez a kiváltságosoknak. Az úr a pokolban is úr! Itt, a félszigeten, a kubaiak.

Kisvállalkozásokba kezdtek, az orvosok takarították a kórházakat. Eladták a családi ékszereket, amiket állítólag a végbelükben csempészték ki az asszonyok. Nota bene: nem a férfiak. Ez itt egy régimódi, macsiszta társadalom.

A fiaik már nem ilyen kényesek. A vagyoniukat nem a végbelükben őrzik: képviselők és szenátorok. Végül is a szüleik sem az ékszereket mentették át a száműzetésbe, hanem az igényeiket. Az elszántságukat.

Lett azután egy második hullám, amiről beszélni sem érdemes. Ezeket már a diktatúra nevelte: nem is vették őket emberszámba a régiek. Azt mondták róluk: buzeránsok. És hogy lumpenek. Persze mindkét vádban volt valami igazság. Az újonnan érkezettek között akadt ez is, az is. És az, hogy csóró szegények voltak, természetes.

Az elzártág megtanította álmodozni őket. Azt hitték, példának okáért, hogy amint beteszik a lábukat a félszigetre, a bőségszaru a nyakukba szakad. Hogy itt mindent lehet, amit szabad. Várták, mikor repül a szájukba a sült galamb.

Ma már ez a második hullám is lement. A déliek ugyan özönlenek tovább, az emberkereskedők kukákban, konténerekben csempészik az idénymunkásokat. A kubaiak azonban előkelőbbek: kialakult az évek során néhány privilégiumuk. Például nem lehet kitoloncolni őket. És soron kívül intézik a papírjaikat.

Hát igen. Kuba itt van a közelben. Éjjel, tiszta időben látni a tengeren pislogó sárga fényeket. Néha eszembe jut, hogy ez a közelség, ez a mini-száműzetés nem is lehet olyan kellemes dolog.

Ami engem illet, nem tartom a kubaiakkal a kapcsolatot. Nem érdekelnek sem az újgazdagok, sem a nosztalgizáló földbirtokosok. A rasszizmus és a csaholás pedig mindig taszított. Végül is azokkal sem közösködtem, akiket a világháborúk után lökött ki magából az európai társadalom.

Most azonban új emberfajta érkezett a Szigetről: neokubaiak. Ezek már beleszülettek a parancsuralomba. Írtak, olvastak, iskolába jártak. Az analfabetizmust, az egyház és a nagybirtok uralmát eltörölte a Forradalom.

Nyilván lett helyette más, ha ezek az újszülöttek is itt, Floridában keresik a boldogulásukat.

No mindegy. Az újak kritikus elmék. Nem értik, mire jó a pénz, ha az egész fizetésük betegbiztosításra és a gyerekek iskoláztatására megy. Velük már szót tudok érteni én is. Vannak közöttük írók, festők, zenészek, s máris fellendítették a Kis Havannát, a régi kubai negyedét.

El vannak maradva egy brosúrával. Számukra még mindig fontos divatjamúlt mesterségem: a szépirodalom. A fiatalok szervezkednek, mint mi, annak idején Párizsban. Könyveket, folyóiratokat adnak ki. Nekem visszahozzák az ifjúságomat.

Persze a realizmus ellen lázadoznak ők is. A diktátor tiltotta a formabontó – szerinte érthetetlen – alkotásokat. Most felfedezik, hogy a modern művészet merre halad.

Galériákat nyitnak, felolvasásokat tartanak. Pénzüik ugyan nincs, de aki végigjárta ezt az utat, tudja jól, hogy nem csak a pénzen múlik a dolog.

Megmondhatnám nekik, hogy a formabontás – szármárkőhőség. Átesik rajta minden egészséges gyerek. Azután ugye felnő az ember, és írja tovább a pontos, szép történeteket. Végül is a cél nem változott: ki kell mondanunk valami kimondhatatlant. Valami nagyon lényegeset.

A régiek nem vesznek róluk tudomást. Tőlem várják, hogy felfedezem őket. Európa innen nézve valami egészen csodálatos dolog. Így aztán, lesz, ami lesz, fél évszázados késéssel avantgarde költészetet fordítok.

Hát csak így. Így él-hal minden emigráció. Amíg csak fel nem szívódik az emberrengetegben. Indiánok és csólok, turisták és nyugdíjasok között. Az irodalmukból pedig – szerencsés esetben – egy-egy magányos krónikás: egy Dante, Szolzsenyicin vagy egy Cabrera Infante marad.

HERIBERTO HERNÁNDEZ MEDINA
Öt vers „A láng éle” ciklusból

XV.

*A „mi” szócskát sikerült elfelejtenem;
olyan, akár a semmi. Űr, hiány,
sűrű erdő, és benne én is ott vagyok.*

*„Ti” – ez a másik névmás
majdhogynem barátságtalan,
leszokni róla mégsem tudunk.
Ha kell, elmutogatjuk. Ha már
a felejtés nem sikerül.*

*A „te” inkább vád, mint menedék,
nem árnyék vagy sziget;
egy ország, amibe születünk,
ahol hazudni kell.*

*Azt, hogy „én”, nem tudom kimondani,
talán még leírni sem.
Kurta és feszes, mint egy lepedő,
mint a test, amit megtagadok;
keserű nemlét: vagyok, nem vagyok.*

Nem tudom, miről beszélek, ha a halálra gondolok.

XXVI.

*Az út végén, a házban régi könyvek égnek.
Kiürítették a polcokat, és
a füst csigalépcsője elvész
a sűrű felhőkben. Lemondás, feledés.
Fölfelé kanyarog.*

*A távolból,
az éjszakában
ordítanak a farkasok.
Mit számít,
hogyan senki se hallja, és mindegy
az is, hogy ezen a vidéken
nem hajnalodik és nincsenek farkasok.*

*Az éjszaka árnyakkal tele erdő.
A tűz lassan elemészti
az aranyujtásos díszkötéseket.*

*Lángol a fegyverhordozó, az apród,
a metszeteken a zászlók,
az erődítmény tornyai,
a tartalomjegyzék elenyészik.*

*Beledobják a tűzbe a térképeket is,
a hajónaplót
és a múlt századi képeslapokat.
Mindent beledobálnak.*

*Ha lángolnak a könyvek, ha büszke borítójuk
megtörik a hamuban,
ha a füst elnyeli lapjaikat,
ugyan mit mentsen meg az ember?*

XXXVII.

*Ez a komor épület
szálloda volt a múlt század közepén,
itt lakott az apám,
miután elhagyta a szülői házat.
Egy ifjú városka épült itt akkor, ahonnan
nem vágyott máshová senki.
Néhány ház, és egy nagy, alvó vidék.*

*Erről az erkélyről látható:
itt minden üres,
ez a hely maholnap kiürül,
elhagyják lakói, mind.*

*Egy épület halála előre látható;
lehet, hogy ma éjjel
alszik benne utoljára valaki.
Emlékek fogják eltakarni
ahogy a falak romba dőlnek.*

*Jer, menjünk be és öleljük meg egymást,
mintha sosem érne véget az élet,
menjünk be, és tegyünk fogadalmat,
hogy bármi is történjen, mi halhatatlanok leszünk.*

*Lehet, hogy holnapra már nem lesz több ez az ágy sem,
mint a semmibe ékelődött tér-darab,
és lehet, hogy egyszer
már egymás neve sem jut eszünkbe.*

XLVI.

*Húsz év után. A kutya már nem él,
és még a fák sem ugyanazok
a Szigeten,
mint amiket régen fúj a szél.*

*A ház kisebb;
nem tudom, azért-e,
mert már elkezdték bontani,
és a végtelenbe vezető út
néhány lépés után abbamarad.*

*Csak a gaz,
ezek a falánk bokrok
nőnek be mindent.*

*Csak a dudva,
mint a te melleden is,
benövi annak jelét,
hogymint „itt nem vagy idegen”.*

*Azt hittem, ismeretleneket találok
asztalom körül,
akiket ki kellene dobnom
méltóságteljesen. De nem.*

*A könyvtáram szomorú hely,
nehezen nyílnak az ablakok,
és a polcokon poros,
féregrágt a könyvsorok.*

*Leülni.
Nem nosztalgiazni,
csak elbúcsúzni attól, ami itt maradt.*

*Azokat, akikkel itt éltem,
talán még viszontláthatom
egy hálásabb helyen,
ahol kevesebb lesz a fájdalom,
és több lesz az a másik anyag,
amit itt hiába kerestünk.*

XLVII.

*Nézz rám, amikor veled beszélek!
– mondtam neked gorombán,
de számodra már nem voltam ott.*

*A távolba néztél,
át a testemen,
és úgy hallgattál csak,
mint egy hangot a sokból,
mit erre hoz a szél.*

*Egyszer régen a fájdalomról beszéltünk
az igaziról is, mint a keresztre feszítés,
meg mindenféle apró-cseprő fájdalomról.*

*Nevetgélve sorra vettük,
leltároztuk a szenvedéseket:
mind a test kínjai voltak,
csak a bőr felszínén vérző sebek.*

*Elfordítottad a fejed,
amikor más fájdalmakról kezdtem
beszélni, a távollét, a hiány,
a halál fájdalmairól –
míg itt ültem
ezen a hideg széken kuporogva.*

Ferdinandy György és Filip Tamás fordításai

Rabóczky Judit Rita: Figyelő

VASY GÉZA
**Az Írószövetség
 elmúlt három éve**

Az 1945 nyarán alakult, idén 65 esztendőes Magyar Írószövetség története több, egymástól lényegesen eltérő időszakra bontható. 1990-ben kezdődött az, ami a tágabb jelenkornak nevezhető. A többpártrendszernek köszönhetően ekkor szűnt meg a közvetlen, egypárti-állami irányítás és felügyelet. Mivel 1990 akkor az 1956-os forradalom beteljesítőjének mutatkozott, s e forradalomban jelentős volt a szerepe az íróknak és az Írószövetségnek, ebben az időszakban különös és megtisztelő figyelem irányult a magyar írói társadalomra. Az 1989 decemberében tartott közgyűlésünkön maga az akkori miniszterelnök, Németh Miklós jelentette ki azt, visszautalva Sánta Ferenc három évvel korábbi felszólalására, hogy „Nem mondhat le (...) sem a nemzet, sem egyetlen kormány arról az iránymutatásról, tapasztalatról és igazmondásról, amelyet 700 év óta, de szorosabban is legalább 200 éve, a felvilágosodástól jogfolytonos haladó, demokratikus magyar irodalom és művészet sugallhat neki.”

Sajnos, nem így történt. Míg kétszáz éven át a legjelentetesebb politikai irányzatok, kormányok számára is jelentősnek mutatkozott a mindenkor magyar irodalom, ez a hagyomány néhány év alatt felszámolódott. 1990-ben a humán értelmiségnek még jutott szerepe a politikai vezetésben is, később ez már kivételessé vált. A nagyobb demokratikus hagyományú nyugat-európai országokban már sokkal korábban csökkent az irodalom társadalmi szerepe, s ezt a tendenciát a huszadik század kommunikáció-technikai forradalmi radikálisan felerősítették. Ami ott hosszabb folyamat volt, az nálunk robbanásszerűen következett be, lényegében két évtized alatt: a nyolcvanas és a kilencvenes években.

A káros gyorsítást három vonulat összefonódása sietette. A politikai-ideológiai, a művészeti-szakmai és a gazdasági. Az első azt állította, hogy végre itt van a szabadság világa, a politikusok teszik majd a dolgukat, az íróknak nem kell beavatkozniuk, s a politika sem kíván beleszólni az irodalom ügyeibe, azok a szakma, a civil világ kérdései.

Művészeti-szakmai szempontból a posztmodernnek nálunk a nyolcvanas években kibontakozó törekvései váltottak ki ellentmondásos hatást. Ezek igyekeztek tagadni azt a hagyományt, amely az irodalmat valamiképpen a közösség kifejezőjének is tartotta, elutasították a valóságtükrözés fogalmát, az etikum és az esztétikum

összefonódását, az írásművet pedig szövegnek, nyelvjátéknak tekintették, átértelmezve a nyelv fogalmát és használatát. Mindez önmagában is csökkentette az irodalom társadalmi jelentőségét, s ezt fokozta a posztmodern művek nehezebb olvasói megközelíthetősége.

Gazdasági szempontból az a lényeges, hogy az állam fokozatosan kivonult az irodalmi élet támogatásából. Civil ügynek tekintette az írószervezetek létét, s pusztán a piaci viszonyok által mozgatottnak szerette volna látni a folyóiratok és a könyvek kiadását. Míg számos művészeti ágban elismerték az állami-alapítványi támogatás nélkülözhetetlenségét, az irodalmi intézmények, a könyv- és folyóirat-szerkesztőségek, az írószervezetek esetében ezt következetesen kétségbe vonták.

A politika előszeretettel hivatkozik arra, hogy a piaczgazdaságban a művészeteket, más civil kezdeményezéseket támogasson a magántőke. Mecénások azonban nem támadnak máról holnapra, különösen egy olyan korban, amelyben a művészet, tágabban az általános műveltséget gazdagító tudás nem számít kitüntetett értéknek. Ilyen közegben az adórendszer sem méltányolja kellőképpen a mégis megszülető segítő szándékot. Meggyőződésem, hogy az irodalom ugyanúgy megérdemelné a kiemelt támogatást, mint újabban egyes sportágak. A jelenlegi sanyarú helyzetben különös köszönettel tartozik a Magyar Írószövetség Nagy Elek úrnak, aki évek óta önzetlenül támogat bennünket, nemcsak egy vendéglakás ingyenes használatba adásával, hanem jelentős mértékű kamatmentes kölcsönökkel is.

Az utóbbi húsz évben a kortárs magyar irodalmat túlélőcsomag nélkül hagyták magára a globalizmus dzsungelében. Bocsánat, ez így nem egészen pontos, ugyanis néhányan, politikai-ideológiai alapon kiválasztottak, nemcsak teli hátizsákot kaptak, hanem repülőjegyeket is Berlinbe és a világ más városaiba. Vagyis a politika azt állította, hogy nem szól bele az irodalom dolgaiba, miközben folyamatosan ezt tette. Olyan alapítványokat működtetett, olyan kuratóriumokat hozott létre, amelyek kifejezetten ideológiai-irányzati belső rokonszenvek alapján döntöttek.

A közelmúltban például lemondott a Kossuth-díj irodalmi albizottságának hat tagja. Maradt két tag. A márciusban visszalépett Pomogáts Bélától eltekintve ez a nyolc fő nem volt tagja a Magyar Írószövetségnek. A korábbi bizottságokat is figyelembe véve, az elmúlt nyolc esztendőben összesen 26 író kapott Kossuth-díjat. Közülük 5, azaz öt fő volt tagja szövetségünknek. Javaslatunkat 2004 óta figyelemre méltó következetességgel utasították el. Nem kaphatott Kossuth-díjat például Fekete Gyula, akit minden évben felterjesztet-

tünk, s akit már negyven éve számításba lehetett volna venni. Hiába javasoltuk ismételtén Kalász Márton, Király László, Tornai Józsefet, Vasadi Pétert. Hasonlóan járt Szörényi László, Tamás Attila is, akiket Széchenyi-díjra terjesztettünk fel. Szégyenletes a helyzet a Babérkoszorú-díjnál, amelyet nyolc év alatt 17 író kapott meg. Közülük 4 tagja szövetségünknek, mindegyiküknek gratuláltunk, ám elgondolkoztató, hogy nyolc év alatt a Választmány által megszavazott jelöltjeink közül egyetlen egy, Kiss Anna kapta meg ezt az elismerést.

A fővárost húsz éven keresztül vezető, állítólag liberális polgármester búcsúzkodva arra kérte utódját, hogy őrizze meg a főváros kulturális sokszínűségét. Micsodát? S vajon miféle volt az országos helyzet? Érdemes lenne egy történésznek áttekintenie, hogy miként is nézett ki ez az állítólagos sokszínűség a Magyar Írószövetség és tagsága szempontjából. Kik kaptak támogatást, ösztöndíjat, elismerést? Kik szervezték 2004-ben a tömeges kilépéseket az Írószövetségből, kik vezényelték a hazai és nemzetközi sajtókampányt? Emlékezzünk rá, hogy antiszemiták, fasiszták, rasszisták, antidemokraták lettünk, s ennek következményeként a hangos sajtó arra törekedett, hogy az író nevezetét is megvonja tőlünk. Magát az Írószövetséget erkölcsi és esztétikai hullának tekintették, s így is bántak vele. Előző, 2007 őszi közgyűlésünk sajtóvisszhangjában is sok volt az elítélés, a Népszabadság publicistája például tehetségek nélküli tömegnek látta bennünket, majd nagyapját idézte, aki szerint a moszléban előbb-utóbb felszínre kerül a kenyérhaj. A moszlékat a disznók kenyeresztül fölhabálják, mi pedig életben maradtunk. De arról is ábrándozott egy idei Széchenyi-díjas filosz, hogy ő megvárja, míg szétrohad az Írószövetség, s talicskával hordják el a trágyadombra. Megkérdem, most a szélesebb nyilvánosság előtt: 2004 óta akadt-e valaki, aki bocsánatot kért tőlünk? Mert ugyan szóba állnak velünk a más szemléletű írószervezetek képviselői, s 2010 tavasza óta mintha barátságosabbak lennének, hiszen „közös” ügyeinkről kell tárgyalnunk, „közös” érdekeinket kell képviselnünk. De hol van akár csak egyetlen egy olyan nyílt levél, amely megkövetne bennünket a vádak miatt, s amelyet legalább néhány tucatnyian aláírnának az akkori aláírók, levélfogalmazók, a kilépők közül? Igazi fordulatot nyilván ez jelenthetne. Mert az a történelmi tény, kedves barátaim és vitatársaim, hogy az elmúlt nyolcvan évben a népnek becézett vagy csúfolt táborra zúdított vádak nem elemezni, nem szelídíteni vagy visszavonni szokás, hanem mindegyre felújítani. S jobboldalinak, sőt szélsőjobboldalinak, antidemokratikusnak, sőt fasisztának nevezni a liberálisnak mondott demokrácia nevében.

A kulturális sokszínűség természetesen létezett az utóbbi nyolc, sőt húsz évben is, ám egyes színeket háttérbe szorítottak. Végre meg kellene becsülni a szivárvány minden színét. Csak néhány nevet említve: miként lehet nem-létezőnek tekinteni például Ágh István, Csoóri Sándor, Hubay Miklós, Jókai Anna, Kányádi Sándor, Rába György vagy Szilágyi István életművét? Miként lehet pusztán ideológiai-politikai szempontok alapján minősíteni írókat? Amikor kormányváltás van, természetes, hogy az előző kormány vezetői kikerülnek a hatalomból. A művészetekben helytelen lenne ilyenfajta személycserékre gondolni. Nem cserélgetni kell, hanem méltó rangjuknak megfelelően kezelni azokat, akik eddig félreszorultak, s ugyancsak rangjuknak, elfogadható rangjuknak megfelelően foglalkozni azokkal, akiket a politika, a divat túlságosan magasra emelt. Nem azt mondom tehát, hogy méltatlanok kapták sorozatban a díjakat, hanem azt, hogy hiteles értéksorrendet érvényesítve a kiáltó igazságtalanságokat kell orvosolni. Nagyon nehéz feladat úgy szolgáltatni igazságot, hogy közben nem ütünk másokat, hogy méltósággal viselkedünk, ám a kulturális politikának erre szükséges törekednie.

Tudomásul kellene vennünk, hogy nem csupán a kulturális politikában van szükség szemléletváltásra, hanem az irodalomtörténet- és a kritikairásban is. A nyolcvanas években teret foglaló posztmodern korszak ebbe az új évezredbe átlépve már múlttá vált a szépirodalom gyakorlatában, irodalomtörténeti ízlésterrorja viszont máig működik, s hangadó a Magyar Tudományos Akadémián, a bölcsészkarokon. Néhány éve olyan tudós és terjedelmes irodalomtörténeti kézikönyv jelent meg, amelynek harmadik kötetében 450 nagyalakú oldal jut az 1945 utáni magyar irodalom történetére. Ezeket nem kap a két háború közötti korszak tárgyalása után újabb fejezetet Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc. Egy-egy oldal jut mellékszerelőként Nagy Lászlónak, Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak, annyi sem Lázár Ervinnek, Sánta Ferencnek. Legfeljebb névsorokban, utalásokban szerepel például Csukás István, Hubay Miklós, Kálnoky László, Kányádi Sándor, Orbán Ottó, Szilágyi Domokos, Szilágyi István, Vas István. Még a neve sem kapott helyet Ágh Istvánnak, Bertók Lászlónak, Jékely Zoltánnak, Jókai Annának, a novellista Szabó Istvánnak vagy Utassy Józsefnek. Lehetne más könyveket, tanulmányokat, antológiákat, szöveggyűjteményeket idézni, a lényeg az, hogy a hamis, a féloldalas kép helyett az igazit kellene felmutatnunk.

Magyarországon 1990 óta egyetlen kormánynak sem volt fontos az irodalom. Én a politikai élet szereplőit mindig azzal próbáltam meggyőzni az irodalom, a kortárs

irodalom nélkülözhetetlenségéről, hogy anyanyelvünkre utaltam. Hiszen mi, irodalmárok pontosan tudjuk azt, hogy a mai irodalomtól is függ az, hogy milyen lesz a magyar nyelv. Ha hirtelen megszűnne a kortárs irodalom, akkor e ténynek a negatív hatása már tíz-húsz év múltán érzékelhető lenne. Néhány emberöltő után pedig kikopnánk Európából. Nekem az az álmom, hogy a rendteves egy-két esztendeje után – az oktatásüggyel harmonizáló módon – olyan kulturális politika fog kibontakozni nálunk, amely a magyarság erkölcsi, szellemi, műértő képességeit fokozatosan kibontakoztatja, s ebben anyanyelvünket és irodalmát megérdemelt rangján kezeli.

Szinte a kezdet kezdetén állunk, de ügyünk nem csupán pénzkérdés. Szemléletváltásra van szükség: a helyes célok megvalósításához kellene intézmények, működésükhöz forrás. Nem szabad megelégednünk azzal, hogy az országgyűlés kulturális bizottsága foglalkozik majd időnként a művészetek, az irodalom alapvető kérdéseivel. Nem elég, hogy az államfő kiemelten fontosnak tartja anyanyelvünk ügyét. Minden képviselőnek be kellene látnia, s munkájában érvényesítenie, hogy anyanyelvünk védelemre szorul, hogy az ország polgárait nemcsak gazdagabbá és egészségesebbé, hanem műveltebbé és etikusabbá kell változtatni. Ebben nélkülözhetetlen a művészetek szerepe.

Az elmúlt időszakban, különösen az idejében többször volt alkalmam, hogy összefoglaljam, melyek az irodalmi élet, illetve ezen belül a Magyar Írószövetség legfontosabb, megoldandó gondjai. Szeretném ezeket tömören ismertetni.

1. 1990 óta mind lehetlenebb az íróársadalom szakmai és egzisztenciális helyzete. Az írás szinte csak hobbinak mutatkozik, nem pedig munkának. Van két vagy három tucat író, aki meg tud élni művészi munkájából, a többiek nagyon nehéz helyzetben vannak. Viszonylag kevesen tudnak tanárként, szerkesztőként vagy más kulturális munkaterületen elhelyezkedni. Nagyon kevés az alkotói ösztöndíj, s ezt a kérdést a Márai-program is csak enyhíteni képes.

Minden művészeti ágban kevés az állami szakmai középdió, s azok pénzösszege megalázóan alacsony. A középdiókat annak idején egy-egy új mű elismerésére hozták létre, már jó ideje azonban jelentős részben életmű-elismerések, hatvan-hetven évesek kapják vagy máig sem kapták meg. Szükség lenne olyan díjakra, amelyekből kifejezetten a pálya első felében lévő alkotók részesülhetnének. Itt azonban nem helyes az egységes korhatár, hiszen minden művészeti ágnak mások a kibontakozási sajátosságai.

Az írói nyugdíjak megalázóan alacsonyak, aki nem tagja a Digitális Irodalmi Akadémiának, az olykor a lét-

minimum határán él. Megoldatlan a fiatalabb nemzedékek majdani nyugdíjának kérdése, s mindennapos gond, hogy az írók szociális helyzetéhez képest elenyésző a segélyezési lehetőség. A legutóbbi években a MAOE segélyezési bizottsága átlag egymillió forinttal gazdálkodhatott évente, s azzal is csak decemberben.

2. 1990 után fokozatosan felbomlott irodalmunk nemzetközi kapcsolatrendszere, s a több hazai írószervezet létrejöttével, az itthoni együttműködés is megoldatlan, s ez főként a kulturális politika hatalmi szerveivel való kapcsolatban, illetve a kuratóriumokban mutatkozott meg. Mindkét terület tartós rendezésre vár.

Körütekintően szükséges rendezni és támogatni a magyar irodalom külföldi népszerűsítését, fordítását.

3. A magyar irodalom egyszerre folyóirat- és könyvkiadás-központú. Újabban egyre fontosabbá válnak az internetes változatok, megjelenik az e-book. Át kell gondolni mindegyik változatot, s megfelelő támogatásban részesíteni az irodalmi élet legfontosabb műhelyeit.

4. Az olvasóvá nevelést, az olvasó megtartását kiemelt célnak szükséges tekinteni a közművelődés egészében. Ez ügyben a média szinte teljesen feladta korábbi szerepét. Az országos helyzet egyre riasztóbbá válik.

Az olvasóvá nevelés szempontjából különös figyelmet szükséges fordítani a gyermek- és ifjúsági irodalom műhelyeire, azok akcióira. Hasznos lenne irodalmi folyóiratot indítani a tizenöt-húsz éves korosztály számára a klasszikus és kortárs irodalomról. Rendszeressé lehetne tenni a rendhagyó irodalomórákat, az irodalmi fesztiválokat, táborokat. Ebben az életkorban dől el, hogy ki válik rendszeresen olvasó emberré. A cél csak az lehet, hogy a felnövekvő értelmiség ne barbár szakbarbár, hanem művelt ember legyen.

5. A kortárs magyar irodalom legfontosabb fórumai a kárpát-medencei folyóiratok. Ezek viszonylag magas száma nem pénzpocsékolás, hanem a sokszínűségnek, az eleven szellemi életnek, a régiók felzárkózásának az előfeltétele. A megjelenő anyag azonban még a szakemberek számára is nehezen áttekinthető. Nagyon nagy szükség lenne havonta kiadott szemlélő folyóiraatra, amely áttekinti a teljes termést, tájékoztat róla, a legjavát újraközi. Egy tallózó folyóirat nagyban segítené a teljes pedagógustársadalmat, a felsőoktatás hallgatóit, a könyvtárosokat, az érdeklődőket. Hozzájárulna ahhoz, hogy otthonosabban érezhessék magukat a kortárs irodalomban, tágabban: a szellemi életben.

6. A Magyar Írószövetség tagjainak körében nagy figyelmet keltett az egy évvel ezelőtt indult Nagyítás című hetilap. Tény, hogy ez a fórum ennyi idő alatt csak részben tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, hogy kevés volt benne a szépirodalom. A működés

szüneteltetése tudtommal ideiglenes. Gondolom, egyetértünk abban, hogy szükség van az Élet és Irodalom mellett még egy hetilapra. Részben azért, mert az ÉS általában nem közli az Írószövetség tagjainak munkáit, így sokan nem is kívánunk e lapban megjelenni, amely 2004-ben a kilépési hullám fóruma volt, s amelynek a színvonala magas ugyan, ám a szellemiségével nem azonosulunk. Az egészségesebb irodalmi élethez múlhatatlanul szükség lenne két hetilapra. S ha a meglévő oly nagyon harcias, az újjászületőnek sem kellene bárányként viselkednie.

A Magyar Írószövetség előtt álló további feladatok:

Az Írószövetség épületének bérleti díját 2002-ben tíz évre kifizette a FIDESZ-kormány, ez egy év múlva lejár. 2011-ben elkerülhetetlen az általunk használt épületrész további sorsának rendezése.

El kell fogadtatnunk kettős funkcionkat, azt, hogy civil szervezet és egyúttal kárpát-medencei és fővárosi művelődési központ is vagyunk, s ez utóbbi feladat is méltó költségvetési támogatást érdemel. Ezzel összefüggésben lehetne megoldani az alkalmazottak, az elnök tisztességes bérezését, fedezni a mindenkori rezsiköltséget, az épület karbantartását, a könyvtári állományfejlesztést.

Megfelelő támogatással kiépíthető a szövetség korszerű információs rendszere, újraindítható a tájékoztató kiadvány. Internetes kapcsolattal nem rendelkező tagjaink érdekében ismét postázni kellene a havi programot.

Az Arany János Alapítvány évek óta csak formálisan létezik, mert megszüntették támogatását. Így nem tudunk ösztöndíjakat, segélyeket adni, jelképes az Arany János-díj összege. Támogatókat kell találnunk.

A politikai légkör kedvez annak, hogy az eddigieknél hatékonyabban szerepelhessünk a kulturális, az irodalmi élet fórumain.

Halaszthatatlan a nemzetközi kapcsolatok erősítése, s ez csak diplomáciai és költségvetési támogatással valósítható meg.

Tovább kell építenünk a szövetséget, figyelve az új nemzedékekre, ám nem feledkezve el az idősebb korosztályokról.

Szükséges lenne még erőteljesebben részt venni az irodalmi ismeretterjesztésben.

Végezetül az elnök munkájáról, magamról szólnék. Ugyan ifjúkorom óta részt veszek az irodalmi életben, tudatosan soha nem készültem erre a feladatra, de talán mégsem voltam, maradtam botcsinálta elnök. Mindvégig éreztem a megtiszteltetést, a feladatkör súlyát, s próbáltam helytállni. Tudom, hogy nem voltam eléggé erélyes, de amíg L. Simon László volt a titkárunk, ő levette vállamról a radikális intézkedések legtöbbször végrehajtási terhét. Tudom, hogy sok mindenkinek nem tudtam a kedvére tenni, például jelen lenni az irodalmi estjén. Nem restség volt ez. A három év és két hónap alatt kétszáz olyan rendezvényen vettem részt a Bajza utcában, az országban és a határokon túl, amelyeken feladatom volt: előadást tartottam, ülésszakot vezettem, házigazda voltam, ünnepi beszédet mondtam, köszöntöttem, gyászoltam. Körülbelül háromszáz oldalnyi írás keletkezett így. Jövőre szeretném könyvvé formálni, hogy bárki ellenőrizhesse. S ezeken túl is volt mintegy száz rendezvény, amelyen rész vettem. Értekezleteken, megbeszéléseken törekedtem arra, hogy az irodalom, s azon belül a Magyar Írószövetség érdekeit képviseljem. Esztendeje még azt reméltem, hogy 2011-re irodalmunk – feltételrendszerét, támogatását tekintve – a Kánaán kapujához érkezhessen. Ma már tudom, hogy még hosszabb út vár mindannyiunkra. Sivatos tájon haladunk, de oázistól oázisig. S kívánom, hogy legidősebbjeink is jussanak el az édeni tájak közelébe.

Somogyi Márton: Az apokalipszis második lovasa

Az önépítés fokozatai – szolgálat

Beszélgetés Szentmártoni Jánossal

Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség nemrég megválasztott elnöke nincs negyvenéves. Ilyen fiatalon a közösség részéről még íróként nem ért kitüntetés. Szentmártoni mögött – és ezért a belé vetett bizalom – érvényes életmű van: könyvek sora. Amellett, hogy kitűnő költő, esszéíró, kritikák írója, dinamikus szervező is. Erkölcsiségét, munkabírását, látókörét a Kárpáti Kamil vezette szellemi műhely, a Stádium (korábban folyóirat, majd könyvkiadó) alapozta meg, irodalom-közéleti szereplővé pedig a Magyar Napló szerkesztőjeként vált, ahol tíz éven át szolgálta a magyar irodalom ügyét. Hogy az agilis fiatalember az évtized(ek) alatt milyen határozott, a közösségért küzdő egyéniséggé formálódott, az új posztjához kötődő tevékenysége minden bizonnyal meg fogja mutatni.

– *A beszélgetésünk időpontja ünnepi, hiszen ma veszi át Magyarország az EU sörös elnökségét. Nem tudom, hogy ebben a különleges pillanatban föltehetek-e egy profán kérdést. A Magyar Írószövetség elnöke ül-e velem szemben, vagy egy örült? El kéne döntönnünk. Fiatal vagy, életerős vagy, a hajónk is erős, de sajnos kifutott alólunk a tenger.*

– Igen, ez tényleg így van. Aki irodalommal foglalkozik, az – szerintem is – bizonyos tekintetben örült. Hogy az Írószövetségnek mi lesz a feladata a jövőben, az egy másik kérdés. Teljesen újszerű kontextusba kell helyezni az egész történetet. A mai világban még nehezebb tevékenység irodalommal foglalkozni, könyveket írni, abban hinni, hogy mindennek foganatja és eredménye lesz, emberek életét fogja segíteni, lélekben támogatni – mindehhez bizony jó adag elvakultság is kell. Meg hit. Ez kell jellemezze a szervezetek vezetését, irányítását, menedzselését végzőket is. Nagyon ellentétes érzések vannak ilyenkor az emberben. Az Írószövetségnek mint intézménynek, mint a kortárs irodalom legnagyobb és legtekintélyesebb szervezetének (amelyben sokféle lel-

kületű és irányultságú alkotó tömörül) a vezetése ebben a felgyorsult, széthullott és elértéktelenedő világban nem is költőnek való feladat. És nem is költőnek való élet. Úgyhogy ilyen szempontból is kompromisszumokat kell az embernek kötnie magával. Félretolja kissé az alkotót, aki „szent örületben” írja a könyveit, a verseit, a regényeit, a drámáit, magának vagy jobb esetben megmaradt maréknyi olvasójának. Igyekszik inkább a gyakorlatiasabb énjét – már ha van neki – előcsalogni és felkészíteni az ütközetekre. Állítólag nekem van ilyen. Kamaszkorom óta ez a két énem harcol egymással. Kezdetben abban a hitben ringattam magam, hogy meg fogom valósítani, amit a klasszikus képek elém varázsoltak. Hogy az alkotói lét a költő elképzelt életével összhangban legyen. De ezt valahogy sosem sikerült kivitelezni. (Remélem, hogy majd a későbbiekben talán sikerülni fog.) Eddig a sors úgy hozta, vagyis mindig olyan életre kényszerültem vagy kényszerítettem magamat, hogy a gyakorlati terepen is helyt kellett állnom. A középiskolában már rádióztam, irodalmi kört szerveztem, újságot csináltam, rendezvényeket konferál-

tam. Sőt, már az általános iskolában is szerepeltem, szavaltam, a *Szép Ilonkában* én játszottam a vadászgató Mátyás királyt. Ezek voltak az alapok. Aztán mind a Stádium Fiala Írók Körének egyik alapító tagjaként, mind pedig a Magyar Napló szerkesztőjeként és az Írószövetség költői szakosztályának elnökségi tagjaként számos rendezvényt, programot szerkesztettem, moderáltam. Tehát viszonylag korán kellett olyan közösségi ügyekben részt vállalom – ezekben szerencsére szervezői képességekre is szert tettem –, amelyek odáig vezettek, hogy a múlt év novemberében az Írószövetség tisztújító közgyűlésén engem választottak meg elnöknek. Hosszú út vezetett idáig, nem kevés belső küzdelemmel járt együtt, hiszen az alkotót és a közéletet szervező személyiséget össze kellett békítenem egymással.

– *Beszélhetünk az önépítés fokozatairól? Viaskodásod valamiképp ezt jelzi. Ebben az önépítésben – a személyiség kiteljesedésében – szerepet játszott a küzdelmes csepeli gyermekkor, s nem kevésbé a Stádiumhoz, illetve vezetőjéhez, Kárpáti Kamilhoz (a tanítóhoz, az atyai barátához) fűződő viszonyod. Az önépítésnek nyilván voltak fokozatai. Erről beszélj! Húszéves korodban – költőnél nem annyira ritka a korai magára találás – már benne voltál az irodalomban.*

„Dzsaja Matild anyai dédnagymyám,
Tököl bábája”

– Igen. Valóban ez egy eléggé közeli, az építkezést tekintve végigkísérhető folyamat. Viszonylag, talán alkatomból adódóan is, korán kezdődött; a gyermekkoromban bekövetkező családi tragédiákkal. Annak ellenére, hogy kiskoromban visszahúzódó gyerek voltam, sokat játszottam a barátaimmal. Fociztam a grondon, vagy „moszkviscsoztam”, máskor katonáztam, tehát jobbra normális dolgokat csináltam. Aztán tizenegy-tizenkét éves koromban egyszer csak elkezdtem verseket írni; illetve – kezdetben – visszaemlékezéseket meg naplókat, történeteket, csasztuskákat. A kisebbik nővérem szerelmes novellákat írogatott – kamaszkori csalódásait, kudarcait próbálta megfogalmazni –, gondoltam, nekem is sikerülni fog. Szerencsére vagy szerencsétlenségemre olyan magyartanárokkal áldott meg a Jóisten, akik keresztülláttak visszahúzódó természetemen. Nem törődtek azzal, hogy magamnak való vagyok, és szeretném, ha békén hagynának,

mindig „kilöktek” a színpadra. Mint említettem, már kiskamaszként szerepelnem voltam kénytelen. A gyermekkor a tragédiák ellenére idillikusnak mondható. Csepel külvárosában laktunk, nem a gettó részében, hanem a zöldövezetben, kertés házban. Ahol az anyai nagyszüleim a háború előtt az akkor még nagy pusztaságban házat építettek. A kerületnek ez a része, a Csillagtelep akkoriban kezdett benépesülni, és mindig is kertés övezet volt. Itt töltöttem a gyermekkoromat. Hétköznapi játékokkal. Amelyekhez később csatlakozott az írás. Talán tizennégy éves lehettem, amikor már magamtól kezdtem komolyabb könyveket is kézbe venni. A tévében láttam egy Kárpáti Kamillal folytatott – portrészertű – beszélgetést, és nagyon megragadtak a gondolatai. Ezzel szinte egy időben, napokra rá, rátaláltam a Stádium című kétnyelvű évnegyedes folyóirat egy számára, és fölfedez-

tem, hogy a filmen csodált ember a főszerkesztője. Na, itt kezdődött a költői pályám, még hozzá azzal, hogy meg akartam rendelni a folyóiratot. Elmentünk a nővéremmel a megjelölt címre, Pesterzsébetre, a Gaál Imre Galériába. És ott besétáltam a vágyott „csapdába”, hiszen a galéria akkori vezetője, Gí (er. nevén Lőkös Margit) Kárpáti Kamil felesége volt. Tőle tudtuk meg, hogy Kamil mindig is foglalkozott írással kacérkodó fiatalokkal, gimnazistákkal, egyetemistákkal vagy egyszerűen csak a külvárosban csellengő fiatalokkal, akik próbáltak az irodalomban megkapaszkodni. Így kerültem én is hozzá. Összeszedtem minden bátorságomat, és pár napra rá bekopogtam hozzá a Stádium folyóirat szerkesztőségébe.

– Tényleg nagy bátorság kellett ehhez...

– Nagy bátorság kellett, mert életemben először akkor láttam élő író. Kezem-lábam remegett, nem tudom, hogy mi hajtott. Mindig is féltam az újtól – az életemben nehezen és lassan váltok –, de ha már a kapujában állok a változásnak vagy valamilyen elhatározásnak, onnan soha nem hátráltam meg. Szégyellném magam. Gondolom, ennek köszönhető az is, ha már ott álltam a szerkesztőség ajtajában, nem fordultam sarkon, hanem bekopogtam. Türelmesen kivártam a sorom. Innentől kezdődően nagyon tartalmas, mély emberi kapcsolat bontakozott ki közöttünk. Túlélve a mester-tanítvány viszonyán, egyfajta pótapámként tekintettem rá. Új, általam addig nem ismert költői világ nyílt meg előttem. Rengeteget olvastam, sokat gyakoroltam, szinte vég nélkül beszélgettünk. Kamil

„Anyai nagyszüleim szüreti mulatságban Tökölön, 1929-ben”

„Szüleim 1958-ban”

olyan alkotókra is fölhívta a figyelmet, akiket addig nem ismerhettem a tankönyvekből. Ilyen volt a „füveskertiek”, a váci börtönben raboskodók köre.

– Nagy szerencséd volt ezzel a tévéinterjúval. Annak az embernek a személyisége ragadott meg, gyűjtötte föl a fantáziádat, aki tényleg a magyar irodalom által elhallgatott börtönköltészet egyik legjellegzetesebb figurája. Egészen fiatalon olyan neveket is hallhattál tőle, akiknek a műveihez mi alig tudunk hozzájutni. Hogy ezeket a költőket – akik gyakorlatilag semmi rosszat nem csináltak – a hatalom leültette, az maga a borzalom. Kárpáti

Kamil, Szathmáry György, Gérecz Attila, Tollas Tibor, Béri Géza és Tóth Bálint – közülük, sajnos, már csupán Kárpáti és Tóth él – a börtön négy fala között olyan egyetemet hozott létre, hogy kézírásos, később kicsempészett könyveiknek (vers, műfordítás, tanulmány, esszé) csodájára jártunk. Erről a szellemi szabadsapatról is beszélt Kamil?

– Ha nem is a legelején, de hogyan, tőle hallottam először az általam említett költőcsoportról. És a szintén Kamilhoz köthető Átlókról, Rátkay Endre, Gaál Imre, Csillag Tibor művészetéről. 1991-ben, rögtön a Stádium első könyvei között jelent meg a Gérecz Attila-versantológia, amely először mutatta föl teljességében a mártír-költő életét és munkásságát. Akkoriban avatták föl a költő emléktábláját a Klauzál téren; huszonhét évesen ezen a környéken esett el 1956-ban. Egy, a Nyár utcába beállt orosz tankból lőtték le. Tehát a „hírhedt” versekről és költőikről Kárpátitól hallottam először. Olyan alkotókra is rányitotta a szememet, akikről addig semmit sem hallottam. Minthogy akkor 1990–1991-et írtak, egy tizennégy éves gyerek nyert bepillantást a felnőttek világába és a történelembe. Beleborzongtam.

„Két nővéremmel, Tildával és Anikóval 1975. december 24-én”

– Már kezdenek lazulni a hatalom eresztékei...

– Sőt, addigra már föl is lazultak. Egy jóvátehetetlen irodalomtörténeti „baleset” a „füveskertiek” története. Ugyanarról a nemzedékről vagy csoportosulásról beszélünk, mint amelyikbe az „újholdasok” vagy Nagy Lászlóék, Juhász Ferencék tartoztak. Az ízlésviláguk, kifejezőmódjuk,

irodalomról vallott eszményük nyilván eltér egymástól, ám céljaik közösek voltak: az irodalom által is szabadnak lenni! Ezért a szabadságért, jóllehet másoknak sem volt annyira könnyű, a váci „füveskertiek” a poklok poklát járták végig. A börtönből az ’56-os forradalom szabadította ki őket. Szétrajzoltak a világban – mindenki a maga útjára indult –, kevesen tudták lélekben túlélni azt a hétéves időszakot, amit elraboltak az életükből. Az ifjúságnak azt a szakaszát, amikor mások karriert építenek, családot alapítanak. Az irodalomtörténeti vetülete mindennek pedig még szélesebb: az 1956-os magyar forradalom világrengető esemény volt, s mint tudjuk, nemzetközi szinten is fölléptek írók a magyar írók érdekében. Így az addigra befutott rangos alkotók – Déry Tibor, Zelk Zoltán – ekkori

bebörtönzése teljesen elhomályosította azoknak az íróknak a létét, megkésett indulását, akik éppen ’56-ban szabadultak. Ezért hívom én ezt irodalomtörténeti „balesetnek”, amit azóta sem próbált jóvátenni a szakma. A történet külön emberi tragédiája pedig az, hogy ebből a csoportból kevesen maradtak meg, akik rangos, komoly életművet tudtak fölépíteni.

Kamil ilyen, az egyik legnagyobb kortárs költőnk. Szathmári Gyurka bázongoristaként tengette életét, Béri Géza hosszú, gyötörő évek szívlapátolása után ’79-ben önkézevel vetett véget az életének, pedig ragyogó, kemény költő volt. A külföldre menekült Tollas Tibor és az itthon is megbecsülést kivívott, hál’istennek még köztünk élő Tóth Bálint bár szintén irodalmi

„Újdonsült apaként 1998-ban”

pályát futott be, de érdemtelenül hallgatnak róluk. Pedig a Stádium Gérecz után Béri, Szathmáry műveiből is megjelentetett egy-egy kötetet, sőt 1995-ben *Füveskert 1954–1995* címmel egy vaskos, hiánypótló antológiát.

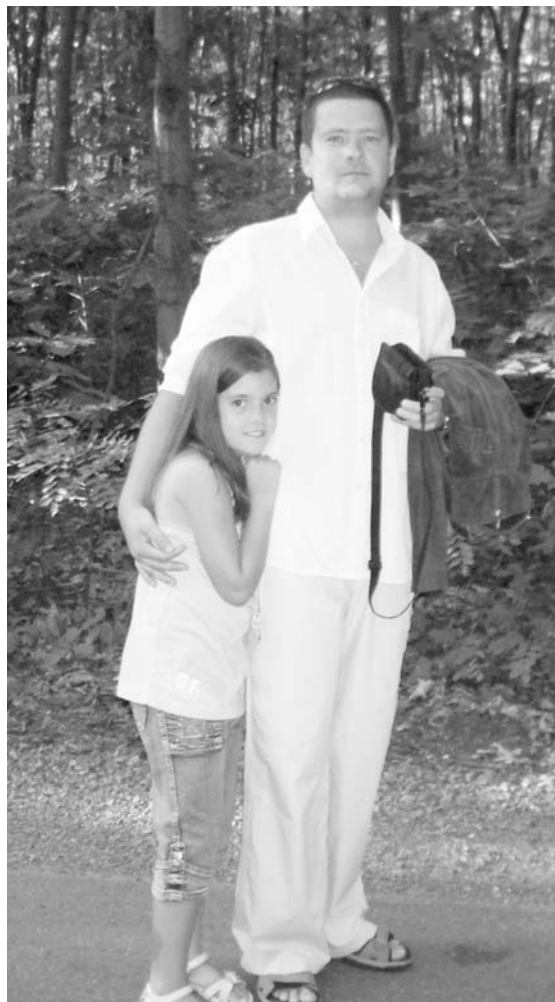
– Gérecz Attilának jutott ki a legrövidebb földi élet...

– Gérecz Attila húszévesen a börtönben kezdett verset írni. Válogatott öttusázó volt, kadétként harcolt a fronton. Huszonhét évesen halt hősi halált. Valójában ő az egyetlen költő halottja a forradalomnak.

– Gérecz Attila-díjas is vagy. Ezt is Kárpáti Kamilnak köszönhetjük. Úgy emlékszem, egy antológiában indultál...

– Igen. 1994-ben jelent meg az első antológiánk *A sivatag kupolája* címmel, tizenkilenc éves voltam akkor. Rajtam kívül Oravecz Péter, Kulicz Gábor, Renczes Cecília, Balázs Eszter és Bertalan Gergely kapott helyet benne. (Ez utóbbi kiváló prózaíró volt, sajnos nagyon korán meghalt.) Rá egy évre szintén a Stádium adta ki az első verseskötetemet, az *Útszéles magányt*. Oravecz Petinek is ekkor jelent meg az első köte-

te *Mindenség-kalitka* címmel. És megkaptuk a Gérecz Attila-díjat, melyet a Stádium és az Írószövetség alapított harminc év alatti, elsőkötetes írók számára. Lackfi Jancsi és Szakács Eszter után mi voltunk, azt hiszem, a harmadik „évfolyam”. Utánunk még sokan megkapták, a kiváló Nagy Cilitől és Rózsássy Barbitól kezdve Falusi Mártonon át Follinus Annáig. De Gérecz-díjas Grecsó Krisztián, Lanczkor Gábor is... Ma már egytől egyig befutott alkotók. Kamillal a forradalom évfordulóján, 2006-ban csináltunk egy reprezentatív antológiát az akkor egy híján húsz díjazott munkáiból és a róluk szóló szakirodalomból – mondanom sem kell, hogy a kötet teljes kritikai visszhangtalanságba fulladt. A Gérecz Attila-díj azonban rangos díj lett. 2003-ban a

„Lányommal, Annával 2007-ben”

kulturális tárca minisztériumi díjjá emelte. Ám mióta a kuratórium megbízatása lejárt, a minisztériumi „illetékesek” alszanak a díj fölött, évek óta ki sem osztották. Lépéseket fogok tenni az ügy érdekében, mert ez így tarthatatlan.

– Az antológia utáni, vagyis egyik korábbi interjúdban említetted, hogy a korábban szövetséget kötött írók csoportja – sokuknak több kötete is megjelent –, vagyis a baráti társaság ma már szorosan nem működik együtt. Annyira legalábbis nem, mint – mondjuk – a negyven évvel ezelőtt indult *Kilencek*. Az Elérhetetlen föld költői – kivéve a két eltávozottat, Rózsa Endrét és Utassy Józsefet –, ha távolról is, figyelik egymás munkáját. Hihetetlen, hogy ennyi év után is milyen szoros közöttük a kapocs. A ti szétválásotoknak több oka is lehet; s bármennyire összekapcsolhatja is a csoport tagjait egy-egy eszme, alkotásmód, világlátás, az írói pálya mégiscsak magányos tevékenység. Kinek-kinek saját magának kell megvívnia a harcát a papírral.

– Igen, biztosan vannak emberi, személyes indokai is annak, hogy miért nem maradtunk együtt. Ugyanakkor ez szerintem nemzedéki tünet is; vagyis a mi nemzedékünk egy elég rossz nemzedék. Ez az átmeneti nemzedék a nyolcvanas években gyerekeskedett, és csak a rendszerváltás után jött meg az esze. (Külön szociológiai tanulmány témája lehetne az általad említett probléma.) Nem egy összetartó nemzedék a miénk, s ez ugyanúgy megmutatkozik kudarcra végződő családalapításainkban, mint a szakmai széttagolásunkban. Túl azon persze, hogy például Kulicz Gáborral, Rózsássy Barbival baráti szálak fűznek össze,

Oravecz Petivel sokáig szétválaszthatatlanok voltunk. A hatvanas években indult nemzedékeknek – a Kilencekről volt szó, ám említhetjük az Ágh István, Ratkó József, Bella István nevével fémjelzett Heteket is – egészen más volt a tétjük. Akkor – főképp ideológiai okokból – sokkal nagyobb volt a nyomás a „szókimondókon”, mint ma. Az ő generációs és szakmai összetartásukban ez az ösztön is munkál. Mi már egy széthullott és ellenségkép nélküli, arcátalan világot kaptunk kézhez, amivel sokáig nem tudtunk mit kezdeni.

– *A régieknek a hatalom, a zsarnokság túlkapásai – léte! – ellen kellett harcolniuk...*

– Így van. A mi nemzedékünk volt az első szabad nemzedék. Nekünk már nem kellett ilyen-olyan elvárásoknak megfelelnünk. Szét is rajzott nemcsak a nemzedék, de a mi csoportosulásunk is. A másik, sokkal kézzelfoghatóbb indoka pedig, hogy nagyon kevesen maradtak meg a pályán. A költői, irodalmi pálya kezdetben délibábként is hathat a tehetségek életében. Mert lehet, hogy tehetséges valaki, de nem biztos, hogy rátermett is hozzá, vagy rájön, hogy mégsem ezt akarja csinálni. Többen eltűntek, voltak, akik művészeti ágat váltottak. És sajnos – nem kis tragédia – néhányan meghaltak. Olyan alkotót is ismerek, aki a kultúra közelében maradt, de teljesen másból keresi a kenyerét. Azon kevesek közé tartozom ebből a csoportosulásból, aki kitartott az irodalom örülete mellett. És próbált úgy élni, hogy mindig az irodalom közelében maradjon, abból keresse a kenyerét, még ha kínkeservesen is. Közben elvégeztem egy bölcsészkart, voltam

napközis tanár, kerületi újságíró... Viszonylag korán alapítottam családot, és az egyetem mellett a kenyérkereső munkákat is próbáltam úgy

„Puerto Ricóban 2006-ban”

alakítani, hogy azért kultúra-közelben maradjak. Abban ugyancsak szerencsém volt, hogy a költői pályámhoz hasonlóan az irodalomszervezői meg a szerkesztői ténykedésem is korán kezdődött. Huszonöt évesen lettem szerkesztője a Magyar Naplónak, és ezt Oláh János bölcsességének köszönhetem, aki az elsők között mert fiatalítani az irodalmi műhelyvezetők sorában, hisz már mi előttünk – pl. Nagy Gáborra, Kondor Petire, Bíró Gerire gondolok itt – is nála fiatalabbakat vett oda magához és segítette a kirepülésüket, úgy mint Csontos Jancsit vagy Majoros Sándort...

– *Említetted is talán valamelyik interjúban, hogy gyakorlatilag a Stádium körében értél költővé, felnőtte pedig a Magyar Napló családi körében. Ami nyilván esz-*

mei azonosulás is volt azzal a törekvéssel, hogy az egyetemes magyar irodalom egészét kell képviselni, irányzatokon, mindenféle-fajta elválasztó dolgokon felül. Azon töprenghetünk, hogy ezt a törekvésünket egy bizonyos irodalmi csoport (a balliberális gondolkodók csapata, ha egyáltalán ez liberalizmusnak nevezhető) nem tudja, nem is akarja elfogadni. Ami az egészen belül nép-nemzeti irányultság, abban rögtön ellenséget lát. Noha itt talán csak irodalmi irányzatok, kifejezésmódok közötti különbségről szabadna beszélni, ami nem lehet(ne) alapja az ellenségeskedésnek.

– Igen. De egy gondolat erejéig hadd kanyarodjak még vissza a Naplóhoz! A Magyar Napló azért is nagyon szerencsés választása és fordulata volt az életemnek, mert úgy tudtam tíz év alatt irodalmi karriert bejárni, hogy közben nem kellett nemtelen alkukba bonyolódnom, és nagy ívben elkerülhettem az alkatomtól távol álló törtetésnek még csak a gyanúját is. Dolgoztam. Hittem a munkámban, és ehhez nagy szabadságot kaptam a Naplóban.

„Dominikán Ferdinandy Györggyel és Oravecz Péterrel 2006-ban”

Valóban ott értem utol magam, az irodalomszervezői szerkesztői feladatokhoz ott nőttek fel. Nagyon fontos kerete és állomása volt az életemnek. Tíz évig a könyvkiadást irányítottam, de Bella Istvántól mindjárt az elején megörököltem a versrovatot is, amit most Filip Tamás barátunknak adtam tovább, *Az év verseit* pedig Nagy Gábornak.

„Ferdinandy Györggyel és Heriberto Hernández Medinával az Írószövetségben, 2009-ben”

De most rátérek a kérdéssedre. Az irodalmi szekértáborok közötti harcról, vagyis a balliberális csoportosulás meg a konzervatívabb, nemzeti gondolkodás közötti ellentétéről csak úgy lehet beszélni, ha tudjuk, hogy az ideológiai és esztétikai különbözőség csak keretet ad mindehhez; csupán második állomása a történetnek. Az első szerintem egy sokkal gyarlóbb emberi tulajdonság: a hatalom- és a pénzhűség. Ez áll az ún. kultúrharc mögött. Már Kazinczy korában is veszekedtek az írók. De akkor még nem nemtelenül, és hivatásuk becsületét el nem árulva. A XX. század első felében nagy változás köszöntött be, amelyet az írástudók áruálásával lehet a legtisztábban jellemezni. Orwell, Benda, Babits eleget írtak róla. Az irodalmi táborok közötti esztétikai, szociológiai, ideológiai különbségek – gondoljunk csak a „közkedvelt” népi–urbánus ellentét százéves történetére – kezdettől fogva politikai holdudvarokban sűrűsödtek össze. Ez nem is tragédia. A politika, sajnos,

mindig is megmérgezte a kultúrát – de sokáig ez fordítva is igaz volt: a kultúra hatással volt a politikára, átítatta azt. Hogy csak egy példát

említsünk: ma nem beszélhetnénk reformkorról, ha akkor a politikát nem a kultúra irányítja. Ma, kétszáz év múltán már csak a politika itatja át a kultúrát, a kultúra szinte semmi hatással nincs a politikára. Ez az óriási tragédia. Ezt szenved minden ember, még az is, aki nem tud róla. Ezen kell változtatni, hogy ha hosszú távra akarunk tervezni mint nemzet, mint szellemi közösség. Ez a leépülés gyakorlatilag az elmúlt

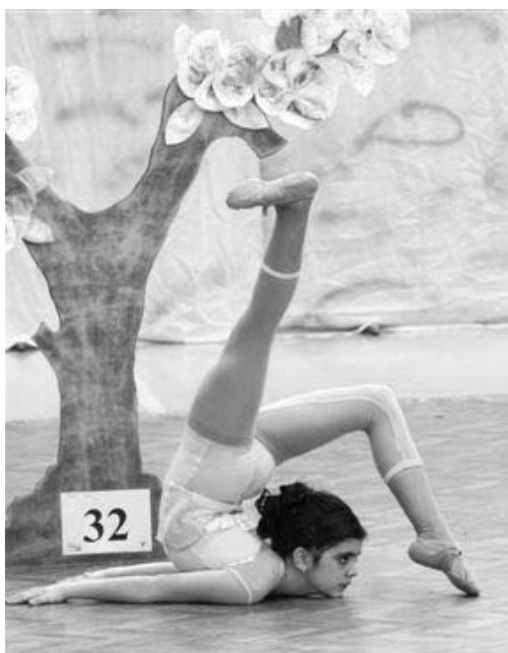
húsz évben zajlott le. Az én nemzedékemnek ez jutott, a kiüresedés ezrednyitánya. Ennek a húszéves gyalázatos történetnek a tanulságait csak mostanság rakosgatjuk össze a fejünkben. Mindezen belül pedig a rendszerváltás fő vesztese gyakorlatilag a nemzeti-konzervatív gondolkodás lett. Hogy eredményt érzünk el, ahhoz nem kicsi összefogásra van szükség. Hiába alakultak baráti társaságok, szellemi műhelyek, ha húsz éven át mint közösség nem tartottak össze. Vagyis nem tudtak közös érdekrendszert kialakítani. A legnagyobb kihívás az alapok újrendezése mellett pedig az, hogy az irodalom, az új technikai lehetőségekkel élve, visszahódítsa az olvasóit. Mert vannak, csak nincsenek megszólítva.

– Nyilván nagy szereped lesz abban, hogy ezen az összképen változtassunk. Mindehhez honnan lesz pénze az Írószövetségnek? Működhet-e a székházunk (egykori gúnynevén: „a holtak háza”) kulturális centrumként? Az utóbbi időben – könyvbemutatók, konferenciák, kiállítás-megnyitók, stb. – annyi programunk volt, hogy a klubterem mellett a könyvtárat is igénybe kellett venni.

„Lovasi szüreten Oláh Jánossal és Bíró Gergellyel”

– Igen, ez így van, talán túl sok is volt a program, a kevesebb sokszor több, mint tudjuk. Az Írószövetségnek továbbra is a minőséget kell képviselnie és reprezentálnia. Ígéretnek vannak a szövetség támo-

„Lányom, Anna a Cseresznyefavirágzás szólótáncán,
2010-ben”

gatására, de másfél hónapos munkám során már érzékeltem, hogy nem lesz könnyű az ígéretek behajtani. Mind a kulturális tárcának, mind pedig a főváros vezetésének be kell látnia, hogy ez a nagy múltú intézmény milyen pótolhatatlan irodalmi, kulturális feladatokat lát el, amelyeket még nehéz gazdasági helyzetben is támogatni kell. Ugyanakkor az Írószövetség megújulásának nem minden eleméhez kell pénz. Például ahhoz, hogy progresszívebb föllépése legyen, aktívabban szerepeljen a médiában stb., ahhoz elsősorban szemléletváltásra van szükség. A „stabilitás”, „kommunikáció”, „aktivitás”, „hatékonyság” címszavak alá rendezett programot az új elnökség elfogadta, sőt ki is egészítette. Ennek a programnak a szellemében fogunk vállatvevően küzdeni a szövetség jövőjéért. Munkámban nélkülözhetetlen támaszom lesz Erős Kinga titkár is, valamint mindazon íróársak, akik szívesen áldoznak időt, energiát, ötletet az ügyért.

– *Megszerezhető-e a ház, s nem kell-e – megtörtént eset – a program részvevőinek hidegben fagyoskodniuk, mert nem tudjuk kifizetni a számlát?*

– Nem biztos, hogy a legszerencsésebb megoldás az, ha a szövetség saját tulajdonba kapja a székházat, mert könnyen előfordulhat, hogy végleg lehúzza a mélybe. Ez a szecessziós villa számos felújításra szorul, amelyhez az anyagi fedezetet egyelőre fogalmam sincs, honnan kapná meg a szövetség. Ha tőkével vagy egyéb ingatlannal is rendelkezne, amit bérbe adhat, akkor volna esély a székház felújítására és karbantartására. Jelenleg a fűtésrendszer korszerűsítésén elmélkedünk, hogy minél előbb spórolni kezd-

hessünk a gázzámlákkal. Az is egy megoldás, ha a kulturális tárca vagy a főváros mondjuk ötven évre újra kifizeti a székház bérleti díját.

– *A nemzetegyesítés a korábbi kormány gyalázatos aknamunkája ellenére megtörtént. A Magyar Írószövetség szolgálni tudja-e – az eddigieknél fokozottabban – eme törekvéseket? Az erdélyi, felvidéki, délvidéki, stb. írók szerepét miben látod?*

– A szövetség eddig is egyik fontos szimbóluma volt a földrajzilag ugyan szétdarabolt, de szellemében nagyon is egységes magyar kultúrának. A határon túl élő íróársainkkal eddig is nagyon jó volt a viszonyunk, úgyhogy van mire tovább építeni. Szeretném, ha a szövetséget ők is az otthonuknak éreznék, vallanák. Közös programokat, fesztiválokot fogunk szervezni velük. Nélkülük nem beszélhetünk teljes magyar irodalomról.

– *A magyar dráma föllendülése érdekében, noha színházi programunk zajlik, nem lehetne létrehozni egy felolvasó színpadot?*

– A Fészek Művészklub évtizedekig betöltötte ennek a szerepét, ma már elég sok színház szervez a fő tevékenysége mellett ilyen jellegű műsorokat, felolvasásokat is. Nem biztos, hogy egyetlen helyszín kell, ahol csak ilyen van, inkább minél több színházban rendezzenek pl. íróolvasó találkozót. Tárgyalunk a Teátrumi Társasággal, amely tizenegy vidéki színházat tömörít magába, hogy közös felolvasásokat, drámakurzusokat indítsunk.

– *Mikor nyeri vissza az Arany János-díj a régi rangját? Azért is érdekel, mert az alapítók között vagyok.*

– Egy díjnak a rangját, túl azon, hogy ki adja és ki kapja, meghatározza a szellemi és erkölcsi tőkéje, az sem árt, ha pénzzel is jár, lehetőleg minél tekintélyesebb összeggel, de meghatározza az is, hogy mekkora nyilvánosságot kap. Úgy gondolom, hogy az Arany János-díj eseté-

„Salföldön, Kovács Istvánéknál”

ben csupán ez utóbbi kettő hiányosságairól beszélhetünk. Dolgozni fogok azon, hogy ezen változtatni tudjunk. Szeretném, ha a fontosabb szövetségi megmozdulások valódi kulturális események volnának, amelyek méltó figyelemben részesülnek. Ehhez azonban vonzóvá kell válnunk és föl kell magunkra hívni a figyelmet. Ennek érdekében sokszor a székház falain kívül is meg kell majd méretetnünk, ezért például a kulturális fesztiválok programjaiban részt kell vennünk, sőt saját fesztiválokot kell indítanunk. De ma már nélkülözhetetlennek tartom az internet használatát is, hiszen fényezhetjük magunkat reggeltől estig, ha történetesen nincs egy látványos és sok tekintetben használható szervezeti honlapunk.

– *Van-e mód pályázatok kiírására?*

– Mihelyt a szövetség megerősödik anyagilag, és módjában áll ösztöndíjakat indítani, megteszi. Ezek sorában nagyon fontos volna például, hogy feldolgozzuk az Írószövetség történetét, amely munkába majd fiatal kutatókat is be kell vonnunk.

– *A külkapcsolatok – Európán belül és kívül – helyreállíthatók-e?*

– Vannak élő és gyümölcsöző külkapcsolataink. Erősségünk inkább Lengyelország, a közép-európai régió, a Távol-Kelet. De meg kell erősíteni természetesen a nyugat-európai kapcsolatokat is. Ma már nem érzem olyan lehetetlennek ezt. Jó volna, ha a politika arról sem feledkezne meg, hogy az írók kultúrdiplomáciai feladatokat is ellátnak munkájuk során. És itt nem azokra gondolok, akik telekürtölik a nyugati sajtót a „magyarországi diktatúráról”.

– *Végezetül: mondhatom-e, hogy a tudatos önépítést egyetlen cél vezérelte? A közösség szolgálata?*

– Biztos vagyok abban, hogy valami ilyesmiről van szó, hiszen egy költőnek mi másmiért jutna eszébe ekkora terhet magára vállalnia? Szeretném, ha a magyar irodalom és a magyar író eljátszott tekintélye helyreállna, újra megbecsülnék, érdemeihez és feladataihoz méltón. De mindehhez maguknak az íróknak is be kell látniuk, hogy sok mindenben változtatniuk kell. Egyrészt fonto-

sabb kell legyen számukra az irodalom, a kultúra helyzete, mint az egyéni karrier. Aztán ahelyett, hogy meghunyászkodnának vagy egymással marakodnának, a szakmájuk érdekeit kellene hatékonyan képviselniük, mert ha ezt nem teszik, előbb-utóbb rájuk sem lesz „szüksége” a társadalomnak. Harmadsorban olyan gesztusokat kell tenniük, akciókban részt vállalniuk, amelyek a szélesebb közönség figyelmét és szimpátiáját is megragadják. Ennek érdekében, hogy csak az egyik tervemet említsem, május 21-én a Magyar Írószövetség a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvánnyal és a helyi kultúra- és túraszervező egyesületekkel karöltve az idejű Nagy László Emléktúrát karitatív célokkal szervezi. Szeretném, ha a túra kulturális esemény volna, amelynek során adományokat gyűjtünk az iszapkárosult települések megsegítésére. Hogy a pénz jó helyre, kulturális célokra fordítódjon, ez ügyben egyeztetni fogok a helyi polgármesterekkel is.

Szakolczay Lajos

„A Magyar Napló szerkesztőségében”

Évtizedes ismeretek és tapasztalat...

Skultéty Csaba:
A szlovákok és mi egy kelet-nyugati publicista szemével,
Kairosz Kiadó, Bp.,
2010.

...áll a 2010. december 31-én 90. életévét betöltött, de napjainkban is tevékeny és fáradhatatlan Skultéty Csaba mögött, aki elismert szakértője a kisebbségi ügyek és a magyar–szlovák kapcsolatok történetének.

Skultéty Csaba közel három és fél évtizedet töltött el a Szabad Európa Rádió szerkesztőségében, majd a magyarországi rendszerváltoztatást követően Budapesten telepedett le. Őt nem a kényszer telepítette át, mint egykoron a felvidéki magyarokat, akik közül maga is származik. A létrejövő Csehszlovákiában – korábban használatos volt a Cseh-Szlovákia forma is – született szerző a nagykaposi elemi iskolai évek után előbb egy évet németül tanult Szepesszombatban a késmárki német tanítási nyelvű gimnáziumba való könnyebb beilleszkedés érdekében – ahol latint, franciát és szlovákot is tanult –, s az első bécsi döntés következtében végül Ungváron érettségizett 1939-ben. Budapesten folytatott egyetemi tanulmányokat, doktori címet szerzett közgazdaságtanból, civilként szovjet hadifogságba került – sikerült megszöknie Foksánból! –, majd közreműködött a csehszlovák–magyar lakosságcsere „lebonyolításában”.

1947-ben menekülnie kellett a hazából, és a Párizsban, majd Bruges-ben eltöltött újabb egyetemi éveit eleinte hírszerkesztője, majd Ambrus Márton néven külpolitikai szerkesztője, elemzője volt a Szabad Európa Rádióknak.

Érdeklődése terében mindig előkelő helyet foglalt el a magyar kisebbségek kérdése, az ún. utódállamokban élők lehetőségei, gondjai: leginkább a szlovákiai – és részben a kárpátaljai – magyarsággal kapcsolatos kérdések érdekelték, az ott élők helyzete volt számára a legfontosabb. Ezt a területet ismerte, ismeri legjobban. Ez derül ki a közelmúltban megjelent kötetéből is, amely egyszerre tekinthető interjúkötetnek, dokumentumközlésnek, illetve tudományos igényű publicisztikák gyűjteményének is.

Az írások kivétel nélkül olvashatóak voltak már korábban; volt, amelyik több mint három évtizede

jelent meg Münchenben, az Életünk hasábjain, míg mások már 2010-es megjelenési dátumot viselnek. Ami valamennyiben közös, az a szerző – máskor interjúalany – hiteles, szakszerű értékelése, helyzetképe az egykori Csehszlovák államról, a mai Szlovákiáról, illetve ezen országok kisebbségi politikájáról.

Magam úgy vélem, hogy a legérdekesebb az az interjúba szőtt, rövid és nagyon szakszerű kép, amelyet Edvard Benešről, a Csehszlovák állam egyik „atyjáról” rajzolt Skultéty Csaba. Ebből kiderül, hogy Beneš számára csak egyetlen dolognak volt igazán jelentősége: szolgálja-e az adott személy, helyzet, alkalom a cseh(szlovák) érdekeket. Életében mindent ennek rendelt alá, s ha kellett, áldozott fel – mint Kárpátalja Sztálinnak történő átadását, hogy cserébe szabad kezét kaphasson a magyar (és német?) kisebbségek „kezelésében” –, mert Benešnek Csehszlovákia volt a legfontosabb.

Skultéty Csaba írásai és a vele készült beszélgetések egy felkészült, a forrásokat jól ismerő és saját tapasztalatokkal bíró, kisebbségi kérdésekben alaposnak mutakozó publicistát mutatnak be. Olyan személyt, aki a jót ugyanúgy meglátja és elismeri, mint a rosszat, és aki úgy véli, lenne mit tenni közös dolgaink rendezéséért.

Írásaiban a bíráló – ide és oda egyaránt – ugyanúgy megtalálható, mint a dicséret és a jövőre vonatkozó tanács: az Európa közepén lévő két kis ország, melynek nemzetei ezer esztendeig képesek voltak együtt élni, talán ismét egymásra találhatnának; tisztelve egymást, de nem fátylat borítva a múltra, hitelesen és tisztességesen bemutatva azt, mert ez a közös érdekünk.

Az immáron kilenc évtizedet maga mögött tudó szerzőnek pedig mit kívánhat a recenzió írója? Legyen a magyar kisebbségek jogaiért továbbra is következetesen kiálló publicista, írjon azok megvalósulásáért sikra szálló cikkeket, és rendezzen olyan kiállításokat – mert olyanokat is rendezett! – még a jövőben, amelyek hitelesen mutatják be a magyar múltat, és adnak példát a jövő nemzedékeinek arról, hogy miért és miként is lehetett Fiume olyan magyar város, ahol a horvátok olaszul beszéltek. Fiume ugyan csak egy volt, de sok más olyan település létezett a Kárpát-medencében, a Magyar Királyságban, ahol a magyar, a cipszer, a tót, az oláh, a rác, a szász és a bunyevác békében és egyetértésben élhetett együtt. Jó lenne, ha ez így lenne napjainkban is!

Szakály Sándor

Turulpörkölt? Krzysztof Varga
Saspörkölt? Turulpörkölt
 Európa, Bp., 2009.

A Varsóban élő Krzysztof Varga (1968), akinek lengyel és magyar vér folyik ereiben, sajátos könyvet tett az asztalra: kulináris élvezetekre épülő turisztikai, az újságírói látásmódon túl alig merészkedő – hevenyészett – szociográfiai, történelmi és a napi politikát Triannonnal és a következményeivel elegyített, liberális szósszal leöntött Magyarország-kalauzt. (A mű Lengyelországban állítólag nagy sikernek örvend, sőt az egyik neves irodalmi díjat, a Nikét is megkapta.)

Krzysztof Varga jókedvű országyáróként ide és oda is bepillant, a lepusztult vidéki otthonokba és a kihalt Ormánságba éppúgy, mint az ópusztaszeri és mohácsi emlékhelyekre, és mondja, mondja, mondja a magáét. Felületesen, hiszen annak okán, hogy apja révén (aki igencsak siránkozott az elcsatolt területek miatt) egy kissé magyar is, azt hiszi, hogy szavainak megváltogatása nélkül nyugodtan gyalázkodhat.

Könyvét tekinthetjük az apával való szembenállásnak – leszámolásnak –, hiszen ő is éppoly elmaradott, melankolikus hazaképpel megáldott ember volt, mint a vereségtudatban „lubickoló”, sőt a kiszolgáltatottságot „élvező” honfitársai. Ember, akinek magyarság-tudatát – ellentétben fiával – nem csupán a lehajtható pálinkák, az ínycsiklandó szagok, a piacok és kurvás szórakozóhelyek nyüzsgései, a zürzavaros élet kacatjai alakították, hanem az a magatartásból eredeztethető lelkület is, amelynek tulajdonosa (a tonnás gondok cipelője) az ország történelmével, balsorsával, elesettségével, ritkán győzelmével együtt lélegzik.

Az elbitangolt, a történelmet, a mitológiát, a magyarság őstörténetét és szokásvilágát nem vagy csak felületesen ismerő fiú – szegény László Gyula ezredmagával forog a sírjában – más, könnyebben meghódítható ösvényeken toporog. Mert szeme rossz – s a látását segítő lencsét rosszindulatú doktorok csiszolták –, úgy képzei, hogy az út rövidül alatta, és halad, holott egy helyben áll. A hajdani Magyarország felfedezése című könyvsorozatban megjelent munkák, a hatalom zsarnoki cenzúrája ellenére, ezerszer valóságosabb képét adták a magyar életsorsnak és gondolkodásnak, a fogyás traumáját megélt vagy meg nem élt nemzetnek, mint Varga lezser, a napi politika egy szeletét (az SZDSZ-es magyarságképet) kiszolgáló, sőt azt megerősíteni igyekvő vázlatos zümmögései.

Az író apja halála után, 2004-ben egy évet töltött Magyarországon, hogy leszámoljon legközelebbi vérsé-

gi rokonának hibáival, és hogy „intellektuálisan és érzelmileg feldolgozza végleges elválásukat”. Másnak – ha tisztességesen műveli a szakmáját – egy év arra sem elég, hogy a lovát (fűj, magyar motívum!) a munkához kívánt érzékkel lecsutakolja. Krzysztof Vargának viszont arra bőven elég volt – rohanós tempóban jól gurult a régi autója (és itt-ott, megtudván lengyel kötődését, még kivételeztek is vele) –, hogy a magyar nép melankóliájáról valló melankolikus lázálmainak alapot adó hazai valóságot megtapasztalja.

Miközben tapasztal ezt-azt (Horthy fehér lova és a sok, a fertőzésnél is veszélyesebb turul-szobor vagy turul-ábrázolat különösen böki csőrét), ezredévet ugrik vissza az időben: a honfoglalás szerinte nem más, mint rabló öldöklés, s szemében a nevezetes „Gyurcsány takarodj!”, sőt az ezt kiváltó „nemzeti” megmozdulás is a zürzavaros nemzeti karakter megnyilvánulása.

A magyarság honfoglalásáról, kalandozásairól hetet-havat összehordva arra a következtetésre jut (okfejtéséből mindenütt hiányzik a tudás), hogy „a magyarság ősforrásait sokkal nehezebb megtalálni, mint az Amazonas eredetét”. Csüggednie persze nem nagyon kell, hiszen a változatosságok – hol a Moszkva téri bisztró teraszán ül, hol a Váci utca „amatőr kurvait” szemléli, hol a sosem szeretett Balaton partján ácsingózik, hol az Ózdi Ipari Park unatkozó biztonsági őreit vizslatja – üdítően hatnak fantáziájára és karikírozó képességére.

Ám, szerencsére, epébe mártott tollával nemcsak a magyar nemzetkarakter és múlt szimbólumait tagadó (több esetben meggyalázó) világpolgárok szobrát fényesíti – éljen a nemzetköziség és a liberalizmus! –, hanem némelykor megjuhászodva a helyzet (a valódi problémák) lírai érzékenységű föltárójává is válik. „Az utazó úgy érzi magát az Ormánságban, mintha egy lapos mini-Erdélyben volna. Akik teheték, rég elmentek innen. Becsomagoltak, magukkal vitték az Istenüket is, a templomok ugyanis évek óta zárva vannak.”

Dicséretnek is hangozhatna az előbbi meglátásom, ha az idézett szöveg után közvetlenül nem az következne – a könyvnek ezer ilyen félrehallása van –, hogy „Magyarország vallási élete szerfölött gazdag, de csak a Magyar Televízióban és a Duna tévében.” (Az író itt a naponkénti déli harangozásokra utal.) Aki a Magyar Narancsból tájékozódik, az könnyű tollal írja le – vagy nem tudja, mit beszél, vagy a fordító, Hermann Péter tévesztette el a házszámot –, hogy ama nevezetes Kossuth-téri lakozáson „élemedett korú markotányosnők osztják a zsíros kenyeret”.

Aki a Bertolt Brechtől idáig halló visszhangot nem érzékeli – a valódi jelentés átment, szépen szólva, a fordítottjába –, az a megbotránkoztatás érdekében

olyasféle eszme-futtatásokra is képes, amely inkább hat a mitológia és egy nép lelkületének meggyalázásaként, mint humorba bugyolált „tudom is, nem tudom is” megállapításként. A turulok előfordulási helyét nyugtázva (emlékmű, kocsmá, egy kiszolgálólány lapos melle) írja lengyel–magyar, az identitását kereső és láthatóan meg nem találó „hősünk”: „A turul, mely a sas és a liba furcsa kereszteződése, a magyar álmodozásokat és komplexusokat is megszemélyesíti.”

Szegény kerecsensólyom mit vétett, hogy ily nemes frigy ajándokaként ábrázoltassék! A sas, szerelmes hímként, nyilván az író szívébe zárt lengyel sas rokonnaként került ide, a liba pedig – Varga bizton ismeri a *Lúdas Matyit* – Döbrögi szolgájának a hóna alól.

Aki ebben a betűerdőben kalandozva nem fedezi föl az írói jellemalkotás, a kalandozás közbeni megvilágosodás megnyerő igazságait, szimbólumait, kevésbé fogja megérteni, hogy Krzysztof Varga miért épp a turulból – hiszen az orosz lánghús is kínálta magát pecsenyének (igaz, ahhoz az íróból hiányzott az ánglus vér) – akart főzni magának pörköltet. Íme a gyöngyszemek!

„A magyar pincér méltósága egyedül a fürdőkabinos méltóságához hasonlítható”; „A magyar búskomorságának és életuntságnak elsősorban a zöldségesek esnek áldozatul”; „A zabálás jó orvosság a bánat ellen”; „Az első világháború tiszta, becsületes mézszárlás volt”; „A mohácsi vereség kívánságra jött: »Egy vereség rendel, helyben«”; „1959. március huszonegyedikén Mansfeldet áldozati állatként (áldozati bárányként? – a szerk.) helyezték a bolsevik forradalom oltárára”; „Egy anekdota szerint a magyarok azért nem szeretik egymást, mert még nem szoktak hozzá ahhoz, hogy véget ért a nomadizálás”; „A magyar kultúra története az öngyilkosságok története”; „Az öngyilkosság a magyar kultúra legsikeresebb exportcikke”; „A tényéről csak a turul-sült hiányzik”; „Ma a magyar politikának nagyobb szüksége van Cicciolinára, mint eddig bármikor. Ilona asszonynak sikerülhetne egy nagy adag jótékony hatású szexet bevinni a magyar közéletbe és megbékíteni a szüntelenül párviadalozó két politikai bikát”; Krzysztof Varga ha felületes is, ha nagyképű is, ha tudatosan félrebeszél is, dörzsölt író. Ha ezt várják tőlem, miért ne adnám. Giccsverset – érthetetlenül fölháborodva (az egészet közli is) – éppúgy elemez, körülír, serpenyőjében megforgat, mint valódi, esztétikai értékkel bíró alkotást

(*Szindbád, A Hidember*; Balogh Rudolf-fotók, stb.). A világhírnévre szert tett Seres Rezső halhatatlan dala ebbe a panorámába éppúgy beletartozik, mint a nemzeti sírhely emlékszoberain lévő megannyi alak formás feneke, combja, vagy valamely piac hurkás bódéja, pecsenyesütője – igaz, ma már az étek mellé nem lehet pálinkát venni. Írtatik is a turul és a magyar (rovásírás, hagyomány, mítosz, karakter, érték, szokásjog, viselkedéskultúra, stb.), mert annyi van belőle, mint a nyű.

Érdekes, helyenként drámai a magyar–lengyel író származástani, nem egy titkot is kibeszélő „családi” kabaréja, melyet a közép-európai kifürkészhetetlen sors tett ilyenné: groteszk jeleneteiben ugyancsak fájdalmassá. A furcsa indíttatású „szocio-regény” humorosnak tetsző szövegével (az író, egyik megnyilatkozása szerint, a mű címét is csak iróniának gondolta) átlép egy olyan – lehet, hogy csak az erkölcs mezején létező – határt, amelyet a csehekét kíméletlen ítélőszék elé állító Jaroslav Hašek *Svejk* című remekművében sosem lépett át. Igaz, ott az író vigyázta a szöveget, itt az indulatos publicista.

Ha a *Turulpörkölt* étlapján végigtekintünk – az önmagukban is kiadós fogások egyben fejezetcímek is –, a fekete humort jócskán túllépő (mondjuk, illetlen) arzenálnak olyan tág képét kapjuk, amely jobban vall egy identitástudattal küszködő író valós-valótlan rém-álmáról – ha lengyel vagyok, akkor miért magyar, s ha magyar vagyok, akkor miért lengyel? –, mint Magyarországról. A fejezetcímekben belesűrűsödik mindaz a fellengzős kivagyiság, szociografikus, de igencsak elnagyolt – csöppet sem szimpatikus – énkép, amely harsányságával úgy taszító, hogy közben – főképp a tudatlanok számára – vonzó is.

Tanulság? Ha fölkináltatik is bármelyik éték – a Kádár-paprikás, a Horthy-pecsenye, a Rákosi-leves, a Bulcsú–Lehel pörkölt, a Szent István-szalámi, a Gyurcsány–Orbán lecsó, a Kossuth-zsír és az Árpád-szelet –, egyiket sem kötelező megenni. Nem az a kérdés hát, hogy Turulpörkölt-e vagy Saspörkölt, sokkal inkább az, hogy bármely nép mítoszába – legyen az angol, német, lengyel, magyar, zsidó vagy cigány – érdemes-e belerondítani. Határozott nem a válasz. Mert aki ezt teszi, veszít önbecsüléséből, és föladja azt a jogát, hogy mások felett ítélkezzék.

Szokolczay Lajos

CSONTOS JÁNOS

Partok, konkolyok, jancsiszögek

Ferdinandy Györgyről,
Nagy Gáborról, Berta Zsoltról,
Horváth (EÖ) Tamásról
és Csenger Leventéről

Regényt írni elvileg XIX. századi tevékenység. Legkiforrottabb formájában a polgári erkölcsök mintakönyve és/vagy ostorozója; a műfaj azonban virulens maradt a film századában is; most pedig már eléggé benne járunk az új évezredben is ahhoz, hogy megállapíthassuk: a jelek szerint átvészeli a globális virtuális forradalmat is. Általában is elmondható ez az irodalomról, annak műnemeiről: a dráma a színpadi skanzeneken túl a szappanoperákban telet át (masszív népszínműves alapon); a líra minden ellenkező híreszteléssel szemben agyonüthetetlen (a rapperek korunk jokulátorai); az epika meg úgy kell az embernek, mint testnek a kenyér. A prózában a novella sínylette meg kevésbé a szövegirodalmi dühöt, a regény sokkal inkább: a rejtvényfejtésre mérsékelt hajló olvasói tömegeket az önfelszámoló posztmodern kultúra a ponyva- és lektűrírók karjaiba taszította. Egyszer majd meg kell vizsgálni: ezek az ünnepekt regényszerkesztők és házi teoretikusaik, akik szerint a történetmondás épp a zűrös rendszerváltozás évtizedeiben vált „lehetetlenné”, korlátoltak, gyávák vagy kollaboránsok voltak-e, mikor arról győzködtek az irodalom köztársaságának polgárait, hogy a saját meséink elmeséléséről, a társadalmi visszacsatoláshoz holmi íratlan esztétikai törvényszerűségek miatt le kell mondani. A magyar regény azóta is ebből a védtelen állcsúcsra elhelyezett balegyenesből tápáskodik. Kéretlen kibicként figyelem, miféle részeredményekkel.

*

Ferdinandy György regénye (*Egy sima, egy fordított*, Magyar Napló Kiadó, 2010) anyaregény. Ha úgy tetszik, külön műfaj ez: az anya személye mindenkinek az életében kitüntetett, hát még a művészeiben. (*A szív segédgái*.) Minősített formája, ha párban van az aparegénnyel. (Idekívánkozik párhuzamnak rögtön Vámos Miklós – de micsoda különbség...) Ferdinandy-nál nyomós okokból az aparegény született meg előbb (*A bolondok királya*, 2007) – például azért, mert az anya az ő számára főként a hiány szinonimája. S mint ilyen, a regény is töredékes-mozaikos, ezt erősítő családi album képei vannak a szöveg mellé tördelve – ha nem volna *A telefon* című fejezet, ez a bravúros zanzamatvány, azt hihetnénk, hogy az egész

könyv afféle vázlat, előkészület. De korántsem: a törött vázáról készített festmény nem ábrázolhat egész, pláne összeragasztott vázát. Ferdinandy mégsem leplezi, hogy a váza törött. A főhős hübrisze a disszidálás, hogy „húszévesen világgá futott”; a feszültség meg „az őszülő halántékkal hazatért fiú” nézőpontja miatt keletkezik, „aki úgy érzi, hogy sem okosabbá, sem bölcsébbé nem tették az évek”. Izgalmas alaphelyzet, akár egy nagy regény lehetősége is benne rejlik. Miért van (egész más értelemben) mégis hiányérzetem? Talán azért, amiért Arany János abbahagyta a gyászversét? („Nagyon fáj! nem megy!”) Ferdinandy-nak is fáj, de azért megy. A zavarom abból ered, hogy mintha mégis inkább a fiú regénye volna ez, s nem az anyáé. Mintha az anya – a legnagyobb tisztelet és szeretet mellett – mégiscsak pusztá ürügy volna ebben az egész időjátékban. A legenedéknyebb értelmezés szerint is legfeljebb egyenrangúak: az „egy sima, egy fordított” horgolóséma – gyér politechnikai emlékeim szerint – mintha azt jelentené, hogy ami innen nézve domború, az fonákjáról sima, és viszont. Azaz ha az anya az itthonmaradás szimbóluma, a fiú pedig az eltávozásé, ebből az alapanyagból és élményvilágból akár egyszer egy igazán nagy anyaregény, fiúregény, hazaregény is íródhat. Nem tudom, reális várakozás-e ez, de talán ez lehetne Ferdinandy opus magnuma.

*

A regényírás megújulásának markáns – és örök – terepe a történelmi regény. A történész óhatatlanul beszorul saját (objektivitásra törő, ám azt garantáltan soha el nem érő) hivatásának korlátai közé – a regényíró ellenben senki nem kényszeríti tudományos ketreche. Megmutathatja hát a történelem lelkét – de azért nem árt, ha megmarad a történelmi hitel is. Nagy Gábor regényének (*Ki a konkolyt vetette*, Magyar Napló Kiadó, 2009) már a témaválasztása is izgalmas és tabudöntőgető: egy rejtélyes papgyilkosság rekonstruálása. Az alaphelyzet, hogy „a falusi káplán a hatvanas évek végén, barátja pedig a rendszerváltozás után szembesül a hatalom egyszerre sokarcú és arctalan természetével”, egyrészt módot ad a történelmi távlat megteremtésére, másrészt arra a pikáns összehasonlításra, hogy mi a különbség a köztársaság és a népköztársaság „egyszerre sokarcú és arctalan természete” között. (Nagy Gábor szerint nem túl sok: ugyanaz a Láthatatlan Kollégium van működésben.) A regény nem holmi magyar Popieluszko-történet: sokkal több annál. Talán túlon túl sokkal is: nekem ez a sok-sok réteg elbonyolításként hatott. Érdekel például az időjáték (legalább négy sík: a ködbevesző idillikum, a papgyilkosság jelenideje, a nyomozás ideje egy emberöltővel később, illetve a

regényírás szinkronideje); de olykor belegabalyodtam. Érdekes a Sánta Ferencre hajazó *Ötödik pecsét*-es vonulat, de nem mindig éreztem rá a megfeleltetésekre. Szégyellem, de többet szeretnék tudni (érezni) a rituális ideológiai gyilkosság lélektani naturalizmusáról. Ehhez képest felületes és álszent kérdés, hogy holmi rendszerváltozások menetrendjében ki a búza és ki a konkoly. Nagy Gábor morális lény, moralista alkat, s ezért moralizáló regényíró. Én ennél ezek szerint cinikusabb vagyok: azt gondolom, a búzát és a konkolyt egy vékából vetik, de azért a búza és a konkoly ránézésre szétválogatható. Sánta Ferenc úgy volt árnyalt, hogy nem hőkölt vissza a sematizálástól. Nagy Gábor visszaretten, de azért minden lapon feldúl; és ez jó. Regénye filmre kívánczik: egy jól sematizáló, de azért cizellált rendező kezén fesztiváldíjakat nyerhetne, mint annak idején a Dobai Péter–Szabó István páros. Arról szólhatna, amit folyton elhallgatunk.

*

Kópé- és nemzedékregegynek tituláltatik Berta Zsolt munkája (*Jancsiszög*, Magyar Napló Kiadó, 2008), és már eleve ez is problematikus. A pikareszk lényege, hogy a főhős állandó, és mögötte – mint a búcsú körhinta festett képei – forognak el a változó díszletek. A nemzedékregegy ennek az ellentéte: itt a díszlet (a külvilág) az állandó, és a generációs élmény kiforrása van mozgásban; afféle kollektív nevelődési történet. Berta Zsolt szerencséje, hogy úgy ír, olyan magától értetődően és széles áradással mesél, ahogy a levegőt veszi – így csak nagy sokára tűnik fel a regényírói pozíció tisztázatlansága. Főhőse, Cseke András sorsa példászerűen hányatott – ami azért példászerű, mert így többféle helyzetben lehetséges megmutatni a késő kádárizmus és a korai demokrácia ellentmondásokkal terhes kisvilágait. Én itt csak a katonasztorit emelném ki: elképesztően pontos. Ami Garaczi Lászlónak az *Arc és hátraarc*ban nagy izzadsággal sikerült – a Néphadsereget mint torz rendszermodellt ábrázolni –, Berta Zsolt a kisujjából kirázza, csak aztán elejti a szálát: van neki sok. Még egy sztori, amire bizvást támaszkodhatna a rendezői öntetszelgésbe fulladt, ám megújulni kész honi filmipar.

*

Horváth (EÖ) Tamás alapélményei szemlátomást a nyolcvanas évekből, az eszmélés évtizedéből valók. Szimbolikusan is olvasható regényének (*Ahol a part szakad*, Magyar Napló Kiadó, 2010) alapállása nem nélkülöz némi Déry Tibor-os ízt (*G. A. úr X-ben*), de Karinthy Ferenc *Epepéje* is eszembe ötlött. A kiindulóponton túl azonban szinte minden más. Ez a könyv nem

a megérkezés, hanem a visszatérés regénye. (És akkor még egy asszociáció: Stanislaw Lem *Visszatérés* című sciíje, ahol a küldetését befejező időutazó űrhajós egy sarkából kifordult világot talál szülőbolygóján.) Horváth fikciója szerint a főhős, Ág János „a nyolcvanas években visszatér a Városba, a szocialista nagyipar egykori fellegvárába, kamaszéveinek színhelyére. Kénytelen szembesülni vele: nincs már jelen. eltűnt az érettségi tablóról, a kocsmákból, a köztudatból, s akik igazolhatnák, elérhetetlenek”. Remek lehetőség akár egy karkai építmény felhúzására is. Hogy miért vagyok mégis kissé csalódott? Az elmulasztott lehetőség miatt. Persze ha a rendszerváltozásról van szó, már egy vitadrámáért is hálásak lehetünk. Az író pedig mindenképp dicséret illeti a reformkommunista Gaál tenyérbe-mászó figurájának megteremtéséért.

*

A hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek után lassanként kezdenek történelemmé válni a kilencvenes évek is – bár e téren még feltűnően nagy a bátortalanság. Nem mondhatni, hogy még nincs kellő távlat, hiszen húsz év temérdek idő: a magyar regényírás klasszikusai sokkal kisebb feszítással dolgoztak. Csenger Levente novelláskötete (*Fordított zuhanás*, Magyar Napló Kiadó, 2010) üdítő kivétel: a fiatal prózaírónak szemlátomást nincs történelemértelmezési problémája; az ő históriaérzékenysége úgyszólván napjainkig ér. Különös fénytörést ad írásainak a földrajzi kétlakiság (lélektan Erdély és az „anyaország” kettős állampolgára), illetve az időbeli határhelyzet (a karácsonyi forradalom gyermeke). Az ő erdélyi életanyaga már távolról sem rezonál Tamási Áron, Nyíró József vagy akár Wass Albert (olykor erősen stilizált) élményvilágára – ettől az illúziótlanságtól izgalmas. Azt is mondhatom, hogy a sötét tónus olykor már az elviselhetetlenséggel határos: például az 1989-es események „alulnézetből” való megfestése egyszerűen nem engedi az olvasót a fotelben veszteg üldögélni. Ugyanakkor szó sincsen cinizmusról, csak épp időközben csendben és észrevétlenül elkezdődött a XXI. század, amiről nem árt tudomást vennünk. Más itt már a tűréshatár, más az optika is – a jó és eszköztelen prózastílus pedig átsegít a nehezségeken. Ez a megidézett jelenkori Erdély nem tündérország, de azért nem is a poklok pokla: sok helyütt szegénység és elvándorlás jellemzi, a pesszimizmus azonban kézenfogva jár az optimizmussal. Hol van az megírva, hogy a blogok korának fia nem lehet szociálisan érzékeny? E röpke és töredékes szemlének paradox végeredménye, hogy mostani mérítésünk szerint a XXI. századi regényesség legbiztatóbb módon egyelőre a novellában van jelen.

Ayhan Gökhan (1986, Budapest) költő, író. Apai ágon török származású. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar szakán tanul. Évek óta publikál irodalmi folyóiratokban. A *Használati utasítás* című antológiában debütált (2008). Első verseskötete: *Fotelapa* (2010).

Báger Gusztáv (1938, Csörötnek) költő, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár. Az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének főigazgatója. Legutóbbi verseskötetei: *A tükör éle* (2005), *Míg leírom, felébredek* (2008), *Hidegfront* (2009).

Both Balázs (1976, Sopron) költő. A Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán végzett 2002-ben. 1999 óta publikál verset és műfordítást országos folyóiratokban. Verseskötetei: *Árnyéktalan pillanat* (2005); *Látogatód jön* (2010).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistaként dolgozott, utóbb a Nagytűz főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (versek, 2007), *Száz év magány. Kiegészítések József Attilához* (2008).

Erdei Lilla (1987, Szeged) költő, író, a Szegedi Tudományegyetemen kommunikáció- és médiatudomány szakán tanul. Prózakötetei: *A halálművész* (2003), *A Nap gleccserei* (2007), *A vendég* (2008); verseskötete: *Veszélyes helyek* (2009).

Fecske Csaba (1948, Szögliget) költő. 1969 óta publikál. Húsz könyve jelent meg eddig (versek, gyerekversek, mesék). Szabó Lőrinc- (1989, 1994) és József Attila-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: *Fricskamaxi – Mosolypróba* (humoros írások, 2007), *Visszalopott idő* (versek, 2008), *Tolvaj szél* (gyerekversek, 2008).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). Legutóbbi kötetei: *Csak egy nap a világ* (2008), *Az amerikai menekült* (2009), *Egy sima, egy fordított* (2010).

Filip Tamás (1960) költő, közjegyző, a Magyar Napló versrovátának szerkesztője. Megjelent verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008).

Gy. Szabó András (1953, Balassagyarmat) irodalomtörténész. Az ELTE magyar-népművelés szakán végzett, tanulmányaiban a magyar irodalom kevésbé számon tartott értékeivel, a régiség feledésbe merült íróegységével foglalkozik. Radnóti- és Kazinczy-díjas előadóművész. Legutóbbi kötete: *„Minden nínnek az ű nyelvén” – Válogatás a régi magyar irodalomból* (2007).

Horváth László Imre (1981, Budapest) költő, író, tanár, a PPKE-BTK magyar-történelem szakán végzett. Első verseskötete: *A bolondok városa* (2010).

Iancu Laura (1978, Magyarfalva) költő, szerkesztő, a Moldvai Magyarság budapesti szerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Karmaiból kihullajt* (2007), *névtelen nap* (2009). 2010-ben Bárka- és Bella István irodalmi díjat kapott.

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötetei: *Olvasó* (esszék, 2008), *Föltett igaz* (válogatott versek, 2010).

Lancendorfer Ignác (1963, Pápa) költő, jogász, Székesfehérváron él. Több néven publikál. Írásai 16 éves kora óta jelennek meg folyóiratokban, szerepelt több antológiában is. Kötete: *Szabadgyalog* (1995). Új verseskötete megjelenés előtt áll.

Medina, Heriberto Hernández (1964, Kuba) költő, műkritikus. Építészmérőként végzett, hazáját 1997-ben hagyta el, élt Peruban, 2001 óta Miami-ban a Bluebird Könyvkiadót vezeti. Nyolc kötete jelent meg. Többek között a Nicolás Guillén Nemzetközi Költői Díj kitüntetettje (2006).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A *Kilencek* alkotócsoporthoz tartozik. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtákará. Többek közt József Attila- (1993), Prima- (2007) és Bethlen Gábor-díjas (2009). 2008-tól a Tokaji Íróklub elnöke. Legutóbbi kötete: *Bolygópályák* (új versek, 2010).

Miklóssy Endre (1942, Bercel) építész-urbanista. 1975 és 1993 között területi szervező-kutató, Magyarország gazdasági-társadalmi helyzetének térségi összefüggéseit vizsgálta. 1993 és 2003 között tisztviselő az államigazgatásban. Egyetemi oktató. A magyar gondolkodás sajátosságait tanulmányozza. Legutóbbi kötete: *A másik ember keresése* (2009).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, pedagógus, szerkesztő. 1996-tól a Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Legutóbbi kötetei: *Történetek a Pirosoviból* (2004), *Cémtánc* (2008).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A *Kilencek* alkotócsoporthoz tartozik. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Fontosabb kötetei: *Kenyérszittók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002).

P. Papp Zoltán (1949, Budapest) 1976 óta publikál. 2002-ben megalapította a *Dunatikör* című irodalmi, kulturális és művészeti folyóiratot, jelenleg is annak főszerkesztője. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Vershatalom* (2007), *Prózaírgyet* (2010).

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, egyetemi tanár, az MTA doktora. Volt a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, a Duna Televízió alelnöke, a veszprémi Pannon Egyetem tanára, jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít. Legutóbbi kötetei: *Múltunkról – kritikusan?* (Kritikák, 2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (Tanulmányok, 2007).

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik.

Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszédék és perbeszédék* (Interjúkötet, 2010).

Szentí Ernő (1939, Hódmezővásárhely) költő, képzőművész. A Tanárképző Főiskola elvégzése óta (1961) Kisújszálláson él. A hetvenes évek végétől a képzőművészet mellett az irodalom egyre meghatározóbb szerepet kap tevékenységében. 2009-ben Nagykunságért-díjat kapott. Legutóbbi kötet: *Nyikorgó árnyak* (2009).

Takács Gábor (1974, Budapest) közgazdász, művészettörténész. Újságíróként, politikai elemzőként dolgozik. Művészeti, műgyűjtéssel foglalkozó írásai többek között a *Világgazdaságban* és az *Art Magazinban* jelentek meg. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban jelenleg látható kortárs művészeti kiállítás, a KIM Szalon kurátora.

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyere* című antológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas. 2001-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi verseskötetei: *Séta tűzben, virágban* (2005). *Válogatott versei* (2009).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglalkozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedékátsai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas, 2007 és 2010 között a Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötet: *Tíz kortárs költő* (2007).

Fizessen elő lapunkra!

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Jakatics-Szabó Veronika (1983, Székesfehérvár) a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán végzett 2007-ben, mesterei Molnár Sándor, Nagy Gábor és Kósa János voltak. Egyéni és csoportos kiállításai voltak Budapesten, Székesfehérváron, Szegeden, Pécsen, Pozsonyban, Bécsben, Berlinben.

Korényi János (1973, Lipcse) a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézetében végzett. Szabadúszó restaurátorként és festőművészként dolgozik. Közreműködött Munkácsy Mihály: *Ecce Homo* restaurálásában, valamint a Munkácsy Trilógia szállítási és installálási munkálataiban, a Feszty-körkép karbantartói, illetve a máriapócsi bazilika ikonosztázának restaurálásában.

Posta Máté (1979, Debrecen) a Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Számos egyéni és csoportos kiállítása volt, a tizenhárom aradi vértanút ábrázoló nagyméretű festményét szülővárosában, az

A KIM Szalon kiállító

Akadémiai Bizottság székházában helyezték el. Többek között Barcsay- (2000) és Kondor Béladijban (2004) részesült.

Rabóczky Judit Rita (1979, Eger) 2002-ben az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola rajz és vizuális-kommunikáció szakán, illetve 2007-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán végzett. Mesterei Földi Péter és Pusztai Ágoston, illetve Karmó Zoltán és Kó Pál voltak. Számos kiállítása volt itthon és külföldön. Többek között Barcsay- (2004) és Junior Prima díjas (2008).

Somogyi Márton (1979, Budapest) festőművész, restaurátor. 2004-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem Festőrestaurátor szakán. Közreműködött a Munkácsy Mihály: *Ecce Homo* című óriásképe, a Feszty-körkép karbantartói, illetve a máriapócsi bazilika ikonosztázának restaurálásában. Domanovszky Endre festészeti díjban (1998) és az Országos Diákfilmszemle I. díjában (2009) részesült.

Szanyi Borbála (1979, Miskolc) 2008-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán, mesterei Jovánovics György és Karmó Zoltán voltak. Több díjat nyert, kiállításai voltak többek között Budapesten, Pécsen, Sopronban, valamint Olaszországban, Belgiumban, Finnországban. Köztéri szobrai Miskolcon láthatók: Mancs, az életmentő kutya (2004), Jókainé Laborfalvi Róza mellszobra (2010).

Zakariás István (1979, Marosvásárhely) költő, képzőművész. 2006-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán, jelenleg a PPKE Irodalomtudományi Doktori Iskola Esztétika Műhelyének hallgatója. A képzőművészeti alkotások mellett verseket is ír, melyeket rendszeresen közölnek rangos irodalmi folyóiratok. Kiállításai voltak Budapesten, Szentendrén, Sopronban, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen.

Iratkozzon fel elektronikus hírlevelünkre honlapunkon!
www.magyarnaplo.hu

TAKÁCS GÁBOR Csendes országimázs-építés

Mennyiben befolyásolhatják egy képzőművészeti kiállítás szervezése során a helyszín adottságai a kurátori koncepciót, a művek kiválasztását? Hogyan kerülhető el a hely szellemétől idegen, erőszakolt elképzelések érvényesítése, illetve a másik oldalon az anyag alázatos dekorációvá válása? Sajátos módon merültek fel ezek a kérdések azzal a kiállítással kapcsolatban, amely Karácsony előtt nem sokkal nyílt meg és egészen nyár közepéig lesz látható a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium épületében.

A KIM Szalon elnevezésű tárlat – amelynek anyagából a Magyar Napló e számának illusztrációit válogattuk – hét fiatal, húszas-harmincas éveiben járó magyar festő, illetve szobrász munkáit mutatja be. A „hely szelleme” jelen esetben az új kormányzat, azon belül a legmagasabbra pozícionált minisztérium erőterét, a helyszín pedig a Kossuth tér sarkán álló épület néhány reprezentatív folyosóját és tárgyalótermét jelenti. Kurátorként tehát egy olyan épületbe kellett műveket válogatnom, amely nemcsak hogy nem kiállítások rendezésére, műalkotások bemutatására épült, de amelynek funkciója sem kapcsolódik a képzőművészet vagy tágabban a kultúra ügyéhez. A tárlat apropóját Magyarország ideai diplomáciai „nagyprojektje”, a fél éves európai uniós elnökség adta. Az időzítés kitágította a művek nézőközönségét: a minisztérium dolgozói és magyar vendégei mellett nagyszámú külföldi szakember, diplomata, újságíró sétál, beszélget, ül hosszabb-rövidebb ideig a képek, szobrok között. Mindez a kurátori koncepciót is szükségképpen becsatornázza az „országimázs-építés” sokféle módon értelmezhető, ám mindenképpen kulcsfontosságú kategóriájába.

A művészek és a művek válogatása már csak az idő- és térbeli korlátok miatt sem lehetett átfogó, így nem törekedhettem a fiatal hazai művésznemzedékek reprezentatív bemutatására, vagy akár a legfontosabb irányzatok felvázolására. Minden ízében szubjektív és esetleges tehát mind az alkotók, mind az általuk erre a – kortárs művészeti kiállítások viszonylatában rendkívül hosszú – időszakra rendelkezésre bocsátott művek listája. Ami – legalábbis szándékaim szerint – mégis összeköti őket, az annak a figyelembe véte-

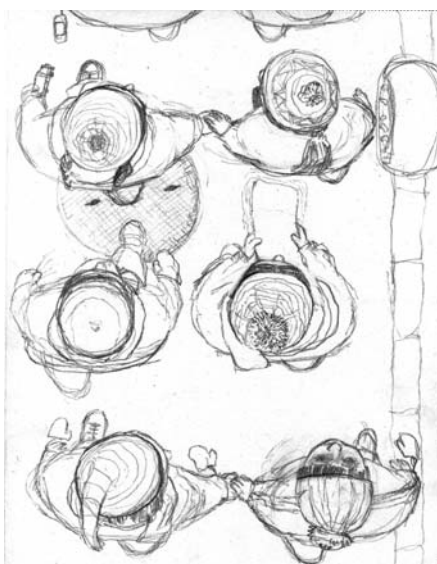
le, hogy minden egyes mű saját autonóm világán és alkotójának személyiségén túl a magyar művészetről, kultúráról is beszélni fog sok olyan külföldinek, akinek talán ez lesz az egyetlen ilyen jellegű élménye országunkról.

Jakatics-Szabó Veronikának kéttucatnyi különböző technikával készült rajza látható a KIM Szalonban. A székesfehérvári származású művész a lírai és a költői szót használja képeinek közös jellemzőjeként, megalkotásuknál pedig a sűrítést, tömörítést és a költői képekben való gondolkodást emeli ki. Alapvető elgondolása, hogy a mai művészetnek újra meg kellene találnia a kapcsolódását a hagyományokhoz. Grafikai között számos illusztráció van, ezek kortárs költők, írók műveire készültek.

A hagyományokból való – korántsem archaizálást vagy utánczást jelentő – építkezés magas színvonalú példája a Miskolcon született Szanyi Borbála szobrászata is. A fél év során két jelentős síkplasztikai alkotása váltja egymást a kiállításon, amelyek hagyományos anyagok (fa, gipsz) és modern szobrászati eljárások alkalmazásával fogalmazzák újjá egy régi terítő vagy az arra helyezett hal motívumát. A kiállításon szereplő másik szobrász az egeri születésű Rabóczky Judit Rita, aki egészen más materiából – pirogránitból és hegesztett vasból – hozza létre jellegzetes alakjait.

A hét művész közül a restaurátorként is dolgozó Somogyi Márton mutatkozik be a legnagyobb és legösszetettebb anyaggal. Szülővárosát, Budapestet ábrázoló noktürnök mellett változatos technikájú és művészi megoldású, magyar történelmi tárgyú műveket állított ki. Szerepel közöttük a *Charta Bellica* című reneszánsz hadi kártya sorozat is, amelynek lapjain négy nemzet – magyar, német, lengyel, török – jellegzetes korabeli képviselőit látjuk.

A debreceni származású Posta Máté csendelelei a műfaj örök vonzerejét adó káprázatos anyagábrázoláson és szimbolikus utalásokban gazdag kompozíción túl helyenként sajátosan „kortárs” perspektíva-megoldásokkal is felhívják magukra a figyelmet. A korábban Németországban tanult, Somogyi Mártonhoz hasonlóan restaurátor végzettségű Korényi Jánostól két finom portré szerepel a válogatásban. Zakariás István Zsoltot – akinek versei rendszeresen megjelennek szülővárosában, Marosvásárhelyen a *Látó* szépirodalmi folyóiratban – festőművészként és irodalmárként egyformán foglalkoztatja a tükröződés jelensége, a tükör optikai világa.

Jakatics-Szabó Veronika: Óvodás gyerekek kettes sorban (A Molnár Ani Galéria hozzájárulásával)